

NEMZETI FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI KERETSTRATÉGIA – 5. ELŐREHALADÁSI JELENTÉS (2021-2022)

Tartalomjegyzék

1. A NEMZETI FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI TANÁCS TAGJAINAK ÜZENETE AZ OLVASÓKHOZ	3
2. JAVASLATOK A FENNTARTHATÓSÁGI ÁTMENET ERŐSÍTÉSE ÉRDEKÉBEN.....	4
3. ÁTTEKINTŐ ÖSSZEFOGLALÁS.....	7
3.1. A NEMZETI FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI KERETSTRATÉGIA FELADATA.....	7
3.2. AZ ELŐREHALADÁSI JELENTÉS CÉLJA	7
3.3. A NEMZETI ERŐFORRÁSOK ÁLLAPOTA A 16 KULCSINDIKÁTOR TÜKRÉBEN.....	8
3.4. ÉRTÉKELÉS A FENNTARTHATÓSÁGI ÁTMENET HELYZETÉRŐL	10
3.5. MAGYARORSZÁG FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI TELJESÍTMÉNYE MÁS INTÉZMÉNYI ÉRTÉKELÉSEK, MÁS MÓDSZERTANOK SZERINT.....	16
4. BEVEZETÉS A RÉSZLETES ELEMZÉSBE	19
5. A KERETSTRATÉGIA CÉLKITŪZÉSEIBEN ELÉRT EREDMÉNYEK	21
5.1. EMBERI ERŐFORRÁSOK.....	21
5.1.1. Általános helyzetkép.....	21
5.1.2. Kulcsindikátorok alakulása	23
5.1.3. Az NFFS által megjelölt célok és kihívások.....	24
5.1.4. Célokat érintő társadalmi-gazdasági folyamatok alakulása.....	24
5.1.5. Kormányzati intézkedések	45
5.1.6. Összefoglaló következtetések.....	49
5.2. TÁRSADALMI ERŐFORRÁSOK.....	50
5.2.1. Általános helyzetkép.....	50
5.2.2. Kulcsindikátorok alakulása	50
5.2.3. Keretstratégia által megjelölt célok és kihívások	51
5.2.4. A célokat érintő társadalmi-gazdasági folyamatok alakulása	51
5.2.5. Kormányzati intézkedések	54
5.2.6. Összegző következtetések.....	56
5.3. TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK.....	56
5.3.1. Általános helyzetkép.....	56
5.3.2. Kulcsindikátorok alakulása	57
5.3.3. A keretstratégia céljai és kihívások.....	58
5.3.4. A célokat érintő környezeti, társadalmi-gazdasági folyamatok alakulása	58
5.3.5. Kormányzati intézkedések	83
5.3.6. Összegző következtetések.....	85
5.4. GAZDASÁGI ERŐFORRÁSOK	87
5.4.1. Általános helyzetkép.....	87
5.4.2. Kulcsindikátorok alakulása	88
5.4.3. Keretstratégia által megjelölt célok és kihívások	88
5.4.4. Célokat érintő társadalmi-gazdasági folyamatok alakulása.....	89
5.4.5. Kormányzati intézkedések	97
5.4.6. Összegző következtetések.....	99
6. IRODALOMJEGYZÉK	100

I. ÖSSZEFOGLALÓ RÉSZ

1. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács tagjainak üzenete az olvasókhöz

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia és az annak megvalósításáról készülő előrehaladási jelentések sorozata is említésre érdemes mérföldkőhöz érkezett. 10 éve, 2013 márciusában fogadta el az Országgyűlés a Keretstratégiát, s ebben az ötödik előrehaladási jelentésünkben immár tíz év fejlődéséről számolhatunk be a jelentések olvasóinak.

A Keretstratégia részben ambíciózusan, részben reálisan a fenntarthatósági átmenet megkezdését tűzte ki Magyarország elé a 2013-2024-es időszakra. Mind a Keretstratégiát elfogadó országgyűlési képviselőknek, mind a Keretstratégiát előkészítő Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács tagjainak meggyőződése volt, hogy tartósan magas életszínvonalat, az egyéni jóllét és a közjó kiteljesítését csak a nemzeti erőforrásaink megfontolt, kiegyensúlyozott mennyiségi és minőségi fejlesztése révén érhetjük el. Hittünk és hiszünk abban, hogy a magyar társadalom évtizedeken át magával hurcolt problémáitól, így például a világban legrégebb óta tartó népességsökkenéstől, a legkülönbözőbb formákban megjelenő járadékvadász szenvedélyeinktől, az egészségtelen életmód szokássá szilárduló elemeitől, az egymással és az intézményeinkkel szembeni bizalmatlanság magas szintjétől, vagy a legutóbbi évtizedre jellemző, a közepes gazdasági fejlettség csapdájában rekedéstől a fenntarthatóság elvének és gyakorlatainak következetes alkalmazásával lehet megszabadulni.

Minderre nem csak a józan ész vezet bennünket, de az Alaptörvényünkbe foglalt elvek és kötelezettségek is. A jövő nemzedékek érdekeinek, valamint nemzetünk közös kulturális és természeti környezeti örökségének védelme a fenntarthatóságot szolgáló cselekvések alkotmányos sarokköve.

E tízéves számvetés alkalmából azonban inkább több kudarcról, mint sikerről kell beszámolni. Ugyanakkor egyes területeken évtizedes időtávban, következetesen megvalósított, a fenntarthatóságot érdemben szolgáló politikák és társadalmi-gazdasági együttműködések és elkötelezettségek jöttek létre, valósultak meg. Nemzeti egyetértés övezi a családtámogatás fontosságát és számos megvalósult eszközét, vagy a nemzet határokön átívelő egyesítését. Európai összehasonlításban is értékes sikereket értünk el a foglalkoztatottság bővítésével vagy a fizikai tőkébe való befektetések magas arányával. Ezek a fenntarthatóság szempontjából kritikus területek összességének azonban csak kis részét alkotják, s a Keretstratégia céljainak többségét nem sikerült megvalósítanunk. A fenntarthatóságot szolgáló cselekvéseink nem rendszerszerűek, horizontális összehangolásuk hiányzik, egyes területeken pedig jelentős mértékben ellentétes irányban, a fenntarthatatlanság felé mozdultunk el.

A Keretstratégia elfogadása óta eltelt 10 év során Magyarország a harmadik leglassabb (egy főre eső nemzeti termékben mért) társadalmi-gazdasági felzárkózást érte el az EU-átlaga felé abban a 11 országot számláló mezőnyben, amely országokat a második világháború utáni világrend a szovjet érdekszférába taszította, de ma az Európai Unió tagállamai. Meggyőződésünk, hogy a fenntarthatóság szempontjainak erőteljesebb érvényesítésével kellene olyan kiegyensúlyozottabb, hatékonyabb, a jövőbe való befektetések terén megvalósított nemzetstratégiát végbe vinni, amely a megerősödő gazdaság és társadalom révén eljuttat bennünket közös céljainkhoz, mint például ahhoz, hogy Magyarország azon országok közé tartozzon, ahol legjobb élni, családot alapítani, vállalkozni és dolgozni.

Budapest, 2023. december 7-én

2. Javaslatok a fenntarthatósági átmenet erősítése érdekében

A jelen előrehaladási jelentés megállapításai és az előző négy jelentés tapasztalatai alapján a következő, a fenntarthatósági átmenetet lényegesen elősegítő általános javaslatokat ajánljuk a döntéshozók és a magyar társadalom tagjai figyelmébe:

1. A jövőbe való befektetések stratégiája érdemi kiigazításra szorul: a fizikai tőkébe való beruházások értéke olyan mértékben nagyobb a humán, a társadalmi és a természeti erőforrásainkba való befektetésektől, hogy az a hosszú távon fenntartható, eredményes gazdasági fejlődés akadályává vált. A közepes fejlettség csapdájából való kijutáshoz mindenekelőtt fenntarthatósági fordulatra van szükség, ebből a szempontból elkerülhetetlen egy jóval kiegyensúlyozottabb jövőbe való befektetési stratégia kialakítása és megvalósítása. Ez a humán és a társadalmi tőkébe való nagyobb arányú befektetéseket igényel, továbbá a gazdaság működtetése természeti környezeti áldozatainak csökkentését.
2. A fenntarthatóság jelentősége megértésének általánossá válása érdekében javasoljuk a népesedéspolitikai-családtámogatási jó gyakorlatok elvi mintaként való alkalmazását a szakpolitikai tervezés más területein feladatokkal rendelkezők számára. Különösen értékes általánosítható eredmény, hogy hosszú távon is változatlan fontosságú, és csak kis mértékben módosuló, azaz tartósan ösztönző, bizalmat erősítő eszközrendszer volt és van ma is érvényben.
3. A népesedéspolitika fontossága melletti elköteleződés fenntartása kulcskérdés. Elismerjük a családtámogatások kialakított kormányzati rendszerének eredményeit, s támogatjuk a családtámogatások hosszú távú stabilitásának, kiszámíthatóságának megőrzését. Javasoljuk a támogatási formák hatékonysági szempontú elemzését és a források olyan területekre való fókuszálását – például a bölcsődei férőhelyek további bővítését vagy az atipikus foglalkoztatási formák alkalmazásának növelését – ahol az a legnagyobb támogatást jelentheti a hazai családok igényei szerint.
4. A nemzetpolitika terén számos pozitív előrelépés történt az előző EHJ óta; fontos, hogy a jelenleg is működő programok és támogatási formák a következő években is elérhetőek legyenek a külföldi diaszpóra számára – az így létrejövő és megszilárduló kapcsolat hozzájárul a kulturális örökségünk megőrzéséhez és ápolásához.
5. A természeti tőke leépülésének és így a jövőben a rendelkezésünkre álló ökoszisztéma-szolgáltatások elvesztésének három nagy antropogén forrása van: a területhasználat-változtatás, az anyagátáramlás (kitermelések és szennyezések, hulladékok), valamint az éghajlatba való beavatkozás. 2013 óta mindhárom kulcsterületen romlott Magyarország teljesítménye! A biológiailag aktív területeink védelme és rehabilitációja (ebben különösen talajaink termőképességének fenntartása és a vízvisszatartóképesség növelése), a körforgásos gazdaságra való átállás (a természeti erőforrás-termelékenység érdemi növelése) és az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, valamint az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás gyorsítása nemzeti érdek és elengedhetetlen a szuverenitás-védelem ökológiai feltételeinek megteremtéséhez.
6. Szükségesnek tartjuk a már jelenleg is létező, épületek energiahatékonyságának javítását célzó programok kibővítését, feltételeinek vonzóbbá tételét. Az intézkedés a felújítandó épületállomány nagysága okán tartósan biztosít megrendeléseket az

építőipar számára; az építőipari kapacitásokat a kisebb ökológiai lábnyomú építési területekre csoportosítja át (épületfelújítás esetén nincs zöldmezős területfoglalás, kisebb a felhasznált építőanyag-mennyiség, így mérséklődik az építőiparra általában jellemző extrém nagy természetierőforrás-felhasználás). Javasoljuk továbbá az energetikai tanúsítványi rendszer szigorítását és integrálását a családtámogatási rendszerbe.

7. A magyar gazdasági teljesítmény növelésének imitációra épülő forrásai kimerültek, a jövő nemzedékek tartósan magas jóllétét az innovációra alapozó gazdasági együttműködések szolgálhatják. Az innovációra való képesség fejlesztésének számos, egymást feltételező tényezője van: Növelni kell az oktatásban eltöltött minőségi idő nagyságát, itt egyaránt fontos a korai iskolaelhagyók arányának csökkentése, a felsőoktatásban tanulók létszámának emelése és az egész életen át tartó képzésben való résztvevők számának növelése. Az oktatás-képzés minősége javításának is több lába van, egyrészt a képzés módszereit hozzá kell igazítani az oktatásba újonnan belépő generációk antropológiai jellemzőihez, valamint a következő évtizedekben kulcstényezőként várható kompetenciákhoz (például együttműködési képesség, kooperatív feladatmegoldás, kritikus gondolkodás). A pedagógusok jövedelmének a diplomás átlagbérhez való ugrásszerű felzárkóztatása is szükséges feltétele az oktatás minősége javításának. Kulcskérdés az oktatás társadalmi mobilitást szolgáló funkciójának felélesztése és magas szintű tartós megvalósítása. Végül, a kivándorlást ösztönző hajtóerőkkel szembeni cselekvéssel biztosítani kell, hogy a minőségi oktatásban részesülők minél nagyobb arányban a hazai munkamegosztás és innováció részesei legyenek.
8. Az egészség a humán erőforrásaink másik nagy fejlesztendő területe. Az egészségügyi ellátórendszerben fontos pozitív lépés volt az orvosi bérek nagy mértékű emelése, ugyanakkor a fejlesztésre váró tényezők is jelentősek. A megelőző, szűrő vizsgálatokon a lakossági részvétel jóval alacsonyabb az uniós országok átlagánál, a Covid-19 járvány után pedig a járó- és fekvőbeteg-szakellátásban végzett kezelések száma is elmarad a járvány előtti szinttől. Megfontolható lehet a népegészségügyi feladatok és az egészségügyi ellátórendszer szétválasztása, valamint a feladatok multiszektoralis jellegéből fakadóan szükség lenne a horizontális koordináció javítására az egészségi hatással bíró szakpolitikák között. Az egészséges életmód (mozgás, sportolás, megfelelő táplálkozás, stresszcsökkentés, káros szenvedélyek mérséklése) fejlesztése is széleskörű összefogást igényel. A megkezdett programok továbbvitelével és kiterjesztésével még általánosabbá kell tenni a megelőzés elvének érvényesülését, a szűrővizsgálatokon való részvétel növelését. A megelőzés fontos intézményei a foglalkozás- és iskolaegészségügy. A fenntartható munkaerőpiac – és általánosabban a munka alapú társadalom – nem létezhet a jövőben anélkül, hogy a munkában töltött idő végéhez közeledve (nyugdíjkorhatáron innen és túl) is egészségesen tudjunk dönteni adott esetben a munkakínálatunk fenntartásáról.
9. Az adóelkerülés csökkentésében és a hivatali korrupciós esetek üldözésében elért eredmények mellett és azokra részben támaszkodva a korrupció és a járadékvadászat egyéb formáinak visszaszorítása is elengedhetetlen az innovációra alapozó sikeres gazdaság kialakítása érdekében, ahol a közjő bővítését és a gazdasági teljesítmény növelését nem csökkentik a járadékvadászathoz adódó súrlódási veszteségek.
10. Az országos digitális alaphálózat kiépülésére alapozva javasoljuk a digitális kompetenciák erősítését a vállalkozások körében, hogy a magas színvonalú alaptéchnikához megfelelő tudás társuljon, elősegítve a további innovációkat. Javasoljuk a mindenkit elérni képes ismeretterjesztési formák, kampányok szervezését, hogy minél több ember szerezzon a saját védelméhez szükséges információkat, képességeket az egyre terjedő digitális csalások ellen.

11. Javasoljuk a fenntarthatósági szempontok és hatások rendszeres, érdemi és körültekintő előzetes értékelését (például a stratégiai környezeti vizsgálat módszertanának kibővítésével létrehozható előzetes fenntarthatósági vizsgálat alkalmazásával) a döntések előkészítésében! Megfelelő megoldást kell találni az előzetes értékelések, hatásvizsgálatok formalizált, de érdemben kiüresített gyakorlatainak megszüntetésére, ezen eljárások eredeti értelmének és céljának érvényesítésére!
12. Javasoljuk a horizontális koordináció jelentős mértékű javítását a fenntarthatóság különböző tényezői közötti egyeztetés, összegzés érdekében! Különösen fontos lenne a fenntarthatósági tényezők közötti kedvezőtlen átterhelések kiküszöbölése, hogy elkerülhetőek legyenek azok az intézkedések, megoldások, amikor a fenntarthatóság egyik elemének javítási szándékával végül a fenntarthatóság már tényezőit fogjuk nem szándékoltan rontani. Ezzel összefüggésben javasoljuk, hogy az állami támogatások odaítélésénél, az erre vonatkozó pályázati-támogatási feltételeknél alkalmazzunk releváns fenntarthatósági kritériumokat is!
13. Javasoljuk a döntések előkészítésében az adott területtel kapcsolatos fenntarthatósági ismeretekkel rendelkezők minél szélesebb körének rendszeres bevonását! A fenntarthatósággal kapcsolatos ismeretek, tapasztalatok (akadémiai tudás, vállalkozói gyakorlati tudás, a civil szervezetek tapasztalatai) jellemzően a társadalom tagjai, intézményei között szétszórva állnak rendelkezésre. Ezen ismeretek észszerűen alapos összegyűjtése növelné a döntések eredményességét és hatékonyságát hosszú távon is.
14. A kultúra, a világnézet és az erkölcs színvonala jelentősen befolyásolja a fenntarthatóság legtöbb tényezőjét, így többek között a nevelés-oktatás színvonalát, az egészségi állapotunkat, a társadalmi felelősségvállalás és a gyermekvállalás szintjét, az erőszaknak, a munkahelyi stressznek vagy a korrupciónak való kitettségünket, továbbá a bizalom szintjét vagy a társadalom szemléletet torzító hamis hírek, információk elleni küzdelem hatásosságát. Javasoljuk, hogy a társadalmi közbeszéd formálói a fenntarthatóság morális alapjairól, a fenntarthatóságot támogató értékek mibenlétéről is kezdeményezzenek vitákat, hogy egy erről szóló közmegegyezés megszülethessen!

3. Áttekintő összefoglalás

3.1. A NEMZETI FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI KERETSTRATÉGIA FELADATA

A 18/2013. (III.28.) OGY határozat alapján a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia (NFFS) célja, hogy:

- hozzájáruljon egy nemzeti egyetértés kialakulásához a fenntarthatóság fogalmáról;
- támogassa a fenntarthatóság felé való átmenet első lépéseinek meghatározását és
- hosszú távú koncepcióként szolgáljon a közpolitikai döntéshozatali rendszerben.

Az NFFS feladata olyan politikai-szakpolitikai cél-eszköz rendszer meghatározása, aminek segítségével a nemzeti erőforrásaink állapotát (mennyiségi és minőségi helyzetét) azon a szinten tarthatjuk,

- ami stabilan, hosszútávon lehetővé teszi a magyarság nemzetek közötti versenyben való helytállását;
- segíti a természeti és kulturális örökségünk megőrzését a jövő generációk számára; valamint
- biztosítja a gyarapítható erőforrásaink megfelelő fejlesztését.

A Keretstratégia a 2024-ig terjedő időtávra határoz meg feladatokat. Az NFFS a négy nemzeti erőforrás – humán, társadalmi, környezeti és gazdasági – alkotta négyosztatú térben 34 stratégiai célt és 77 eszközcélt határozott meg.

3.2. AZ ELŐREHALADÁSI JELENTÉS CÉLJA

A kétévente rendszeresen készülő előrehaladási jelentés (továbbiakban: EHJ) célja, hogy:

- indikátorok és minőségi elemzés segítségével nyomon kövesse nemzeti erőforrásaink állapotát;
- leltárba szedje az elmúlt két éves időszakban kezdeményezett, megvalósított társadalmi válaszlépéseket, intézkedéseket (a Kormány beszámolóját a Keretstratégia megvalósítását szolgáló 2021-2022-es kormányzati intézkedésekről teljes terjedelemben az 1. sz. melléklet tartalmazza);
- visszajelzést adjon a társadalom számára a fenntarthatósági átmenet tekintetében elért eredményekről: mely területeken történt számottevő előrelépés, s hol van szükség az eddiginél jelentősebb erőfeszítésekre.

Az EHJ helyzetleírás, s a társadalom egészének teljesítményéről próbál képet adni a Keretstratégia céljainak megvalósítása kapcsán.

A jelenlegi jelentés vizsgálati időszaka 2021. január 1-jétől 2022. december 31-ig tart.

3.3. A NEMZETI ERŐFORRÁSOK ÁLLAPOTA A 16 KULCSINDIKÁTOR TÜKRÉBEN

Az indikátorok helyzetét (abszolút vagy az EU- és a V3-átlaghoz viszonyított értéküket) ötfokozatú skálán osztályozzuk: rossz – átlag alatti – átlagos – átlag feletti – jó. Amennyiben az indikátornak van hazai célértéke, ahhoz viszonyítunk, ha ilyen nincs, akkor az EU-átlagot és a másik három Visegrádi-ország átlagát tekintjük irányadónak. A trendeket elsősorban a vizsgált periódusban (2021-2022), másodsorban a Keretstratégia kezdőéve (2012) óta eltelt változások alapján értékeljük.

Indikátor	2012	2014	2016	2018	2020	2022	Helyzet	Trend	EU-átlag	V3-átlag
Teljes termékenységi arányszám	1,34	1,41	1,49	1,49	1,56	1,52	átlagos	↔	1,53 (2021)	1,6 (2021)
Oktatási kiadások a GDP %-ában	N/A	5,2	5,0	5,0	4,8	5,0(2021)	átlagos	↔	4,8 (2021)	4,8 (2021)
Korai iskola-elhagyók (%)	11,8	11,4	12,4	12,5	12,1	12,4	rossz	↔	9,6	6,1
Születéskor egészségesen várható élettartam (év), férfiak/nők	59,1/60,4	59,1/60,6	59,5/60,2	60,4/61,8	61,6/63,5	61,5/64,1 (2022)	átlag alatti (férfiak), átlagos (nők)	↗	63,1/64,2 (2021)	59,2/61,8 (2021)
Súlyos anyagi deprivációban élők aránya (%)	N/A	N/A	20,6	11,9	10,7	9,1	átlag alatti	↗	6,7	3,73
Az általános bizalom szintje (ESS, 0-10 skálán)	4,8	4,2	4,5	4,9	5,1	N/A	átlagos	↔	N/A	N/A
Korrupció érzékelési index (Eurostat - Transparency Int., 0-100 skálán)	55	54	48	46	44	42	rossz	↘	64	54,7
Civil szervezetek száma (ezer)	65,2	63,9	61,6	61,5	60,7	61	(stagnáló)	↔	N/A	N/A

Biológiailag inaktív területek (az összterület %-ában)	68	67	67	67,5	67,5	67,5	átlagos		N/R	N/R
Természeti erőforrás-termelékenység (GDP/DMC, €/kg)	1,177	0,849	0,956	0,819	0,914	1,071	rossz		2,126	0,904
A lakosság kitettsége a levegő szilárdanyag-szennyezettségnek [PM(10)] (µg/m3)	28,7	27,9	24,9	27,4	22,8	21,3 (2021)	átlag alatti		19,7 (2021)	21,9
Foglalkoztatási ráta a 20-64 éves korú lakosság körében (%)	63,8	68,7	73,7	76,7	77,5	80,2	jó		74,6	78,2
Beruházások: bruttó állóeszköz-felhalmozási ráta (GFCF/GDP)	19,1	22,0	19,5	24,7	26,5	28,2	jó		22,5	21,2
K+F kiadások (a GDP %-ában)	1,25	1,34	1,18	1,51	1,59	1,39	rossz		2,27 (2021)	1,45 (2021)
Államadósság (bruttó) a GDP %-ában	78,2	76,5	74,9	69,1	79,3	73,9	átlagos		83,5	50,3
Időskori eltartottsági ráta	24,6	25,8	27,2	28,5	30,3	31,7	átlagos		33,0	29,3

A kulcsindikátorok alapján a fenntarthatóság kulcsterületei közül 2 jó, 0 átlag feletti, 7 átlagos, 3 átlag alatti és 4 rossz minősítésű, a trendek (az indikátor értékek változása) alapján 6 terület javuló, 7 terület stagnáló, 3 terület romló képet mutat.

3.4. ÉRTÉKELÉS A FENNTARTHATÓSÁGI ÁTMENET HELYZETÉRŐL

A negyedik előrehaladási jelentés óta eltelt két év a Covid-19 világjárvány lecsengése után újabb társadalmi-gazdasági kihívások elé állította az egész világot, így Európát is, mégpedig az orosz-ukrán háború eszkalálódásával. Magyarországra nézve a leginkább égető problémaként az energetikai válságot emelhetjük ki, amely új fajta kihívást okozott a járvány után.

- Nemzetközi összehasonlításban leginkább a gazdasági erőforrás mutatóink versenyképesek, ráadásul a Covid-19 járvány hatására kialakult gazdasági visszaesést egy viszonylag gyors visszapattanás jellemezte Magyarországon. A foglalkoztatottsági adatok, valamint a bruttó állóeszköz-felhalmozási ráta tekintetében Magyarország jobban teljesít mind a régiós, mind pedig az EU-átlaghoz viszonyítva. A foglalkoztatás érdemi bővülése és a teljes foglalkoztatottsághoz való közelkerülés – többek között a közfoglalkoztatási intézkedések sikeressége miatt is – nagymértékben csökkentette az alacsony munkaintenzitásból fakadó szegénységi és társadalmi kizáródási kockázatokat is.
- Az emberi erőforrások területén általában romló tendenciát látunk: egyrészt az előző előrehaladási jelentés óta csökkent a termékenységi mutató, és a házasságkötések korábbi években dinamikusan növekvő számában is tapasztalható egy megtorpanás; továbbá az oktatási és az egészségügyi indikátorok esetében lenne lehetőség a javulásra.
- Az oktatásban az állami kiadások mértéke stabilizálódott a GDP 5%-a körül, azok tartós és enyhe csökkenését 2022-re a 2016-18-as évek szintjére való visszatérés követte. A kormányzat több lépcsőben is igyekezett a pedagógusok jövedelmét emelni, ugyanakkor a diplomás átlagbérhez viszonyítva a pedagógus átlagbér tovább csökkent, s mostanra nem csak az EU-ban, de az OECD-országok között is az egyik legalacsonyabb mértékre állt be. A kormányzat több programmal, intézkedéssel próbálta csökkenteni a tanulói lemorzsolódást, de a bevezetett korai jelző- és támogató rendszer eredményei még nem látszódnak, tovább nyílik az olló a korai iskolaelhagyók hazai mértéke és EU-átlaga között. Szintén növekszik az elmaradásunk a felsőoktatásban résztvevők arányában az EU-átlaghoz képest. Egyedül a felnőttképzésben résztvevők aránya nőtt a vizsgált időszakban.
- A szegénység és társadalmi kizáródás, az alacsony munkaintenzitásból eredő szegénység, valamint a súlyos anyagi és társadalmi depriváció területén Magyarország jelentős javulást ért el a Keretstratégia elfogadása óta. Mindhárom a szegénység szintjét értékelni kívánó mutató esetén nagymértékű javulást mutatnak az adatok. A szegénység és társadalmi kizáródás, valamint az alacsony munkaintenzitásból fakadó szegénység esetében ma már a magyar társadalom tagjainak kisebb aránya érintett, mint az EU átlagában. Ugyanakkor a súlyos anyagi és társadalmi depriváció még mindig majdnem minden tizedik magyart érinti, az itt is megmutatkozó javulás ellenére a 9,1%-os arány az EU-tagállamok negyedik legrosszabb értéke.
- A természeti erőforrásokat illetően megállapíthatjuk, hogy bár javult az erőforrás-hatékonyság valamelyest (a 2013-2018-as erősen negatív trendek lefékeződtek), még így is lényegesen elmarad mind a V3, mind pedig az EU átlagától. A biológiailag

inaktív területek arányában nem következett be változás az elmúlt két évben és az üvegházhatású gázok kibocsátásának mértékében sem történt szignifikáns pozitív fordulat; így azt mondhatjuk, hogy az elmúlt évtizedben tapasztalt gazdasági növekedés – amely az uniós átlagot bőven meghaladó mértékben rombolja a természeti erőforrások mennyiségét és minőségét – nem fenntartható.

- A fenntarthatóság intézményrendszere továbbra is kiegyensúlyozatlan: míg az Alaptörvény számos rendelkezése, a jövő nemzedékek szószólója, a különböző tanácsadó testületek, a Magyar Nemzeti Bank zöld finanszírozási és versenyképességi programjai együttesen, világszinten egyedülállóan gazdag fenntarthatósági intézményrendszert mutatnak, addig a végrehajtó hatalom területén a fenntarthatóság nem stratégiai szempont. Hiányzik az érdemi horizontális kormányzati koordináció, az erre vonatkozó országgyűlési határozati ajánlás is csak formálisan, de nem érdemben teljesült. A helyenként felgyorsuló jogalkotás számos esetben nem veszi figyelembe, nem hasznosítja a fenti intézmények által megformált véleményeket.
- A jelentés vizsgálati időszakában egyre inkább jellemző, hogy mind a lakosság, mind pedig a vállalatok számára egyre inkább fontossá válik a fenntarthatóság. A klímaváltozás érezhetővé váló hatásaival felerősödött a környezetvédelem és a környezeti tudatosság; ugyanakkor a gazdaságot jellemző növekvő munkaerőigénnyel és emelkedő bérekkel együtt az emberi tényezők is nagyobb teret kaptak, így például az élethosszig tartó tanulás, a jobb munkakörülmények és az egészségtudatosság is növekvő fontosságúvá vált.
- A fenntarthatóság elvének érvényesülése Magyarországon 2013 óta tehát nem rendszerszintű, inkább fragmentált, s csak néhány szakpolitikai területre jellemző. Ennek következménye, hogy bár számos területen látunk pozitív változásokat, összességében a fenntartható átmenet szükséges első kritikus lépései nem valósultak meg az első Keretstratégia időszaka alatt.
- Magyarország elmúlt évtizedére (az öt előrehaladási jelentésünk tapasztalatai alapján) az jellemző, hogy a hozzánk hasonló fejlettségű országokhoz képest a gazdasági növekedésnek nagyobb a természeti környezeti áldozata, valamint, hogy az erőforrásokba való befektetések feltűnően kiegyensúlyozatlanok: kiemelkedő a munkaerő mennyiségének növelése és a fizikai termelőeszközökbe való beruházások nagysága, de alacsony a humán és a társadalmi tőkébe való befektetések mennyisége és minősége.

Az **emberi erőforrásokat** illetően a népesedés- és családpolitika a kormányzat kiemelt figyelmének és következetes intézkedéseinek, valamint az ezzel párhuzamosan megerősödő társadalmi közmegegyezésnek köszönhetően a fenntarthatósági átmenet kulcsterülete volt. A teljes termékenységi arányszám a 2011-es mélypontjáról jelentősen emelkedve először stabilan megközelítette az 1,5-ös értéket, majd 2020 óta már az EU-átlag körül ingadozik az 1,5-1,6 közötti sávban. A születések száma ingadozó, de érdemben nem nőtt a termékenység növekedésével párhuzamosan a szülőképes korban lévő nők számának tartós fogyása miatt. A bölcsődei férőhelyek száma dinamikusan nőtt, de a kapacitás még nem elégséges, s a további bővítés fontos segítség a gyermeket nevelő nők munkaerőpiaci reintegrációja érdekében. Az otthoni munkavégzés mind a Covid-19 járvány, mind pedig a háború okozta energiaválság hatására bővült, azonban az atipikus foglalkoztatási formákban dolgozók aránya messze elmarad az uniós átlagtól. A társadalmi előregedés

továbbra is problémát jelent az eltartottsági ráta növekedése mellett, amely kérdésessé teszi a jelenlegi nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatóságát.

A lakosság egészségi állapotát vizsgálva látjuk, hogy a születéskor várható élettartam a Covid-19 járvány után újfent növekedési pályára állt, azonban továbbra is kockázatot jelentenek a különböző egészségkárosító magatartások elterjedtsége, a mozgásszegény életmód, a dohányzás, valamint a drog- és alkoholfogyasztás. A magyarok kis arányban vesznek részt szűrővizsgálatokon. Ennek megfelelően az egyének nem egészségtudatos magatartása, életvitelük megmutatkozik a megelőzhető halálozások EU-ban második legnagyobb arányszámában. Az egészségügyi ellátórendszer sem működik még hatékonyan: az elkerülhető halálesetek számában a hatodik legrosszabb érték a magyar. Az egészségüggyel kapcsolatos pozitív folyamat, hogy az orvosok körében jelentős bérrendezés történt, s a további egészségügyi dolgozói körben is megkezdődött a bérek növelése. A korrupcióval szembeni fenntarthatósági céljainkat segíti a hálapénz rendszerének illegálissá minősítése.

A hazai oktatási teljesítmény az elmúlt években tovább gyengült, mennyiségi mutatóit tekintve egyértelműen. Az innovációra alapozni kívánó gazdasági fejlődésünk érdekében az oktatásban töltött átlagos időnek növekednie kellene, de csak a felnőttképzésben résztvevők száma emelkedett kis mértékben, az oktatást idő előtt elhagyók aránya továbbra is nagyon magas, s a mutató távolodik az EU-átlagtól, valamint lemaradunk európai összehasonlításban a felsőoktatásban részt vevők arányában is. A 27 EU-tagállam között a magyar teljesítmény a lemorzsolódásban a 23. helyen, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányát tekintve a 22. helyen, míg a felnőttképzésben való részvétel arányát tekintve a 21. helyen, vagyis valamennyi szegmensben az utolsó negyedben vagy harmadban áll. A problémát felismerve a kormány a korai iskolaelhagyást megelőző jelző- és pedagógiai rendszert vezetett be, amelynek működése a 2016-17-es tanévben kezdődött el az iskolák 5-12. évfolyamán.

Az oktatás minőségi mutatóinak értékelése tekintetében módszertani nehézséget jelent, hogy az előrehaladási jelentések alapvetően az OECD PISA-méréseinek eredményeire alapozzák megállapításaikat. Az előző előrehaladási jelentés elkészülte óta azonban új PISA-eredményt még nem publikáltak, az utolsó ismert adatok a 2018. évi mérésből valók. Akkor a 2015-ig több mérésen keresztül romló eredmények stabilizálódtak, illetve kis mértékben javultak. Ugyanígy kis mértékű javulás következett be az iskolai eredmények családi meghatározottsága terén is. Az egy évvel későbbi, 2019-es nemzetközi TIMSS mérés eredményei is az EU-átlagnál jobb eredményeket mutattak. A 2018-19 óta bekövetkezett változások értékelésénél így az országos kompetenciamérés eredményeit vehetjük irányadónak. Ezek azt mutatják, hogy a tanulók teljesítménye matematika és szövegértés terén 2019-ig nőtt, amit a Covid-19 járvány egyértelműen hátrányosan érintett, így a 2021-es és a 2022-es adatok is gyengébbek a korábbiaknál, s a 2022-es eredmények nem jobbak, mint a 2015-ös eredmények voltak.¹ A családháttér-index – azaz a tanulók képességeiben megmutatkozó különbségeket milyen mértékben magyarázza a családi háttér eltérése – továbbra is kedvezőtlenül magas, 16-31% között alakul életkortól függően. Kedvezőtlen, hogy a családi háttér teljesítményt meghatározó szerepe nő a magasabb évfolyamokon, azaz az oktatási rendszerünk nem képes érdemben mérsékelni a szociális különbségeket. Ezért a kormány itt is számos intézkedést vezetett be, ami a szociális kiegyenlítő funkciót kívánta erősíteni: így például minden tanuló ingyen jut hozzá a tankönyveihez, ingyenes egy

¹ A kompetenciamérésekben módszertani változás történt, a papír alapú felmérésről digitálisra váltottak, ami átmenetileg okozhat teljesítmény-csökkenést.

nyelvvizsga megszerzése és számos ösztöndíj-program támogatja a hátrányos helyzetű fiatalokat.

A **társadalmi erőforrások** kategóriában tovább folytatódtak a társadalmi egyenlőtlenségek és a szegénység terén az előző jelentés időszakában megkezdődött előrelépések: a társadalmi kirekesztődés kockázatával érintettek aránya tovább csökkent. A kormányzati politikának (munkaalapú társadalom elve, a munka világába való visszavezetés a közfoglalkoztatás közbeiktatásával), valamint a vizsgált időszakban többnyire² fennálló tartós gazdasági növekedésnek köszönhetően az alacsony munkaintenzitású családban élők száma csupán 5,5 százalék volt 2020-ban. A szegénység és társadalmi kirekesztődés kockázatával élők aránya, továbbá az alacsony munkaintenzitású családban élők aránya tekintetében Magyarország állapota ma már jobb, mint az EU átlaga. A súlyos anyagi és társadalmi deprivációban élők száma stabilan csökkent a Keretstratégia elfogadása óta, de a 9,1 százalékos érték a negyedik legrosszabb állapot az EU-tagállamok között.

A Keretstratégia elfogadása óta a magyar társadalom helyzete számos vizsgált szempont alapján javult (bővült a foglalkoztatottság, nőtt a reáljövedelem, csökkent a munkanélküliség és a súlyos anyagi deprivációval élők aránya). Továbbra is jelentős a bizalomhiány, európai összehasonlításban magasabb az elégedetlenség és a legitimitációs deficit, különösen a piacgazdaság és a demokrácia szabályrendszerét illetően.

A **természeti erőforrásokkal** kapcsolatban pozitív fejlemény, hogy a fenntarthatóság témaköre egyre inkább a közbeszéd témájává vált, egyre fogékonyabbak az emberek a különböző környezetvédelmi kezdeményezésekkel kapcsolatban. Ezzel együtt azonban a természeti erőforrások mennyisége és minősége kapcsán nem beszélhetünk pozitív fejleményekről a Keretstratégia elfogadása óta. Annak ellenére, hogy természeti erőforrásainkat az Alaptörvény P) cikke védendő, fenntartandó és a jövő nemzedékek számára megőrzendő nemzeti közös örökségnek nyilvánította, nyilvántartásuk nem megoldott és továbbra sem készülnek éves kimutatások változásukról.

Tartós és jelentős hazai trend a természetes élőhelyek beszűkülése, valamint a még megmaradó élőhelyek állapotának romlása, vagyis a környezeti táj degradációja. A biodiverzitás csökkenésével az ökoszisztéma-szolgáltatások minősége tartósan csökken.

Magyarország területének mintegy 55%-a mezőgazdasági terület. A környezeti erőforrások megőrzésében, kihívást jelent az intenzív mezőgazdasági termelés – amely, nem megfelelő gazdálkodás esetén – kockáztatja a talajok termőképességének fenntartását. A műtrágyahasználat pedig hozzájárulhat a felszíni és felszín alatti vizeink szennyezéséhez és az eutrofizációhoz. A jelenleg is zajló következő hét éves Európai Unió költségvetési ciklusra vonatkozóan az EU célul tűzte ki, hogy a műtrágyahasználat szignifikánsan csökkenjen az Unió területén belül.

Az erőforrás-termelékenység javult az előző EHJ óta, azonban még mindig az EU átlagnál nagyobb mennyiségű természeti erőforrás szükséges adott gazdasági eredmény eléréséhez, amely elsősorban az építőipar felfutásával és az állami nagyberuházásokkal magyarázható. A háború okozta gazdasági visszaesés, valamint az uniós források visszatartása a beruházások volumenét jelentősen csökkentette a vizsgált időszakban.

² 2020 első félévében nagyobb mértékben, 2022 második félévében kisebb mértékben csökkent a nemzetgazdaság kibocsátása, egyébként a Keretstratégia ideje alatt mindig gazdasági növekedés volt Magyarországon.

A levegőminőséget tekintve Magyarországon a legnagyobb problémát a kisméretű szálló por szennyezettség jelenti, amelynek legfőbb forrása a lakossági szilárd tüzelés.

A klímaváltozással összefüggésben hazánkban is egyre inkább jellemzők a szélsőséges időjárási viszonyok. Folyamatosan növekszik a hóhullámos napok száma és az özvízszerű esőzések gyakorisága, és egyre súlyosabb problémákat okoznak a 2022-eshez hasonló aszályos évek.

Az egy főre eső ÜHG-kibocsátást, annak hosszú távú (1990 óta mért) mérséklését illetően Magyarország 2019-ben az EU élmezőnyébe tartozott. Ugyanakkor, ezzel ellentétben a 2013-2018-as időszakban növekedett az üvegházhatású gázok kibocsátása, s 2018 óta is csak stagnál. Kedvezőtlen trend, hogy az üvegházgázok kibocsátásának visszafogására gyakran kerülnek tervbe olyan megoldások, amelyek további kedvezőtlen területhasználat-változást vagy az anyaghasználat nagyságának növelését eredményezik.

A **magyar gazdaság** fejlődését többarcúság jellemzi. Folyamatosan növekedett a kibocsátás és ezzel együtt a jövedelem – csak 2020 első félévében és 2022 második félévében csökkent a GDP a Covid-19 járvány, majd az orosz-ukrán háborút kísérő energiaválság nyomán – ugyanakkor a közép-kelet-európai 11 EU-tagállam között az elmúlt évtizedben az EU-átlaghoz való magyar felzárkózás volt a második leglassabb. A fizikai tőkébe való beruházás a gazdaságpolitika kiemelt célja, ezen a téren a magyar teljesítmény az EU legjobbjai között van.

A Covid-19 járvány és a háború gazdasági következményeinek hatására csökkent mind a kormányzati, mind a vállalati, mind pedig a háztartási beruházások volumene 2022 végére, amely a költségvetési mozgástér szűkülésével, a cserearányok nagymértékű romlásával magyarázható többek között. A gazdasági fenntarthatóság egyik fokmérője a válságoknak való magas ellenállóképesség, ennek sérülékenységét jelzi az EU-ban legmagasabb szintre kitörő infláció nagysága.

A Keretstratégia egyik kulcsindikátora a 20-64 éves korcsoport foglalkoztatási rátája, amely folyamatosan emelkedett az elmúlt évtizedben és már 2016 óta meghaladta az uniós átlagot. A ráta 2022-ben meghaladta a 80 százalékot, ezzel Magyarország teljesítette az EU2020 stratégiában foglalt célértéket. Az elmúlt évtizedben olyan rétegeket is sikerült bevonni a munkaerőpiacra, akiket azelőtt nem. Így egyre inkább a munkaerőhiány vált a gazdasági növekedés egyik korlátjává. A munkaerőtartalék nagyobb részt ma már valamilyen szempontból hátrányos helyzetű rétegekből áll, akiknek a munkaerőpiaci integrációja csak fokozott erőfeszítésekkel érhető el.

Fenntartható fejlődési állapotmátrix (kvalitatív áttekintés)

A fenntarthatóság összetevőinek helyzete a 2021-2022-ban megfigyelhető állapot és a Keretstratégia elfogadásától (2013-tól) észlelhető változások szerint

	Javuló trend vagy stabil helyzet (2013 óta)	Romló trend vagy stagnálás (2013 óta)
Jó állapot (2021-2022)	Foglalkoztatás Államadósság (de a Covid-19 járvány átmeneti visszaesést okozott) Fizikai tőkébe való beruházások Országos digitális infrastruktúra Nemzeti összetartozás, kapcsolat a határon túli magyarokkal Adóelkerülés visszaszorítása	Üvegházgáz-kibocsátás (EU-n belüli relatív helyzet) Időskori eltartottsági ráta, nyugdíjrendszer fenntarthatósága
Rossz állapot (2021-2022)	Népesedés: termékenység Születéskor várható élettartam A tanulók kompetenciái, az oktatás minősége, élethosszig tartó képzésben való részvétel Társadalmi kirekesztettség, szegénység, anyagi és társadalmi depriváció Intézményekbe vetett bizalom Kutatás-fejlesztés, innováció Digitális technikák alkalmazása a gazdaságban Házartási fűtésből származó levegőszennyezés	Népesedés: kivándorlás (a magasan képzettek nagy aránya miatt, bár a kivándorlás sebessége mérséklődött) Alacsony társadalmi mobilitás, oktatási rendszer erős szelektivitása Az oktatásban eltöltött átlagos idő, korai iskolaelhagyás, felsőfokú képzésben való részvétel Pedagógusok megbecsültsége Egészségtudatos magatartás Egészségügyi intézményrendszer minősége Természeti erőforrás-termelékenység Biodiverzitás, ökoszisztéma-szolgáltatások Mesterséges felszínborítottság növekedése

3.5. MAGYARORSZÁG FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI TELJESÍTMÉNYE MÁS INTÉZMÉNYI ÉRTÉKELÉSEK, MÁS MÓDSZERTANOK SZERINT

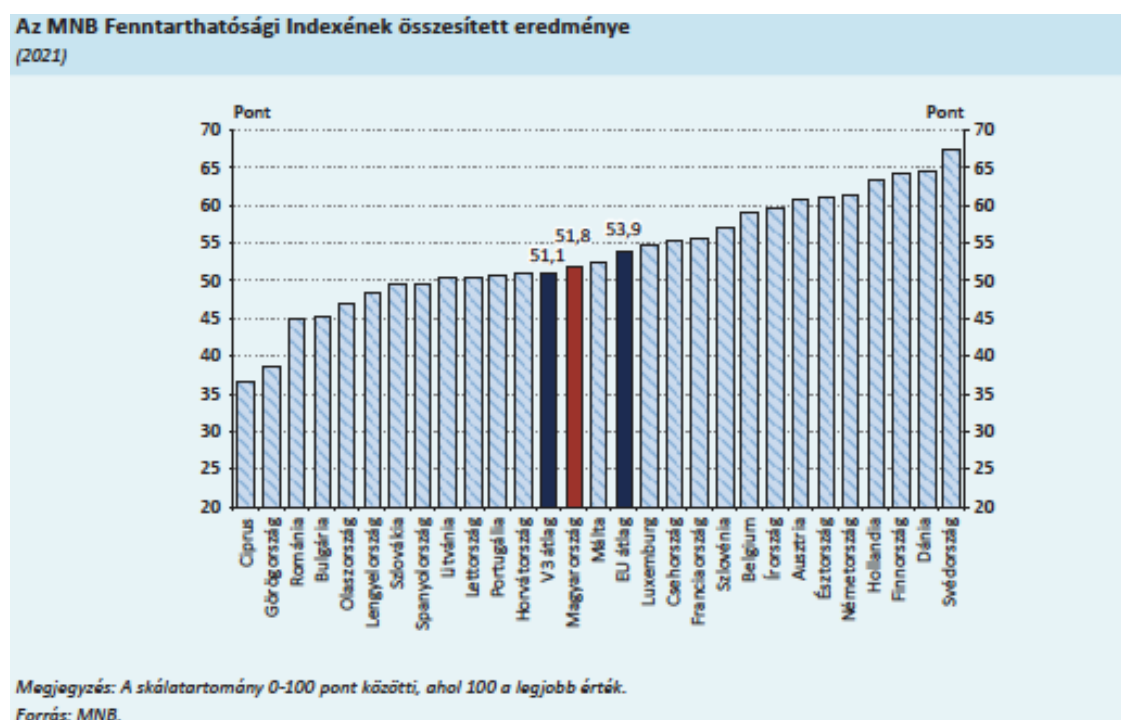
Jelen előrehaladási jelentés Magyarország fenntarthatósági teljesítményét a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia által meghatározott értelmezési logikában vizsgálja, ahol a fenntarthatóság a nemzet hosszú távú jólétét meghatározó fundamentumok (nemzeti erőforrások) mennyiségi és minőségi számbavételén alapul. Ez az értelmezési keret sok tekintetben átfed, de nem teljesen azonos az ENSZ fenntartható fejlődési célrendszerével – például az ENSZ Agenda 2030 stratégiájának nincsenek demográfiai céljai, míg a népesedés a fenntarthatóság kiemelten fontos eleme a magyar nemzeti stratégiának. Az MNB fenntartható fejlődési elemzése az objektív indikátorokra támaszkodik, így az ilyen mutatókkal nehezen leírható társadalmi tőke vizsgálatától eltekint.

A másik fontos különbség az NFFT előrehaladási vizsgálata és a többi értékelés között, hogy számunkra elsősorban a saját teljesítményünk időbeli változása fontos (longitudinális vizsgálat), míg különösen az SDG alapú értékelések az országok összehasonlítására, rangsorba rendezésére összpontosítanak.

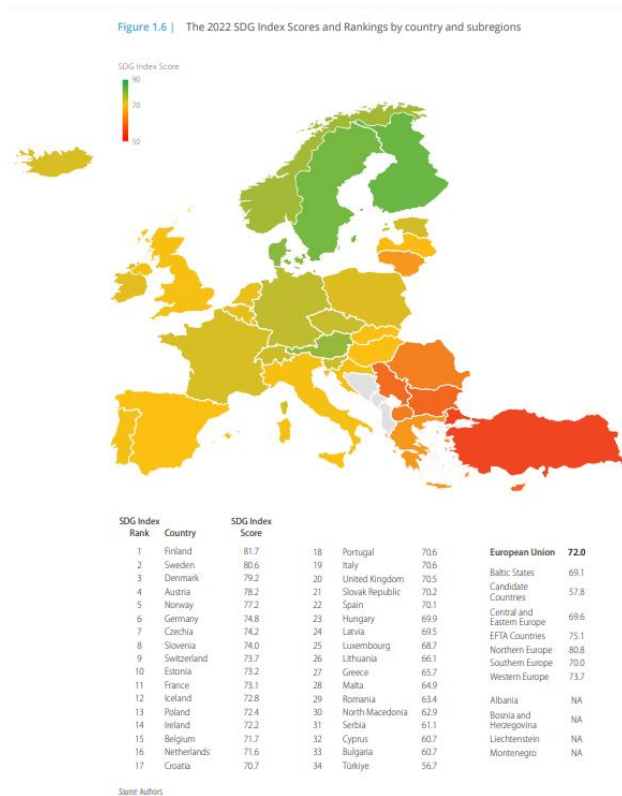
Mindezen módszertani és értelmezési különbségek ellenére a különböző más fenntartható fejlődési mérések is megerősítik a Jelentésben foglaltakat: Magyarország fenntartható fejlődési teljesítménye közepes, egyes területeken figyelemreméltóan pozitív, számos olyan terület is van azonban, ahol a helyzetünk kritikus, s itt számos esetben nem javuló, hanem tovább romló vagy stagnáló trendeket látunk.

Európai Unió összehasonlításban a különböző más értékelések Magyarország teljesítményét egybehangzóan az EU átlag alá, a 27 EU-tagállam között a 15-21. helyre teszik.

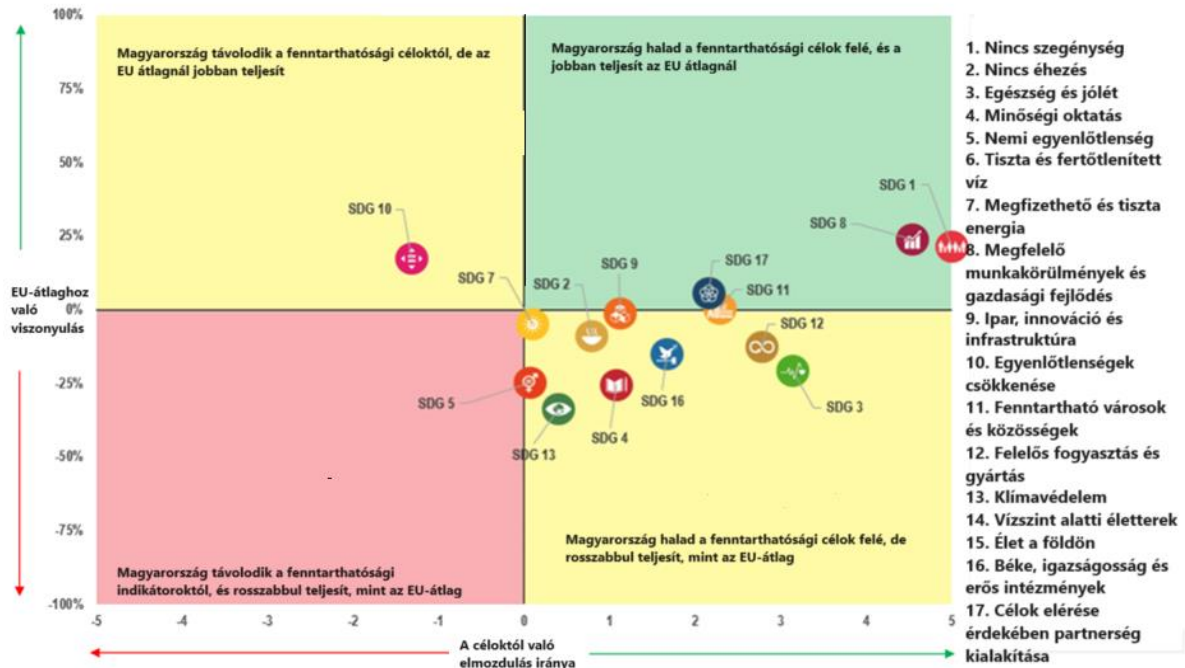
A. ábra: Magyarország fenntarthatósági teljesítménye a Magyar Nemzeti Bank Fenntarthatósági jelentése szerint

B. ábra: Magyarország fenntartható fejlődési teljesítménye (az ENSZ SDG-k szerint) az Európai Unió tagországok között

C. ábra: Magyarország fenntartható fejlődési teljesítménye az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljainak elérése tükrében az Eurostat indikátorai szerint

II. RÉSZLETES ELEMZÉS

4. Bevezetés a részletes elemzésbe

Az Országgyűlés Magyarország Alaptörvényébe foglalta a fenntartható fejlődést, a jövő nemzedékének lehetőségeinek védelmét és a nemzeti erőforrásainkkal való hosszú távú felelős gazdálkodás érvényesítését. Ennek érdekében 2013 márciusában elfogadta Magyarország 2012-2024-es időszakra szóló Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiát. A 18/2013. (III. 28.) OGY határozat értelmében a Keretstratégia (NFFS) célja, hogy:

- hozzájáruljon egy nemzeti egyetértés kialakulásához a fenntarthatóság fogalmáról;
- támogassa a fenntarthatóság felé való átmenet első lépéseinek meghatározását; valamint
- hosszú távú koncepcióként szolgáljon a közpolitikai döntéselőkészítő-döntéshozatali rendszerben.

A Keretstratégia négy nemzeti erőforrást határozott meg: az emberi, a társadalmi, a természeti és a gazdasági erőforrásokat, amelyek mennyiségének és minőségének megőrzése, gyarapítása minden nemzedék anyagi, szellemi és lelki jólétének elősegítéséhez szükséges. Fontos azonban, hogy a négy erőforrás fenntarthatóságára való törekvés nem csupán a szakpolitikai és kormányzati feladat, hanem a társadalom egészének is felelőssége van e téren.

A Keretstratégia hangsúlyozza a megosztott felelősséget: a fenntarthatósági átmenet megvalósításában csak egy szereplő a kormányzat a maga ösztönző-alkotási jogköreivel és szakpolitika-formálási hatásköreivel. Ugyanilyen fontos az egyének és családok, a vállalkozók és vállalatok, a civil szervezetek és az önkormányzatok elkötelezettsége és cselekvési szándéka is. Ennek megfelelően az Előrehaladási Jelentés sem a kormányzati cselekvésről alkotott „bizonyítvány”, hanem a fenntarthatóság állapotáról és trendjeiről alkotott helyzetkép, amely állapot létrehozásában valamennyiünknek megvan a maga felelőssége, sikere és kudarca.

A Keretstratégia értelmezésében az NFFS nyomonkövetése három intézményből áll:

- az indikátorjelentésből;
- a kétévenkénti országgyűlési jelentésből (vagyis az előrehaladási jelentésből); valamint
- a Stratégia négyévenkénti felülvizsgálatából.

A 18/2013. OGY határozat 3. d) és 4. a) pontjai értelmében az Előrehaladási Jelentés feladata, hogy tájékoztatást adjon kétévente a Stratégia megvalósítását szolgáló kormányzati intézkedésekről; valamint hogy nyomon kövesse a Keretstratégia megvalósulását és támogassa az elért eredmények értékelését

A Keretstratégia elfogadása óta már négy előrehaladási jelentés is készült, amely egyenként 2-2 éves ciklusokat ölel fel. Jelen előrehaladási jelentés a már megszokott módon és struktúrában készül el, megegyezően az előző előrehaladási jelentésekhez. A négy erőforrást értékelő összefoglalók a következő szerkezetben készültek:

- Minden erőforrás-elemzés tartalmaz egy általános helyzetképet a legfrissebb statisztikai adatok alapján.
- Ezt követően összegyűjtöttük a vizsgált erőforráshoz kapcsolódó kulcsindikátorok értékeit és megvizsgáltuk a trendszerűségüket. Az Előrehaladási Jelentésben

kiválasztott kulcsindikátorok köre követi az előző jelentések szerkezetét, ezzel is biztosítva az összehasonlíthatóságot.

- Az erőforrásokhoz kapcsolódóan megvizsgáltuk az NFFS céljait, majd e célok mentén értékeltük a fenntartható fejlődést befolyásoló társadalmi és gazdasági folyamatokat.
- Az erőforrások értékelése során ismertettük a legfontosabb kormányzati programokat és stratégiákat.
- A fejezet lezárásaként pedig minden esetben bemutatjuk a legfontosabb pozitív folyamatokat és kockázatokat.

Az előrehaladási jelentés a HÉTFA Kutatóintézet (2013) által készített Monitoring Kézikönyv iránymutatásával készült. E kézikönyv alapján az egyes erőforrások helyzetében bekövetkezett változásokat a következő szakértői háttéranyagok alapozták meg:

- Bálint, L., Boros J., Horváth, V., Kapitány, B., Makay, Zs., Monostori, J., (2023): Szakterületi értékelések a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia negyedik előrehaladási jelentéséhez: Emberi erőforrások – Demográfia; KSH Népeségtudományi Intézet, 97 o.
- Pálvölgyi et al (2023): Szakterületi értékelések a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia negyedik előrehaladási jelentéséhez: Természeti erőforrások

Az előrehaladási jelentés összeállítását és a HÉTFA Kutatóintézet támogatta.

5. A Keretstratégia célkitűzéseiben elért eredmények

5.1. EMBERI ERŐFORRÁSOK

5.1.1. ÁLTALÁNOS HELYZETKÉP

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia az emberi erőforrások területén kijelölt célrendszere négy fő területre fókuszál: demográfiára, az oktatási rendszer eredményességére, az egészségmutatókra, valamint a társadalmi egyenlőtlenségek és kohézió kérdésére.

Magyarország népességének fogyása az NFFS 2013-as elfogadása óta tovább folytatódik. Az elmúlt időszakban a termékenység gyors emelkedése és stagnálása váltakozott, a szülőképes korú nők számának tartós és jól érzékelhető csökkenése mellett. A tendencia – bár valamelyest lassuló ütemben – de a még a következő években is folytatódni fog. Mindez együtt az élveszületések számának ingadozását eredményezte a 88,5-93 ezer/év sávban, akár azt eredményezve, hogy két egymást követő év kiemelkedően magas (93.039 2021-ben), majd történeti mértékben is igen alacsony (88.491 2022-ben) élveszületést hozott. A gyermekvállalási kedvet jelző teljes termékenységi arányszám a 2011 és 2016 közötti növekedést, majd a 2019-ig tartó stagnálást követően 2020-ban és 2021-ben növekedett, majd az előző előrehaladási jelentés óta kis mértékben csökkent. Mindez együtt egy igen figyelemreméltó növekedést eredményezett a termékenységben EU-s összehasonlításban és a mutató hazai trendjében is, mivel a 2011-es minimumról mára az EU-átlag szintjére emelkedett. A Covid-19 járvány és a szomszédban zajló háborús konfliktus okozta bizonytalanság nem növelte a gyermekvállalási kedvet. A jelenlegi 1,52-es érték valamivel magasabb az EU-átlagnál, azonban még így is távol áll a társadalmi reprodukcióhoz szükséges értéktől. Mindezekkel együtt is mindenképp kiemelendő, hogy a népesedési helyzet relatív javulása elképzelhetetlen lenne az egy évtizede következetes, prioritást élvező és a közvélemény egyetértésével övezett családtámogatási kormányzati politika nélkül. Ez azt mutatja, hogy a kedvezőtlen fenntarthatósági állapotok a megfelelő közösségi elköteleződésekkel javíthatók.

Hasonló pozitív változás következett be a szegénység és a társadalmi kirekesztődés területén. A Keretstratégia elfogadásakor EU-s összehasonlításban a legrosszabb helyzetből számos tekintetben az EU-átlagnál jobb állapotba kerültünk. A szegénységgel és társadalmi kirekesztődés kockázatával érintettek aránya 2022-ben 18,4% Magyarországon, míg 21,6% az EU átlagában. A Covid-19 járvány kitörése előtt Magyarország már a 4. legjobb értékkel bírt az alacsony munkaintenzitású háztartásokban élők arányát illetően. Ezen a területen nyilvánvaló a foglalkoztatáspolitikai változtatások, többek között a közmunkaprogram hatása. Szintén igen jelentős a csökkenés a súlyos anyagi vagy társadalmi deprivációban élők arányát illetően is: a 2015-ös 24,1%-os arány 2022-re 9,1%-ra csökkent. Az azonban, hogy majd minden tizedik honfitársunk érintett a súlyos depriváció által, még mindig a 4. legrosszabb érték az EU-tagállamok között.

Az oktatásban és az egészségügyben is történtek változtatások, azonban a fenntarthatóság ezen két dimenziójában még messze vagyunk a tartós és magas színvonalú jólléthez érdemben hozzájárulni, azt megalapozni tudó helyzettől.

Az oktatásban különböző irányú trendek figyelhetők meg egymás mellett. Míg EU-s összehasonlításban a szektorra fordított 5%-os GDP-arányos kiadási szint átlagos, addig ezen belül azonban az alap- és középfokú oktatási kiadások részesedése alacsonyabb, nem éri el a 3%-ot (csak Görögország, Írország és Románia költ GDP-arányosan kevesebbet erre)³. Vélhetően ennek eredménye, hogy a magyar pedagógusok átlagos jövedelme a diplomás átlagbérhez viszonyítva a legalacsonyabb a fejlett országok között (nem csak EU-s hanem tágabb OECD-összehasonlításban is), s ez az oktatás minősége szükséges javításának érdemi akadályává vált. Mindez annak ellenére következett be, hogy a kormányzat – érzékelve a problémát – 2020 júliusa és 2023 januárja között háromszori 10-10%-os béremeléssel, ágazati szakmai pótlék bevezetésével próbálta meg orvosolni a helyzetet.

Az oktatás minőségére jellemző tanulói felmérések eredményei (tudás- és kompetencia felmérések) a 2015-ig tartó romlás után 2018-19-ig minden mérés szerint javultak, majd – az országos kompetenciafelmérések eredményei szerint – a Covid-19 járvány után visszaestek. Nemzetközi összehasonlításban a 2018-as OECD PISA-felmérés eredményei valamivel átlag alattiak, míg a 2019-es TIMSS eredményei átlagon felüliek. Az oktatás különböző szintjein résztvevők arányának alakulása aggasztó. Az iskolát korán elhagyók aránya EU-s összehasonlításban viszonylag magas szinten ingadozik, a felsőoktatásban tanulók aránya alacsony, s szintén nagyon kevés felnőtt vesz részt tovább- vagy átképzésen az élethosszig tartó képzés keretei között. A vizsgált 2021-22-es időszakban csak ez utóbbi mutató javult kis mértékben. Mindhárom területen jelentős olló nyílik (számunkra rossz irányban) a hazai teljesítmény és az EU-átlag között. Szintén nem javult érdemben a hazai oktatási rendszer szelektivitása, továbbra is jelentős mértékben magyarázza a tanulók teljesítményét a családi háttérük. Bár a PISA-felmérés 2015-ről 2018-ra javulást mutatott (a 2022-es adatokat még nem hozták nyilvánosságra), a 2022-es országos kompetenciamérés eredményei szerint a családiháttér-hatás még mindig magas, s a felsőbb évfolyamokon nagyobb, azaz az oktatási rendszer nem mérsékli, hanem felnagyítja a tanulók közötti szociális státusz különbségéből fakadó hatást.

A kormányzat az elmúlt években a fenti kihívásokat kezelő intézkedéseket tett: a lemorzsolódás csökkentésére korai jelzőrendszert vezetett be, az oktatás társadalmi mobilitást szolgáló funkciójának erősítésére pedig több ösztöndíj-programot indított el. Ezen intézkedések hatásai vélhetően a következő jelentésünk által vizsgálható adatokon mutatkozhat meg. Jó, a fenntarthatóságot elősegítő gyakorlatként említhető a szakképzési rendszer következetes reformja.

Az egészségügyben is történtek reformok – például az orvosok érdemi bérrendezésére a mostani jelentés vizsgálati időszakában került sor –, ugyanakkor ezek hatásai a fenntarthatósági mutatókon még nem detektálhatók. Az egész kelet-közép-európai térségre, az új EU-tagállamok mindegyikére igaz, hogy a születéskor várható élettartam nem zárkózik fel az EU-átlag szintjére olyan sebességgel, ahogy egyébként az egy főre eső GDP értéke konvergál. Ezen belül kedvezőtlen magyar sajátosság az egyének alacsony egészségtudatossága, az egészséget károsító életmódok, szokások elterjedtsége: az ezekből

³ [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_general_government_expenditure_on_%27education%27,_2021_\(%25_of_GDP\)_.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_general_government_expenditure_on_%27education%27,_2021_(%25_of_GDP)_.png)

fakadó halálozások statisztikai értékében Magyarország a második legrosszabb mutatóval rendelkezik az EU-ban. Az egészségügyi ellátórendszer minősége is fejlesztésre szorul, az ezt jellemző statisztikai mutatószám, az elkerülhető halálozások tekintetében Magyarország a 6. legrosszabb az EU-ban.

5.1.2. KULCSINDIKÁTOROK ALAKULÁSA

Mutató neve	Legfrissebb érték	2019-2020-as monitoring jelentéskor ismert érték	Az NFFS kulcsindikátoraiban bekövetkezett változások értékelése
Teljes termékenységi arányszám	1,52 (2022)	1,56 (2020)	A gyermekvállalási kedv csökkent az előző előrehaladási jelentés óta, de a TTA értéke még így is az EU átlaga fölött van valamivel.
Oktatási kiadások a GDP százalékában	5% (2021)	4,8% (2020)	Az oktatási kiadás aránya a GDP százalékában kis mértékben nőtt 2020 óta, s meghaladja az EU-átlagot. EU-összehasonlításban a kiadások felsőoktatás túlsúlyosak, az alap- és középfokú oktatási kiadások GDP-arányosan az EU-ban a 4. legalacsonyabb arányt mutatják.
Korai iskolaelhagyók aránya (%)	12,4% (2022)	12,1% (2020)	Valamelyest nőtt az érték a legutóbbi jelentés óta, és lényegesen elmarad a kitűzött 9 százalékos célértéktől, valamint az EU-átlagtól is, de valamivel jobb az OECD-átlagnál.
Születéskor egészségesen várható élettartam (év; nők/férfiak)	Nők: 63,5 Férfiak: 61,6 (2021)	Nők: 63,6 Férfiak: 61,7 (2020)	A születéskor egészségesen várható élettartam folyamatosan növekedett az elmúlt években, de elmarad az EU-27 átlagától. (A megtorpanás a Covid-19 járvány következménye.)
Súlyos anyagi deprivációban élők aránya (%)	9,1% (2022)	10,7% (2020)	A súlyos anyagi deprivációban élők aránya tartósan és jelentősen csökken, de még mindig magasabb az EU-átlagnál.

5.1.3. AZ NFFS ÁLTAL MEGJELÖLT CÉLOK ÉS KIHÍVÁSOK

A Keretstratégia a következő célkitűzéseket említi meg az emberi erőforrásokkal kapcsolatban:

Népesség, demográfia

- 1. A párkapcsolatokhoz és a családhoz kapcsolódó értékek támogatása (nevelés, intézmények)
- 2. Versenyképes munkabérek biztosítása a kritikus elvándorlással rendelkező szakmákban
- 3. A népességfogyás lelassítása
- 4. Bevándorlási politika kialakítása
- 5. Az idős emberek társadalmi együttműködésben való szerepe lehetőségének biztosítása

Tudás - oktatás

- 6. Minőségi oktatás;
- 7. Az oktatásban töltött idő növelése;
- 8. Az oktatási rendszer szelektivitásának csökkentése
- 9. A tudás jobb hasznosítása a társadalomban és a gazdaságban
- 10. A fenntarthatóság értékeinek és gyakorlatának megjelenése az élethosszig tartó tanulás teljes folyamatában

Egészség

- 11. Egészségtudatos magatartásminták kialakítása
- 12. A krónikus nem fertőző megbetegedések számának csökkentése
- 13. Halandóság csökkentésében a közép-európai régiós átlaghoz való felzárkózás

Szegénység, kirekesztettség - társadalmi kohézió

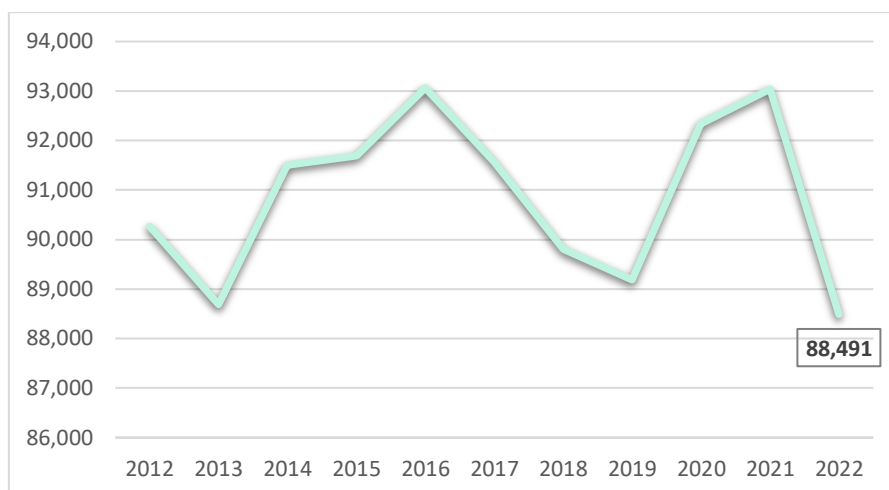
- 8. Az oktatási rendszer szelektivitásának csökkentése
- 14. Szolidáris társadalom
- 15. Társadalmi szerkezet átrendeződése
- 16. A foglalkoztatottság növelése

5.1.4. CÉLOKAT ÉRINTŐ TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FOLYAMATOK ALAKULÁSA

5.1.4.1. Népesség – demográfia

Magyarországon 2011-et leszámítva nem született kevesebb gyermek, mint 2022-ben. Ezzel párhuzamosan csökkent a teljes termékenységi arányszám az előző évekhez képest, azonban így is sikerült 1,5 felett tartani, ezzel hazánk az EU középmezőnyébe tartozik (2011-ben a TTA 1,23 „szuperalacsony” szinten volt, az EU-ban mért legalacsonyabb értéken). Mivel a halálozások száma 1981 óta meghaladja a születések számát, mindez azt jelzi előre, hogy további társadalmi elöregedés és népességfogyás várható.

1. ábra: Élvesszületések számának alakulása (2012-2022)

Forrás: KSH

Az elmúlt időszakban a születésszámváltozás a szülőképes korú nők számának nagymértékű csökkenése mellett következett be – ami az évtizedekkel ezelőtti népesedési folyamatok eredménye. A születések mintegy 88%-át adó, 20 és 39 év közötti korosztály létszámváltozása kiemelt figyelmet érdemel: ebben a női korosztályban az ezredfordulót követő években még emelkedés, majd 2007 és 2022 között mintegy 321 ezres, csaknem 22%-os csökkenés figyelhető meg.

2. ábra: A 20–39 év közötti nők létszámának változása 2000 és 2022 között

Forrás: KSH

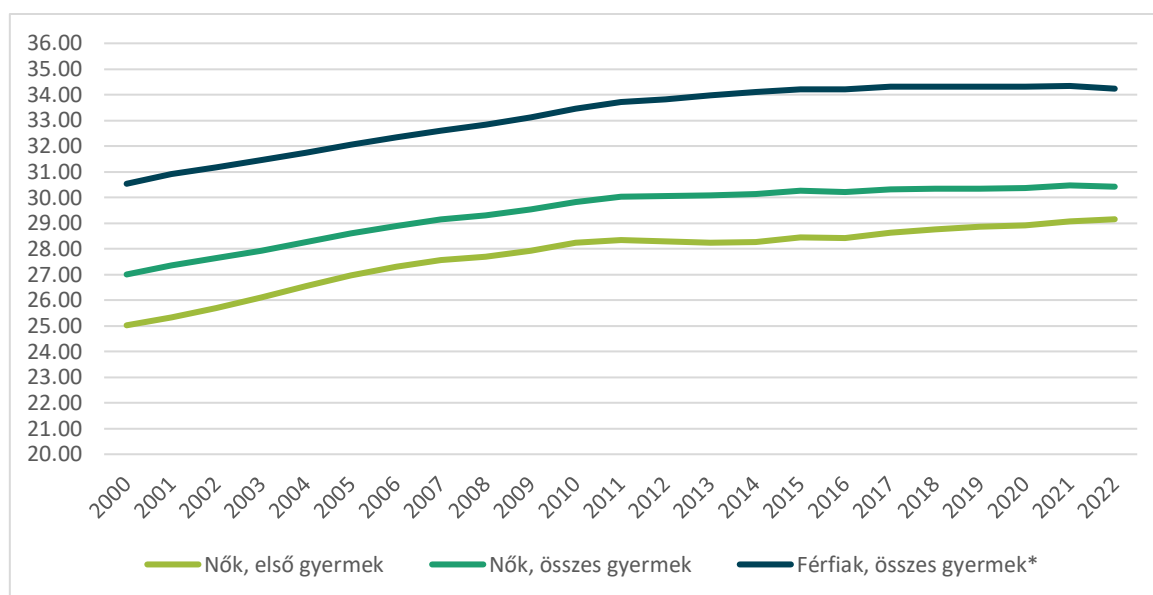
A teljes termékenységi arányszám (TTA) értéke csökkent az előző EHJ óta, és 2022-ben az 1,52-es értéket vette fel. A TTA értéke azt fejezi ki, hogy ha az adott évi gyermekvállalási viszonyok állandósulnának, akkor egy nő élete során hány gyermeket szülne. Ha a mutató értéke valamivel meghaladja a kettőt, akkor a népesség reprodukciója biztosított. A 2010-es években a női korosztály (különösen a szülőképes korú 20-39 év közöttiek) csökkenését ellensúlyozni tudta a családok gyermekvállalási kedvének emelkedése. Azonban a

szülőképes korú nők számának drasztikus csökkenése miatt akár a korábbinál magasabb gyermekvállalási kedv esetén is csökkenhet a születésszám.

Az elmúlt évtized következetes és sokrétű kormányzati politikájának, valamint ennek kedvező társadalmi elfogadottságának hatására a teljes termékenységi arányszám a 2011. évi történelmi minimum értékről, 1,23-ról az EU átlagának szintjére emelkedett. Egy fél évtizedig tartó dinamikus növekedés után 2016-ban a TTA elérte az 1,49-es értéket, ahol 2019-ig stagnált, majd új lendületet vett és 2021-ben elérte az 1,59-es lokális maximum értékét (a termékenység utoljára 1994-ben volt ennél magasabb). Innen lépett vissza kis mértékben a mutató értéke 1,52-re 2022-ben, vélhetően a Covid-19 járvány és az orosz-ukrán háború keltette bizonytalanság hatásaitól sem függetlenül.

A termékenység alakulásában továbbra is kulcsprobléma, hogy egyáltalán nem, vagy csak a korábbiakhoz képest sokkal később születnek meg az első gyermekek. A rendszerváltás idején megközelítőleg 23 éves volt egy nő, mikor első gyermeke megszületett; addig 2022-re majdnem 29 évesek (29,2) átlagosan nők első gyermekük születésekor. Így összeszűkült az a bázis, ahol második gyermeket vállalhatnak. A növekedés – bár mostanában érezhetően lassabb, mint az ezredfordulót megelőző évtizedekben – nem elhanyagolható: évente továbbra is mintegy másfél hónappal kitolódik az első gyermek vállalásának kora. Ebben a környezetben pozitív folyamatnak értékelhető, hogy a 30-34 éves női korcsoportban az elmúlt években stabilizálódott a kétgyermekes nők aránya (18% körül). A 35-39 éves korosztályban ez egyelőre nem figyelhető meg.

2. ábra: A nők és a férfiak átlagos életkora Magyarországon gyermekük születésekor, 2000-2022

Forrás: KSH

Ahogy az érzékelhető a mindennapjainkban is, az iskolai végzettség növekedésével egyre inkább kitolódik az első gyermek születésének időpontja, amelyet részben magyaráz az iskolába eltöltött évek száma. Egyedül a legalacsonyabb iskolai végzettségű csoportban nem növekedett jelentősen az első gyermek születésének időpontja, bár a gyermektelenek aránya is köztük a legmagasabb.

1. táblázat: Az anya átlagos, illetve legjellemzőbb (módusz) kora gyermeke születésekor, iskolai végzettség szerint

Végzettség szerint					
		max. 8 osztály	érettségi nélküli közép fok	közép fok, érettségivel	felső fok
2000	átlag	21,4	24,0	26,0	28,7
	módusz	18	22	25	27
2010	átlag	21,2	27,3	28,6	30,9
	módusz	18	22	28	29
2016	átlag	21,2	26,7	28,8	31,9
	módusz	18	22	27	30
2022	átlag	21,3	26,8	29,1	32,1
	módusz	18	25	26	30

Forrás: KSH

Az, hogy az érettségizett, de felsőfokú végzettséggel nem rendelkező nők átlagosan 29, legjellemzőbben 27 évesen szülik meg első gyermeküket, azt jelenti, hogy ebben a csoportban az érettségit követően jellemzően csaknem egy évtized telik el a gyermekvállalásig.

A gyermekvállalási korban lévő nők gyermekszám szerinti megoszlását nagymértékű és egyenletes csökkenés jellemezte a rendszerváltás óta, hiszen egyre később és egyre kevesebb gyermeket vállaltak a nők.

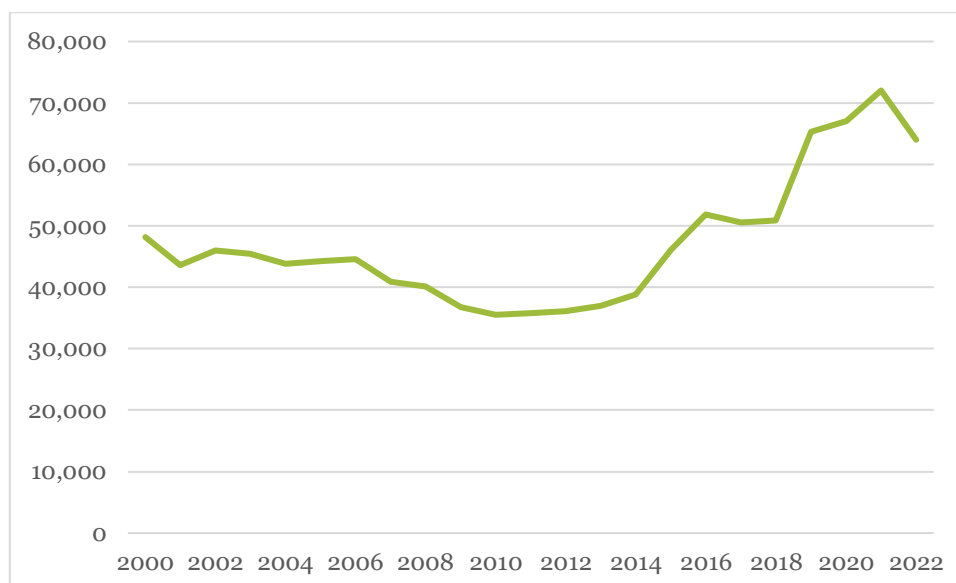
Az elmúlt néhány évben már a gyermekvállalási korban lévők idősebb korosztályaiban is igen-igen magas lett a gyermektelen nők aránya. 2017 és 2022 között a 30-34 éves nők körében 44-ről 48%-ra, míg a 35-39 évesek körében 25-ről 30%-ra nőtt a gyermektelenek aránya. (Az ezredfordulón még a 35-39 éveseknek csak 10%-a volt gyermektelen.)

Párkapcsolatok és házasság

A házasságkötések számának alakulása mindmáig befolyásolja a gyermekvállalási trendeket. A Stratégia elfogadása óta 2021-ig folyamatosan, évről évre nőtt a házasságkötések száma, amelyben nagy szerepet játszik, hogy a kormányzati családpolitika házasságközpontú, így azok, akik nem házasodnak össze, kimaradnak a családtámogatási programokból. 2021-ben 72.030 házasságkötésre került sor, amelyre legutóbb 1986-ban volt példa, majd 2022-ben kevesebb, 63.973 házasság kötött. Így a gyermekek egyre nagyobb hányada, 2022-ben már háromnegyede, házasságban élő szülők közé érkezett meg.

Ahogy a gyermekvállalás későbbre tolódott az elmúlt negyed évszázadban, úgy a házasságkötésekre is későbbi életszakaszban kerül sor. A halasztás ugyanakkor itt is megállt 2015-ben, és noha évenként vannak kisebb ingadozások, az átlagos életkor házasságkötéskor az utóbbi néhány évben rendre stabilan 36 éves kor körül alakul a férfiak és 33 éves kor körül a nők esetében. Ha csak azokat vesszük figyelembe, akik első házasságukat kötik, akkor a férfiak átlagos életkora mintegy 33 év, a nőké pedig 30 év körül van.

3. ábra. Házasságkötések számának alakulása

Forrás: KSH

Családtámogatások

A magyar családtámogatási rendszer európai összehasonlításban sokrétűnek és bőkezűnek mondható, és a családpolitikai ráfordítások tovább nőttek az utóbbi években. Nemzetközi összehasonlításokból ez nem mindig látszik, mert eltér az egyes nemzetközi szervezetek családtámogatásokra vonatkozó definíciója. Az Eurostat ESSPROS (szociális védelmi kiadások) statisztikája például csak a családtámogatások töredékét veszi figyelembe, pl. sem a Babaváró támogatás sem az adókedvezmények nem jelennek meg, illetve az Otthonteremtési program egyes elemei a Lakhatáshoz, a 'Nők 40' az Öregségi funkcionál kerül elszámolásra. A Család/gyermek funkció alatt megjelenített pénzügyi támogatások területén nőtt a legkevésbé a magyarországi ráfordítás. Az Eurostat adatai szerint kizárólag pénzügyi támogatásokra az állam évente a GDP mintegy 2%-át költi; mindeközben az európai átlag 2,5% volt 2020-ban.

Az OECD a pénzügyi juttatások mellett a szolgáltatásokat és az adórendszeren keresztüli támogatásokat is a családtámogatások közé számolja, és ez utóbbi támogatások számottevően nőttek Magyarországon a családi adókedvezmény bevezetése után. Így a Magyarország által biztosított GDP-arányos összeg mintegy 3,09%-ot tesz ki az OECD országok átlaga (2,3%) mellett (2019-es adat).

Jelen Előrehaladási Jelentés elkészültekor Magyarországon a családtámogatási rendszer a következő elemeket tartalmazta:

- Családokat segítő szolgáltatások (pl. bölcsőde, óvoda, támogatott gyermekétkeztetés, ingyenes tankönyvellátás, védőnői ellátás)
- Lakástámogatások (pl. kedvezményes ÁFA-kulcs, CSOK, otthonfelújítási támogatás)
- Pénzügyi családtámogatások (családi pótlék, GYES, GYET, babakötvény, stb.)
- 'Nők 40' kedvezményes nyugdíj
- Adó- és járulékkedvezmények
- Családbarát szervezeteknek nyújtott támogatások

A fenntarthatóságot támogató, a Keretstratégia céljainak elérését szolgáló intézkedések részletes bemutatását a Jelentés 1. sz. melléklete tartalmazza.

Az Otthonteremtési Program alá besorolt családpolitikai intézkedések (pl. CSOK, Otthonfelújítási támogatás) nagy népszerűségnek örvendtek. Ezek közül a CSOK-ot 2021-ben 39 944 család, 2022-ben 34 429 család igényelte.

A családtámogatási intézkedések monitorozása a Pénzügyminisztériumban, a Magyar Nemzeti Banknál és a Kulturális és Innovációs Minisztériumban történik. A hosszú távú, demográfiai hatások vizsgálatához több időre van szükség, a babaváró támogatás esetében és a CSOK esetében is több év eltelhet az előre vállalt gyermek(ek) megszületéséig. 2022 december 31-ig a CSOK-ot igénybe vevő családok 111 ezer további gyermek világra hozatalát vállalták.

A családtámogatási rendszer másik fontos eleme a bölcsődei ellátás bővítése. Annak ellenére, hogy a bölcsődei ellátás igénybevétele a családtámogatási rendszer sajátosságai okán a családok számára nem kötelező, a Családvédelmi Akcióterv keretében a Kormány – a munka és a magánélet egyensúlyának támogatását prioritásként kezelve – a bölcsődei ellátást biztosító férőhelyek bővítéséhez szükséges fejlesztés biztosítását irányozta elő. A 2022-re kitűzött cél a 70 ezer férőhely elérése volt, amit a dinamikus bővülés ellenére egyelőre nem sikerült elérni. Ugyanakkor a fejlesztés ütemezetten tovább halad: 2022 decemberében már mintegy 60 ezer férőhely állt rendelkezésre a közhiteles Szolgáltatói nyilvántartás (MŰKENG) adatai alapján. Ezen felül mintegy 10 ezer férőhely létrehozására irányuló beruházás is zajlik, így a folyamatban lévő fejlesztésekkel a cél a közeljövőben megvalósul.

Az átfogó bölcsődefejlesztés eredményeképpen 2022 decemberére:

- mintegy 85 százalékkal nőtt a bölcsődei ellátást biztosító férőhelyek száma 2010-hez (32 500) képest,
- intézményből, szolgáltatásból közel négyszer (több mint 2600) több lett, mint 2010-ben (668),
- háromszor annyi településen (mintegy 1100 település) vált biztosítottá a bölcsődei ellátás a családok számára, mint 2010-ben (326 település).

Az elmúlt évek trendjei tovább folytatódtak: több mint meghétszereződött a minibölcsődék száma 2017 óta, jellemzően olyan községekben, ahol alacsony a 3 év alatti gyermekek száma.

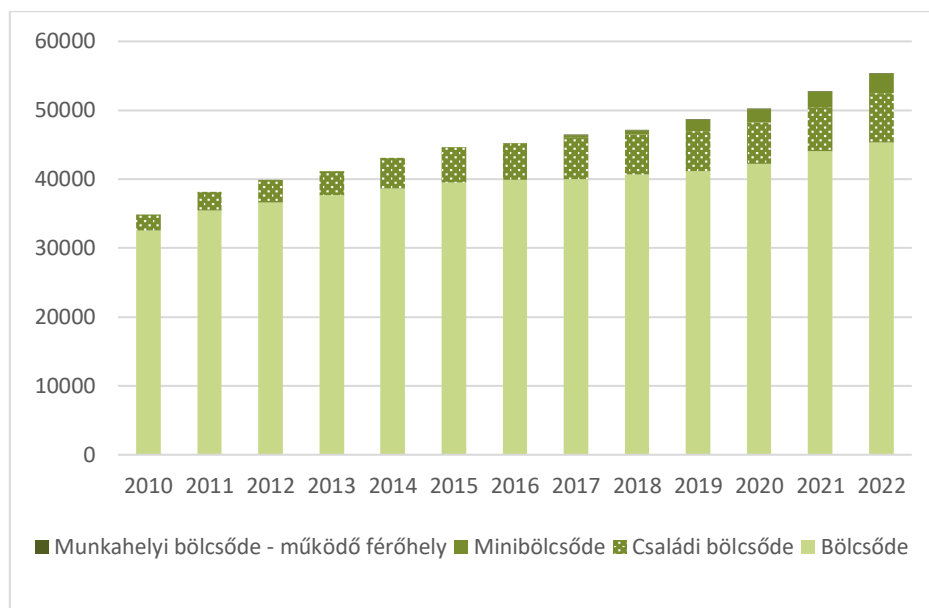
A KSH adatai szerint évek óta fokozatosan csökken azon 3 éves kor alatti gyermekek aránya (2017-ről 2022-re 26%-ról 18,5%-ra), akiknek a lakóhelyén nem volt hozzáférhető a bölcsődei ellátás valamilyen formája.

A bölcsődei ellátórendszerben korábban tapasztalt számottevő területi egyenlőtlenségek 2010 óta jelentősen csökkentek. A bölcsődei ellátás fejlesztése tekintetében az alapvető cél az, hogy olyan országos férőhely-lefedettség alakuljon ki az ösztönző intézkedések hatására, amely alkalmas arra, hogy a szülői igényekre reagáljon.

Ehhez a bölcsődeépítéseken felül hozzájárult a települési önkormányzatok jogszabályban rögzített feladat-ellátási kötelezettségének átalakítása, továbbá több alkalommal történt felmérés mind az önkormányzatok, mind az egyházak körében a helyben felmerülő igényekről. Mivel az igény helyben jelentkezik (és számszerűleg a rendszersajátosságok okán nem feltétlenül esik egybe a 3 év alatti gyermeklétszámmal), ezért minden esetben a fenntartó feladata és felelőssége, hogy megfelelően teljesítse ellátási kötelezettségét és –

felmerülő igény esetén – éljen a rendelkezésére álló fejlesztési lehetőségekkel. Kormányzati részről a helyi kapacitásbővítési szándék a pályázati lehetőségek biztosításával támogatható.

4. ábra: Bölcsődei férőhelyek számának alakulása

Forrás: KSH és HÉTFA

A bölcsődei férőhelyek elérhetősége kulcsfontosságú a gyermekszám növekedése miatt: a gyermekvállalással jobban összeegyeztethető karrier, a rugalmas foglalkoztatási formák elérhetősége mind növelhetik a termelékenységi mutatókat. A Covid-19 járvány előtt Magyarországon nem voltak kellően elterjedtek a rugalmas foglalkoztatási formák, azonban a járványhelyzet hatására számos munkáltató és munkavállaló állt át az otthoni munkavégzésre, azonban az atipikus foglalkoztatási formákban dolgozók aránya még így is jelentősen elmarad az uniós átlagtól.

Összességében elmondható a hazai családtámogatási rendszer az NFFS elfogadása óta folyamatosan bővül mind a támogatási formákat, mind pedig az összegeket illetően. A családtámogatások rendszere egyszerre célozza a termékenység növelését, a kisgyermekes szülők munkaerőpiaci reintegrációját, valamint a családok anyagi és lakhatási körülményeinek javítását.

Fontos azonban a családtámogatások hatékonyságának, eredményességének folyamatos értékelése, mivel a támogatások összértékének növekedésével nem emelkedett arányosan a termékenység az elmúlt évtizedben. Míg a támogatások folyamatosan bővültek, addig a termékenység növekedésének jelentősebb része (1,23-ról 1,49-ig) 2011 és 2016 között történt, azóta 1,49-ről az 1,56-os csúcson át 2022-ig 1,52-re változott. Egyrészt néhány intézkedésnek időben késleltetett hatása is lehet, másrészt egyes intézkedések hasznait a körülmények változása is hátráltathatja. Így a lakástámogatások hatásosságát az ingatlanárak, építési költségek jelentős inflációja csökkentheti (a lakástámogatások részben maguk is hozzájárulhattak a lakáspiaci áremelkedésekhez). A továbbiakban azt is érdemes megvizsgálni, hogy a szülők gyermekvállalási döntéseit mennyiben befolyásolhatják olyan közvetett hatású tényezők, mint például a közoktatás minősége vagy a természeti környezet előrevetített válságaitól való aggodalom.

2. táblázat: A 25-49 éves nők foglalkoztatási rátája (%)

Megnevezés	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
A 25–49 éves nők foglalkoztatási rátája	75,6	76,8	79,1	80,3	82,5	83,5	84,0	84,6	82,2	83,0	84,6
A háztartásban élő gyermekek száma szerint											
1	77,9	79,0	80,6	82,3	84,7	84,5	84,7	86,0	82,1	84,7	85,9
2	77,6	79,4	80,5	81,2	81,7	84,6	83,8	84,8	82,8	82,4	84,9
3 vagy több	47,8	51,2	55,7	56,5	61,5	60,4	66,1	65,0	64,8	65,8	66,9
A háztartásban élő legfiatalabb gyermek életkora szerint											
0–2	69,1	70,1	67,2	67,7	69,6	71,0	73,2	73,2	73,6	75,0	77,7
3–5	65,4	67,5	70,8	70,8	73,4	74,8	75,9	76,1	69,6	70,7	74,9
6–16	74,7	76,5	80,0	82,3	84,4	85,2	85,2	86,9	84,6	85,9	86,7
17–24	80,7	82,9	85,0	85,8	88,3	88,6	89,3	90,0	86,5	86,2	86,2
Nem él a háztartásban	80,3	80,3	83,1	84,2	86,3	87,3	87,8	87,8	85,9	86,3	87,7

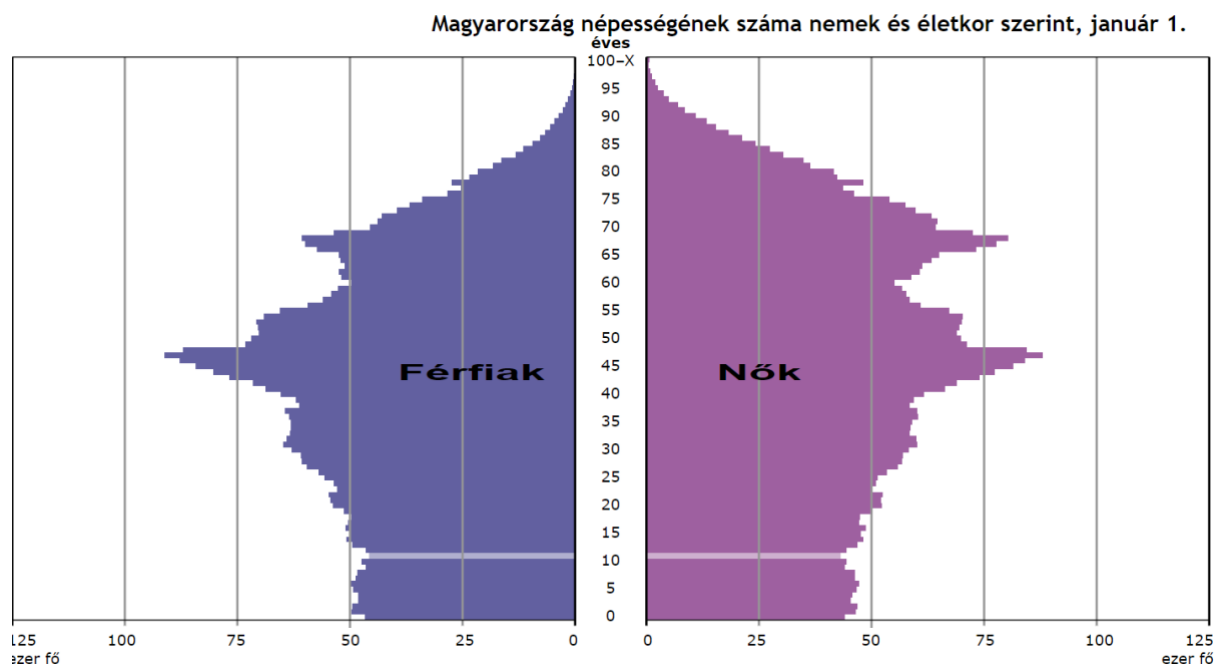
Forrás: KSH

Társadalmi előregedés

Európa-szerte a várható élettartam növekedése és a születések számának mérséklődése együttesen az idősebb korosztályok arányának növekedéséhez, vagyis a társadalmi előregedéshez vezet. Az idősebb korosztályok létszáma tovább nőtt az elmúlt években Magyarországon, 2022-ben megközelített a 2 millió főt.

A férfiak és a nők várható élettartama közötti különbség miatt az idősebbek körén belül nőtöbblet alakult ki, és minél idősebb korcsoportot vizsgálunk, ez annál jelentősebb. 2022-ben a 65-69 éves korúak 57%-a, a 70-74 évesek 60%-a, a 75-79 évesek 63%-a, a 80-84 évesek 68%-a, a 85 éves és idősebb népességnek pedig 73%-a nő.

5. ábra: Magyarország korfája, 2023

Forrás: KSH

A társadalom ilyen mértékű elöregedésének és a fiatalabb korosztályok relatív fogyásának következtében az időskori eltartottsági ráta gyorsuló növekedést mutat.

3. táblázat: A népesség összetétele főbb korcsoportok szerint, eltartottsági ráták, öregedési index

Év, január 1.	Korösszetétel: 0–14 éves, %	Korösszetétel: 15–64 éves, %	Korösszetétel: 65–X éves, %	A gyermek-népesség eltartottsági rátája	Az idős népesség eltartottsági rátája	Az eltartott népesség rátája	Öregedési index
2012	14,5	68,6	16,9	21,1	24,6	45,7	116,4
2013	14,4	68,4	17,2	21,1	25,1	46,2	118,9
2014	14,4	68,0	17,5	21,2	25,8	47,0	121,5
2015	14,5	67,6	17,9	21,4	26,5	47,9	123,6
2016	14,5	67,2	18,3	21,6	27,2	48,7	126,1
2017	14,5	66,8	18,7	21,7	27,9	49,7	128,5
2018	14,5	66,5	18,9	21,9	28,5	50,3	130,2
2019	14,5	66,1	19,3	22,0	29,3	51,3	132,9
2020	14,5	65,6	19,9	22,2	30,3	52,5	136,6
2021	14,6	65,1	20,3	22,4	31,2	53,6	139,5
2022	14,6	64,9	20,5	22,4	31,7	54,1	141,1

Forrás: KSH

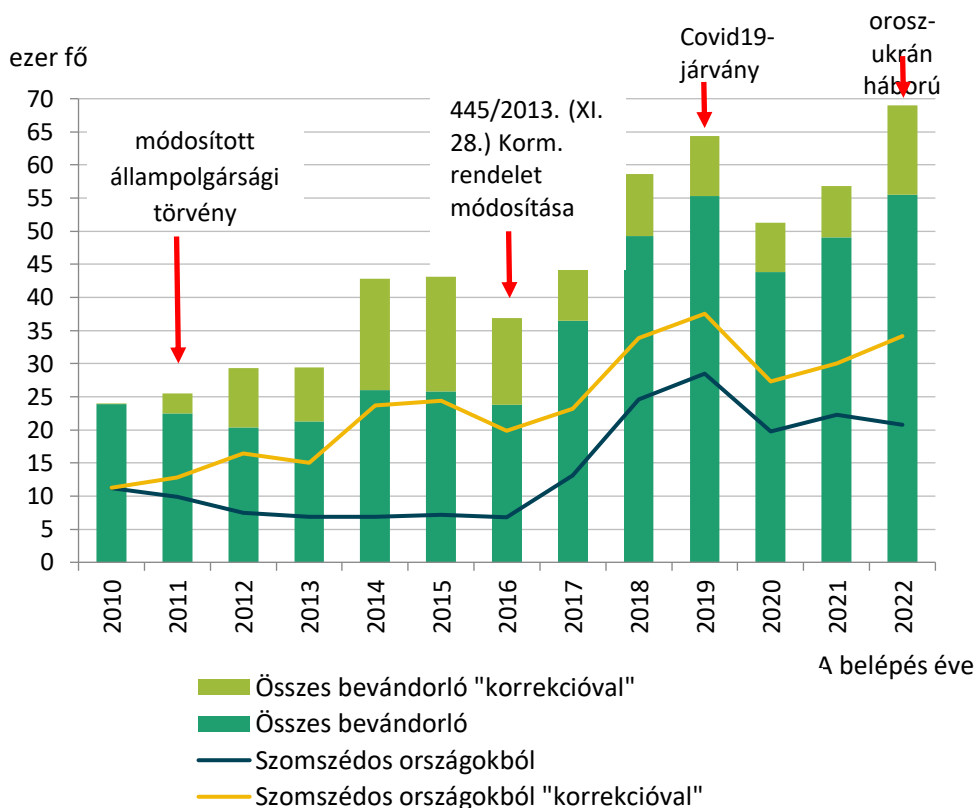
Az idősödési folyamat egy másik jellemző indikátora az öregedési index, amely a legalább 65 éves korcsoport relatív nagyságát fejezi ki a 0-14 éves korcsoportéhoz viszonyítva. Látható, hogy az öregedési index tovább növekedett az előző előrehaladási jelentés elkészültéhez képest.

Nemzetközi vándorlás

A bevándorlás alakulásának vizsgálatához a bevándorlók két nagy csoportja különíthető el: a bevándorló külföldi állampolgárok (akik az adott évben Magyarországra érkezve a hatályos jogszabályoknak megfelelő tartózkodásra jogosító engedélyt kapnak) és a bevándorló magyar állampolgárok. Ez utóbbi csoporton belül külön vizsgálendő a külföldön született, valamint a Magyarországon született magyar állampolgárok – azaz a külföldi tartózkodás után visszatérők – alcsoportja. A bevándorlók mellett az országba érkező külföldiek közt vannak a menedékkérők is, azok a külföldi állampolgárok vagy hontalan személyek, aki Magyarországtól nemzetközi védelmet kérnek. A különböző bevándorló csoportok létszámának és származási ország szerinti összetételének alakulását követve megállapítható, hogy a magyarországi bevándorlás volumene és szerkezete az utóbbi években jelentősen átalakult.

Az elmúlt két év trendfordulónak tekinthető: A harmadik országbeli állampolgárok egyszerűsített foglalkoztatásának lehetővé tételét követően megnőtt a Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok száma. Ezt a folyamatot tovább erősítette az orosz-ukrán háború hatása.

6. ábra: Bevándorló külföldi állampolgárok száma

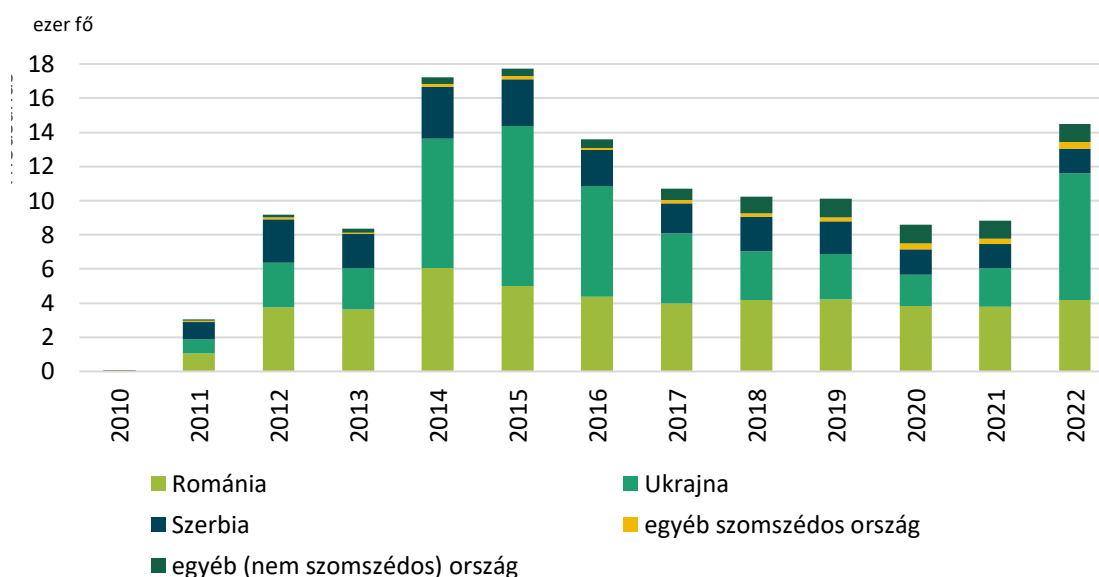

Forrás: KSH Népességtudományi Kutatóintézet

Noha a legtöbb ország esetében a saját állampolgárok bevándorlása elsősorban a korábban emigrált személyeknek, illetve azok leszármazottjainak a visszatérését/bevándorlását jelenti, Magyarország esetében más a helyzet. Ezért a bevándorló külföldi állampolgárok mellett érdemes a bevándorló külföldön született magyar állampolgárok számát, illetve származási országát is megvizsgálni. A 2011. január 1-től bevezetett új állampolgársági törvény ugyanis a magyar felmenőkkel és magyar nyelvtudással rendelkező külföldi állampolgárok számára (magyarországi lakcím nélkül is) lehetővé tette a magyar állampolgárság egyszerűsített úton történő megszerzését. Ennek hatására az egyszerűsített honosítás keretében állampolgárságot szerzők magyar állampolgárként vándoroltak Magyarországra (2011 és 2016 között a külföldön született bevándorló magyar állampolgárok mintegy 97%-a, 2017 és 2022 között 90%-a a szomszédos országokból érkezett).

A hazánkkal szomszédos országokból érkező magyarok száma 2011 után meredeken emelkedett, 2015-ben tetőzött (meghaladta a 17 ezer főt), majd fokozatosan csökkenni kezdett, és 2018 után 8–9 ezer fő körül állandósult. 2022-ben viszont az orosz–ukrán háború hatására számuk ismét megugrott, ebben az évben 13 435 fő magyar állampolgár érkezett a hét szomszédos ország valamelyikéből, 55%-uk (7 414 fő) a háború sújtotta Ukrajnából.

7. ábra: Külföldön született bevándorló magyar állampolgárok száma

Forrás: KSH Népszégtudományi Kutatóintézet

A hazánkba érkező bevándorlók száma 2010 és 2022 között közel háromszorosára nőtt. Az egyszerűsített honosítás bevezetését követően az országba érkező bevándorlók „korrigált” száma dinamikusan nőtt, 2014-ben és 2015-ben már 40 ezer fő feletti volt.

A nyugat-európai hagyományos befogadó országokhoz képest Magyarországon mind a bevándorlók száma, mind az ezer lakosra számított arányuk alacsonyabb. Ez utóbbi – az ún. nyers bevándorlási ráta – a külföldi állampolgárságú bevándorlók esetében 2019-ben megközelítette a 6%-ot, 2020-ban viszont már csak 4,5%, 2021-ben 5,0% volt. A bevándorlók „korrigált” számát figyelembe véve a ráta értéke 2021-ben megközelítette a 6%-ot. Ebben az évben a nyers bevándorlási ráta Svájcban 14% feletti volt, Ausztria esetében meghaladta a 12%-ot, Belgiumban, Hollandiában, Írországban, Németországban,

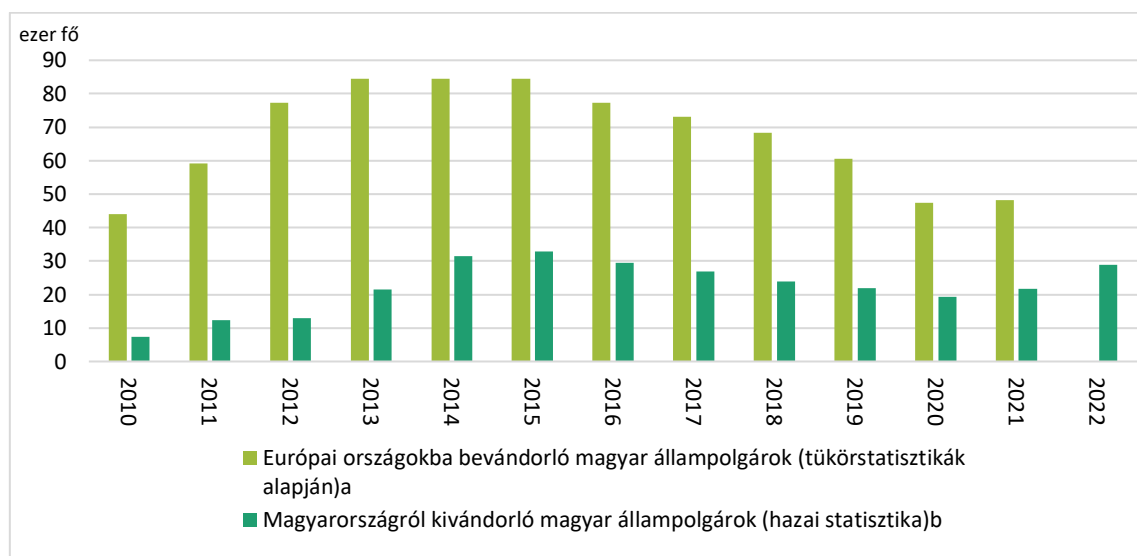
Norvégiában, Spanyolországban és Svédországban pedig 9–10% volt. Noha Franciaországba és Olaszországba közel ötször annyi bevándorló érkezett, mint Magyarországra, a magas népességszám miatt e két országban a ráta csupán 4% körüli volt. A kelet-közép-európai országok többségébe – Lengyelország és Csehország kivételével – Magyarországhoz képest lényegesen kevesebb bevándorló érkezett 2021-ben, a ráta értéke viszont a népességszámokban mutatkozó eltérések miatt Észtországban, Litvániában és Szlovéniában a magyarországinál jóval magasabb (8–9%) volt.

Az elvándorlás az elmúlt időszakban is komoly kihívást jelentett Magyarország számára, hiszen a külföldön élő magyar állampolgárok száma évről-évre nő. Az elvándorlás intenzitása azonban az utóbbi években csökkent. Az elvándorlók aránya a népességszámhoz viszonyítva Magyarország esetében relatíve alacsony a legtöbb középkeleti EU-tagállamhoz viszonyítva, ugyanakkor a tartósan külföldre költözők között viszonylag nagy a magasan képzett fiatalok aránya. Ez mind a népesedési folyamatok, mind a gazdasági fejlődés innováció-alapúra való átállítása szempontjából hátrányos.

A folyamat mérése – a hosszabb-rövidebb időre külföldre költözők pontos számbavétele – nehézségekbe ütközik, a kibocsátó országok többnyire alábecsülik az elvándorlók számát. Ezért a trend alakulásának követéséhez a hazai adminisztratív nyilvántartások és lakossági felmérések mellett érdemes a tükörstatisztikák (az Eurostat, valamint a főbb célországok bevándorlási, munkaügyi statisztikái) adatait is figyelembe venni. Noha a tükörstatisztikák pontosabban regisztrálják az érkezőket, mint a kibocsátó ország a távozókat, az EU-n belül számos olyan mozgásforma is elterjedt, amely a célországok statisztikái számára is „láthatatlan” marad.

Mind a tükörstatisztikák, mind a hazai munkaerő-felmérés adatai azt mutatják, hogy az elvándorló, illetve a külföldön munkát vállaló magyarok száma csak a kétezres évek végén kezdett számottevően növekedni. 2010 után azonban a növekedés mértéke felgyorsult és rövid időn belül megközelítette a jelentős elvándorlást mutató Lengyelországét. A hivatalos hazai statisztikában megjelenő kivándorló magyar állampolgárok száma elmarad tükörstatisztikák adataitól, a 2011-től növekvő elvándorlási trendet azonban ez is jelzi. Az elvándorlás 2016-tól 2020-ig jelentősen csökkent, de 2021-től újra növekedni kezdett.

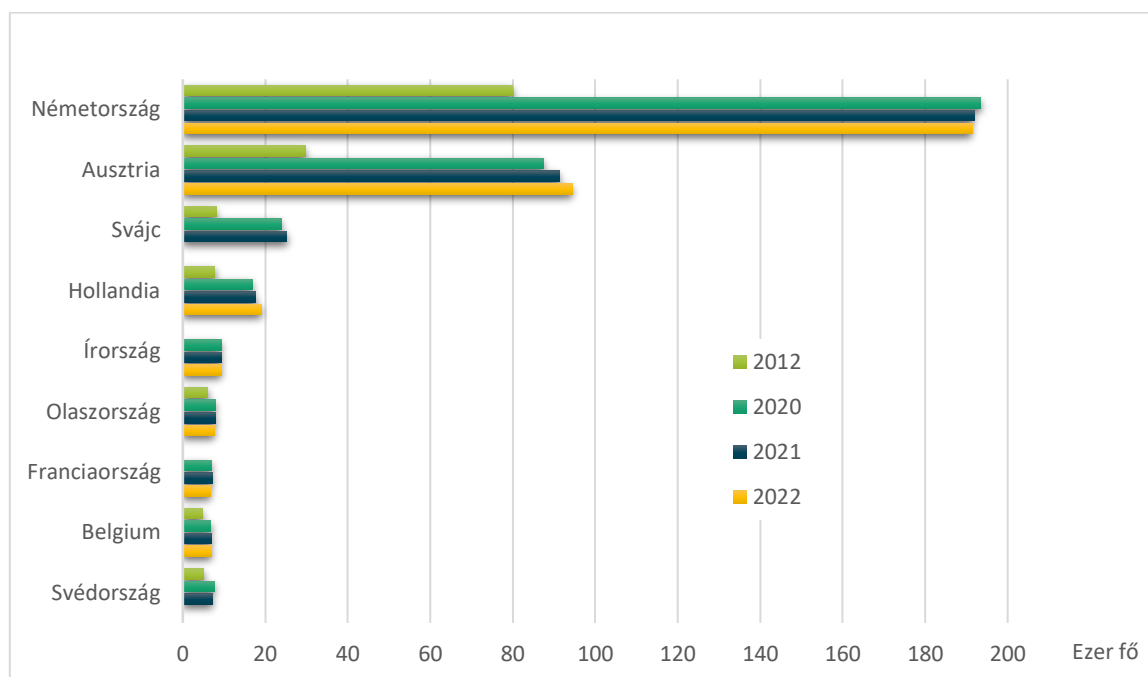
8. ábra: Az elvándorlás mértéke Magyarországon

Forrás: KSH Népességtudományi Kutatóintézet

Az utóbbi években megfigyelhető növekedés ugyanakkor nem a hagyományos célországokba történő bevándorlás fokozódásának tulajdonítható. Ausztriára főként a munkavállalási célú ideiglenes vagy ingázó elmozdulások a jellemzők, a bevándorlás szerényebb méretű, és bár 2013 és 2015 között évente mintegy 15 ezer magyar állampolgár vándorolt a szomszédos országba, az utóbbi években számuk évi 10 ezer körül volt. Németországban azonban jelentős számú magyar bevándorlót regisztráltak már a 2011-es munkaerőpiaci nyitást megelőzően is. A nyitást követően számuk minden korábbinál nagyobb mértékben növekedett, 2013 és 2015 között megközelítette az évi 60 ezer főt, majd 2016-tól meredek csökkenés figyelhető meg. 2019-ben a Németországba vándorló magyarok száma az évi 40 ezer főt sem érte el, 2021-ben 28 ezer alatt volt. Jelentős célország-státusza ellenére az Egyesült Királyság bevándorlási (flow) adatai nem szerepelnek a tükörstatisztikában, noha 2010 és 2020 között közel 185 ezer magyar állampolgár kapott társadalombiztosítási számot.

9. ábra: A főbb európai célországokban élő magyar állampolgárok száma, 2012-2022 (január 1.)

Forrás: Eurostat

5.1.4.2. Tudás-oktatás

A hazai oktatási rendszer két fejlesztési iránnyal járulhat hozzá a fenntartható fejlődéshez. Egyrészt az oktatásban kiemelt célként kell kezelni a fenntarthatóságra nevelést, amellyel a következő generációkban ültethetjük el a fenntarthatóság szemléletét; másrészt pedig az oktatási rendszer fejlesztésével, valamint az oktatási minőségének javításával megteremthető a tudás alapú társadalom, amellyel növekedhet a gazdasági teljesítmény és az általános társadalmi tőke.

Diákok iskolai teljesítménye

A diákok iskolai teljesítményének változása pontos képet festhet az ország iskolarendszerének minőségéről, azonban nem szabad elfeledkezni a Covid-19 járvány okozta vészhelyzetről, amely az oktatásra is nagy hatást fejtett ki. A nagyjából másfél tanévnyi különleges helyzet, az iskolai oktatás ilyen mértékű megszakítása a fejlett

országokban példa nélküli, és a valószínűleg hosszabb távon is érvényesülő hatást gyakorol az iskoláskorú népesség fejlődésére. A hosszútávú hatások elemzése jelenleg is folyik, mértékének pontos meghatározása azonban maga is egy hosszabb távú feladat lesz. E történelmi léptékkal mérve is jelentős folyamatnak a fenntartható fejlődésre, közelebbről a nemzeti tudástőke reprodukciójára is jelentős hatása lesz.

Az oktatás minőségének értékelését két nagy nemzetközi szervezet végzi, némileg különböző módszerekkel. Magyarország mindkettőben rész vesz, így különböző alapelveken nyugvó mérések adatai alapján árnyaltabb képet alkothatunk a magyar diákok iskolai teljesítményeinek időbeli változásáról. A legtöbbet idézett nemzetközi teszt az OECD országok körében végzett PISA-teszt, amely három fő területen méri a diákok teljesítményét: matematika, szövegértés, természettudományok. 2018-ban immár hetedik alkalommal került sor PISA-mérésekre, a kiemelten vizsgált terület ezúttal a szövegértés volt. Ennél frissebb eredmény nem áll rendelkezésre, mert a járvány miatt a 2021-es tesztet 2022-re halasztották, s ennek eredményei a Jelentés készítésekor még nem álltak rendelkezésre.

A 2018-as PISA-eredmények javulást mutattak a 2015-ig tartó folyamatos romlás után, mindhárom mérési területen előre léptünk a rangsorokban. A 79 ország részvételével lezajlott mérésben szövegértés területén a 35-47. helyről a 29-38. helyre, matematikából a 35-39. helyről a 31-37. helyre, míg a természettudomány területén a 34-39. helyről a 29-34. helyre léptünk előre.

Az ebben a periódusban a PISA-teszten megfigyelt javulást visszaigazolja, hogy a 2019. évi TIMSS felmérésen a magyar diákok teljesítménye az EU-átlag felett volt.

Szintén teljesítményjavulást mutatnak az Országos Kompetenciamérés eredményei 2015-től kezdődően egészen a Covid-19 járvány okozta lezárásokig.

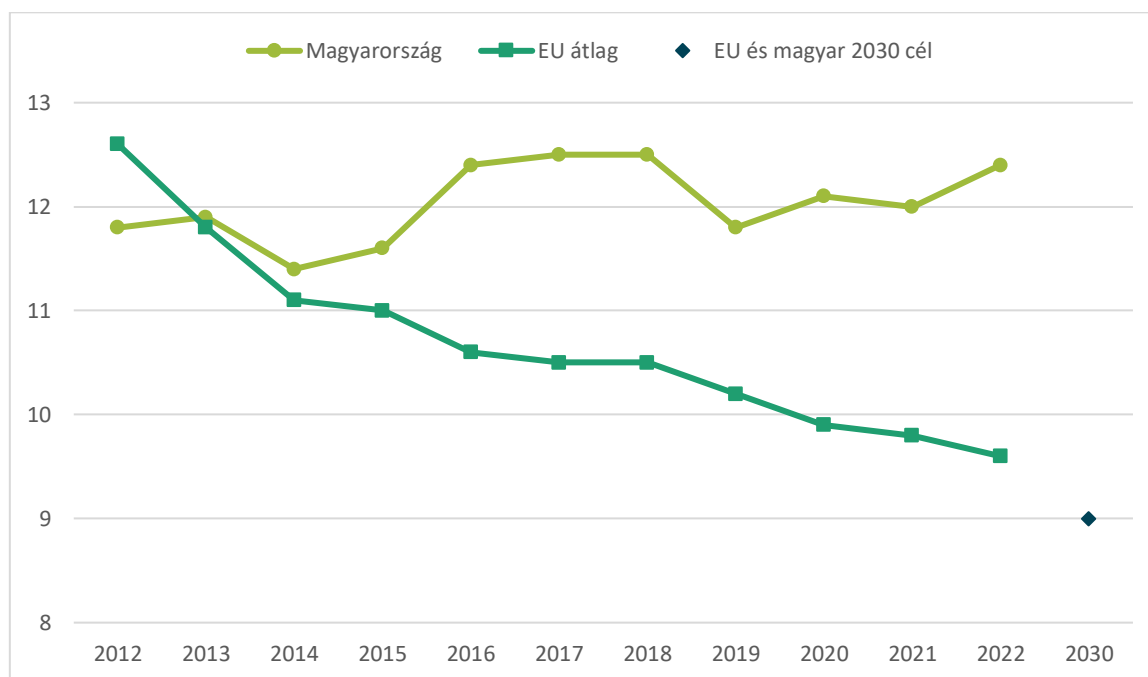
A Covid-19 járvány utáni időszakból sem PISA, sem TIMSS eredmény nem áll rendelkezésre. Az Országos Kompetenciamérés eredményei azonban visszaesést mutatnak. Mivel itt módszertani változás is történt (papíralapú felmérés helyett digitális eszközzel mérték a tanulók kompetenciáit) jelenleg nem lehet érdemi következtetést levonni a tekintetben, hogy 2018-19 után miképp alakultak volna a tanulói teljesítmények a Covid-19 járvány nélkül. Arra vonatkozóan sem lehet következtetést levonni, hogy a 2015-2019-es időszak javuló eredményei a köznevelési rendszerben végrehajtott változtatások rendszerszerű következményeként értékelhetőek, vagyis a javulás folytatódott volna, ha a Covid-19 járvány nem gyakorol negatív hatást az oktatás eredményességére. Szintén kérdés, hogy az Országos Kompetenciamérés 2021 utáni romló eredményei mennyiben indokolhatók rendszerszintű problémák következményeként, a járvány hatásaiként vagy a mérési módszertanban bekövetkező változtatás eredményeként.

A köznevelés, az oktatási rendszer kiemelt feladata a tanulók társadalmi mobilitása alapjainak megteremtése, a családi háttér teljesítményre gyakorolt hatásának csökkentése. Ennek alapvető jelentősége van egy innovációra alapozó gazdasági-társadalmi fejlődés kibontakoztatása érdekében: az innovációs képességet megalapozó tehetség nem családi háttér szerint oszlik meg a fiatalok között. A magyar oktatási rendszer hosszú ideje küzd a magas fokú szelektivitással, azzal a jelenséggel, hogy a tanulói eredmények viszonylag nagy hányadát magyarázzák a családi háttér jellemzői. A 2018-as PISA-felmérés e tekintetben javuló adatot mutatott: a teljesítménykülönbségek 19,1%-a volt a családi háttérrel magyarázható a 2009-es 26%-os értékkel szemben.

Ugyanakkor a 2022-es Országos Kompetenciamérés szerint a családháttér-hatás továbbra is magas, a különböző évfolyamokon eltérő mértékben a 16-31%-os sávba esik. Jelentős probléma, hogy a családi háttér szerepe növekszik, ahogy a tanulók magasabb évfolyamra lépnek – a magyar iskolarendszer inkább kiteljesíti a családi héttérből fakadó különbségeket, s nem csökkenti azokat. Így a köznevelési rendszer annak ellenére nem tud jelentősen hozzájárulni a társadalmi mobilitás érdemi javításához, hogy a kormányzat többek között számos ösztöndíj-programmal segíti a hátrányos helyzetű gyermekek tanulási teljesítményének javítását.

Az iskolai lemorzsolódás az egész Európai Unió egyik legnagyobb oktatási problémája, amelyet az a tény szemléltet leginkább, hogy 2020-ban kitűzött oktatáspolitikai célok közül a korai iskolaelhagyás csökkentése volt az egyik legfontosabb. A definíció szerint az számít korai iskolaelhagyónak, aki legalább alsó középfokú végzettséggel rendelkezik (ez nálunk az általános iskola felső tagozata), és az adatfelvételt megelőző négy hétben semmilyen képzésben nem vett részt. Az indikátor azt adja meg, hogy a 18-24 éves korosztályban milyen az így értelmezett iskolaelhagyók százalékos aránya.

10. ábra: Az iskolát korán elhagyók arányának alakulása Magyarországon és az EU országainak átlaga 2012 és 2022 között

Forrás: Eurostat

Magyarországon az előző jelentés óta eltelt 2 évben nőtt a korai iskolaelhagyók aránya, amely az EU átlagában továbbra is fokozatosan csökken. A fenti ábrából látszik, hogy egyre inkább távolodunk a 2030-ra kitűzött 9 százalékos célértékhez képest. Az is látszik, hogy amennyiben volt hatása a Covid-19 járványnak (a hazai adatokban javulás indult meg 2018-19 között), az jobban meghatározó volt Magyarországon, mint máshol az EU-ban, ahol folyamatosan mérséklődött a lemorzsolódás.

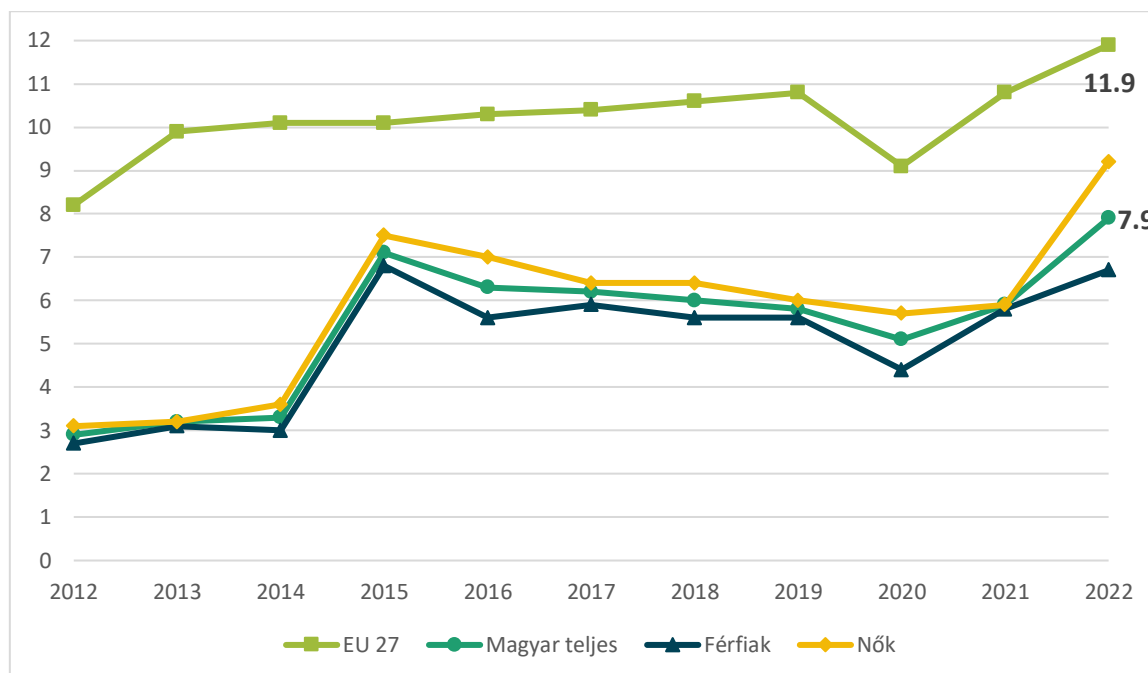
A szakképzési rendszerben 2020 óta bekövetkezett rendszerszintű változások (bemeneti mérések, egyéni fejlesztések, Kréta ESL jelzőrendszer bevezetése, Dobbantó program, Műhelyiskola bevezetése, teljesítmény alapú ösztöndíj rendszer) sokat segíthetnek a

lemorzsolódás csökkentésén. Ezek gyorsabb kiterjesztésének akadálya a lehetséges mentortanárok száma, képzettségüknek a hiánya.

Egész életen át tartó tanulás

Napjainkban a tudásalapú társadalom kifejezés nemcsak üres tartalommal bír, hanem ténylegesen is kimutatható gyakorlat; az iskolarendszerben történő oktatás nem minden esetben elegendő a felmerülő kihívások kezelésére – a felnőttképzésben (beleértve a formális és a nem formális, informális formákat) rejlő potenciál is egyre inkább előtérbe kerül.

11. ábra: A 25-64 éves korosztályból oktatásban részt vevők arányának változása 2012 és 2022 között

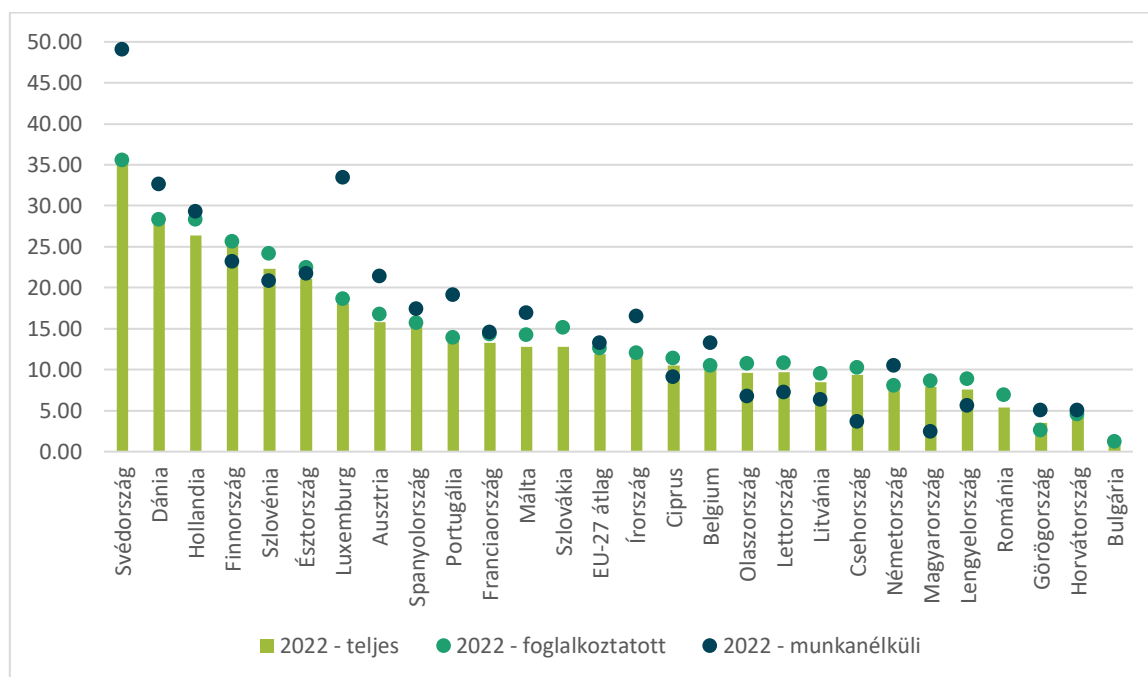

Forrás: Eurostat

A felnőttképzésben részt vevők aránya emelkedett a vizsgált két évben, és kezdi közelíteni az EU-átlagot. A pandémia miatti visszaesést követően jelentősen sikerült előre lépni a felnőttképzésben részt vevők számát tekintve.

Az egész életen át tartó tanulás (*Lifelong Learning*) fogalmába az európai Bizottság meghatározása szerint „[a]z egész életen át tartó tanulás az iskolai előkészítéstől a nyugdíj utáni korig terjedően magában foglal minden formális, nem formális és informális tanulást. Tehát az egész életen át tartó tanulás fogalmába minden olyan tanulási tevékenység beleértendő, amely tudás, készségek és képességek fejlesztése céljából történik, személyes, állampolgári, társadalmi és/vagy foglalkoztatási szempontból.” A hazai felnőttoktatáson belül sajnálatosan csekély, szinte elenyésző a személyes, a polgári, a társadalmi célú tudásgyarapítás, képességfejlesztés. A gazdasági, technikai, információs, kulturális, politikai, jogi fejlődés rohamos üteme, valamint – a tartalmilag többnyire felszínes – elektronikus szórakoztatóipar mértéktelen hódítása és kedvezőtlen hatásai miatt ma már az élet semmilyen területén nem elegendő az egyszer megszerzett iskolai végzettség.

12. ábra: A felnőttképzésben részt vevő 25-64 éves korosztály aránya foglalkoztatottság szerint Európai országokban (EU-27 és Norvégia), 2022

Forrás: Eurostat

Az adatok figyelve azt láthatjuk, hogy Magyarországon alacsonyabb a munkanélküliek között a felnőttképzési részvétel, mint a foglalkoztatottak körében, holott a felnőttképzés intézménye lehetőséget teremtene a munkanélküliek munkaerőpiaci reintegrációját.

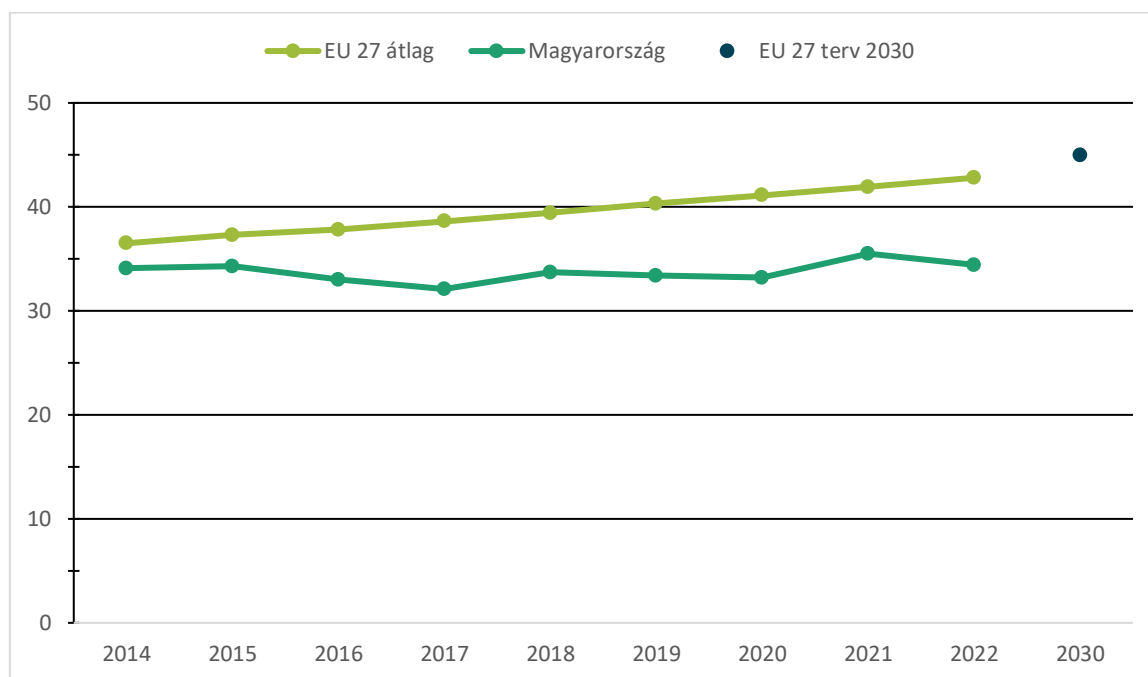
A szakmai oktatás, képzés, továbbképzés elengedhetetlenül szükséges, de emellett az emberi együttélés és együttműködés célirányos, jó rendjének kialakításához is nélkülözhetetlen az általános tudás gyarapítása és a megfelelő keretek között zajló közös gondolkodás. Korunk ökológiai problémái, a klímaváltozás, a járványok, a szennyezés különösen indokoltá tenné a helyet igényes, tényekre alapozott áttekintését, a helyes cselekvési módok megtalálását.

Felsőoktatás

A magyar felsőoktatással kapcsolatban az utóbbi évek legfontosabb változása az egyetemek modellváltási folyamata. Ennek eredményeként az állami felsőoktatási intézmények egy része alapítványi fenntartású egyetemmé vált. Jelenleg 21 egyetem működik alapítványi fenntartásban.

Az elmúlt évtizedek fejlődési folyamatai láthatóak, és ebben az időbeli perspektívában tanulmányozhatjuk jelenlegi helyzetünket. Az EU 2020-ra kitűzött egyik oktatási célja (a másik a korábban bemutatott lemorzsolódás-csökkentés volt) a felsőoktatásban diplomát szerzők arányának a növelése volt. A felsőfokú végzettséget szerzők arányának változását a 2002 és 2020 közötti időszakra az alábbi ábrán mutatjuk be. A magyar adatok mellett feltüntettük EU 27 országának átlagát is.

13. ábra: A 30-34 éves korosztályból felsőfokú képzettséget szerettek arányának változása 2002 és 2020 között Magyarországon és az EU 27 átlagában

Forrás: Eurostat

Az EU országainak átlagában az elmúlt két évtizedben a felsőfokú végzettség tekintetében egy gyors és egyenletes fejlődést látunk. Magyarországon is volt a fejlődésnek egy gyors és egyenletes szakasza, 2005 és 2014 között a fejlődés üteme meghaladta az EU sebességét, és ha a tendencia változatlan maradt volna, mára már – a jelentős induló különbségek ellenére is elértük volna az EU szintjét. Miközben azonban az EU a 40%-os értéket tűzte ki célul, Magyarország csak a 30,3% elérését határozta el. Ezt lényegében el is értük, míg a „Fokozatváltás a felsőoktatásban” program jelentősen vissza nem fogta a felsőoktatásba bejutók arányát. Így 2015 után megfordult a trend, csökkent a felsőoktatás kibocsátása. Utóbb sor került a célérték kismértékű emelésére, 34%-ra, de 2020-ra ezt sem értük el, 33,2%-kal zártuk ezt a fejlesztési periódust (miközben 2015-ben már 34,3%-on is álltunk). Az EU átlaga 2019-ben érte el a megcélzott 40%-ot, és a fejlődés továbbra is töretlen.

Az oktatás, képzés minden formájában és szintjén (közoktatás, felsőoktatás, felnőttképzés, életen át tanulás) szemléletében és gyakorlatában át kell alakítani a minőségbiztosítás rendszerét. 2022-ben a szakképzésben megtörtént az Egységes Minőségirányítási Rendszer (MIR) bevezetése, melynek alapja az EQAVET minőségbiztosítási és minőségfejlesztési ciklus következetes és szisztematikus alkalmazása. A duális képzési szolgáltatóknak szintén 2022. augusztus 31-ig kellett felülvizsgálniuk a minőségirányítási módszerüket. Összhangban a szakképző intézmények minőségirányítási rendszerének követelményeivel a duális szakképző helyek minőségirányítási rendszere is minőségirányítási politikából, átfogó önértékelésből és – a kapott eredmények alapján – javító és fejlesztő tevékenységekből áll.

5.1.4.3. Egészség

Az egyének egészségi állapota egyaránt hatással van az egyének jóllétére és a jóllétén túl az országok demográfiai helyzetére, a foglalkoztatáspolitikai helyzetére, valamint a költségvetési tervezésére és fenntarthatóságára. Az egészséget és a születéskor

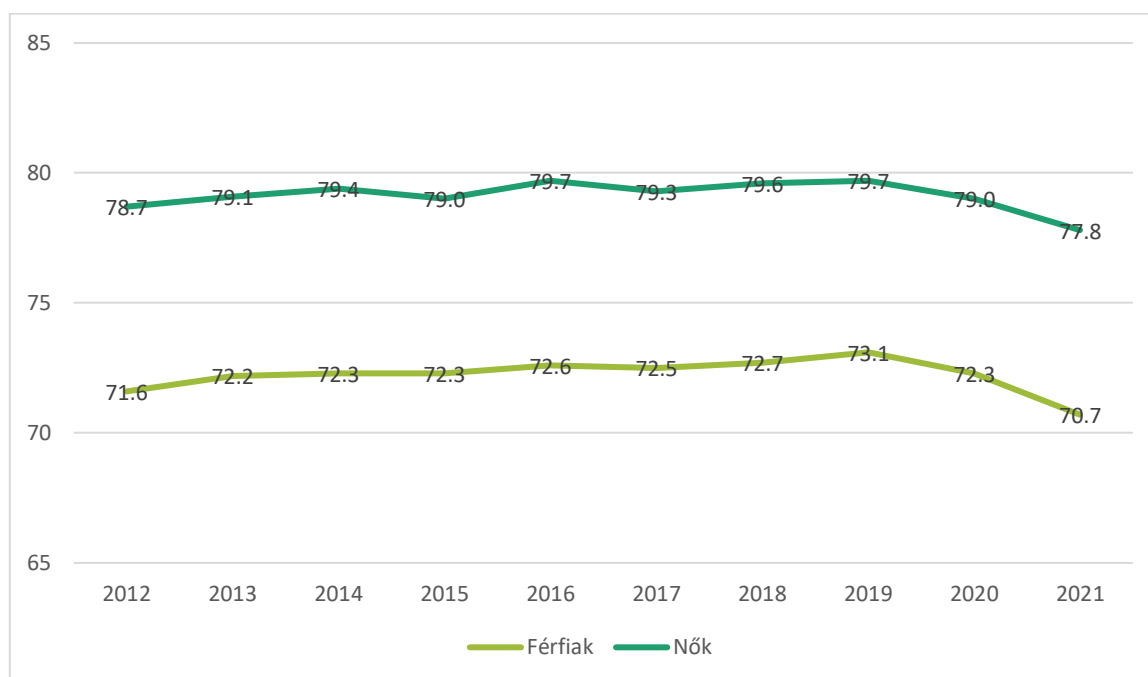
egészségesen várható életkort befolyásolják a környezeti hatások, az egyéni életmódbeli döntések. Összességében tehát az egészségügyi helyzet változása minden más társadalmi-gazdasági folyamatra kihat (és viszont).

Születéskor várható élettartam

A várható élettartam egy ország gazdasági-társadalmi fejlettségének és a lakosság egészségi állapotának alapvető indikátora. A várható élettartam a lakosság halandósági viszonyait is jellemzi, az élettartam emelkedése az egészségi állapot javulásával és a halandóság csökkenésével jár együtt. A lakosság egészségi állapota a rendelkezésre álló humán erőforrás egyik meghatározó tényezője, ezért növekedése a fenntartható fejlődésnek is biztosítéka. A Keretstratégia egyik alapállítása, hogy a magyarok egészségi állapota rosszabb, mint ami az ország fejlettségi szintje szerint indokolt lenne, amelynek több oka is van, úgy mint dohányzás, alkoholfogyasztás, étkezés, testmozgás hiánya, stb.

A születéskor várható élettartam csökkent 2019-hez képest, amelyet részben magyaráz a Covid-19 járvány miatti halálozás és a sok esetben elkésett diagnosztika. A férfiak esetében 2,4 évvel, míg a nők esetén 1,9 évvel csökkent a várható élettartam a Covid-19 járvány időszakában.

14. ábra: Születéskor várható élettartam alakulása, nemenként

Forrás: Eurostat

Egészségi állapot

A nők várható élettartama szerte a világon magasabb, ami genetikai, hormonális és életmódbeli okokra vezethető vissza. A születéskor várható egészségben eltöltött éveket tekintve folyamatos növekedésnek lehetünk szemtanúi a Keretstratégia időtartamát vizsgálva. 2012-ben a férfiak esetében 58,9 év volt az egészségben leélt életevek száma, míg nők esetében 60,2. Ehhez képest 2022-re a két érték 61,5 és 64,1 életév.

Amennyiben azt vizsgáljuk, hogy 65 éves kor felett hány évet élnek egészségesen a magyarok általában, akkor azt látjuk, hogy 2022-ben ez az érték a férfiak esetében 6,7 év,

míg a nők esetében 7,6. E mutató tekintetében visszaesést tapasztalhatunk az elmúlt két évben, amely részben magyarázható a Covid-19 járvány egészségügyre gyakorolt hatásaival.

Megbetegedések, főbb halálzási okok

Évtizedeken át a világ legfejlettebb országainak várható élettartama évente 0,2-0,3 évvel javult, vagyis tíz évente 2-3 évvel hosszabb élettartam jellemezte a fejlett országok színté mindegyikét. Az Európai Unión belül 2000 és 2019 között a javulás – Románia és Bulgária kivételével – mindenütt jelentősebb volt a férfiaknál, mint a nőknél, ami a nemek közötti különbségek csökkenését eredményezte. A kelet-, ill. kelet-közép-európai volt kommunista országok tetemes hátrányból indultak és feltételezhető volt, hogy fejlődésük gyorsabb lesz a fejlett mortalitású, magasabb élettartamú országokénál. Az adatok azonban nem ezt támasztják alá. Az Európa két nagy, egykor politikailag megosztott térsége közötti különbség jelentősen nem mérséklődött.

A magyar népesség élettartama a világjárványig jelentősen javult, és addig soha nem tapasztalt szintet ért el. Az elvitathatatlan sikert azonban jelentősen beárnyékolja az a tény, hogy a férfiak és a nők életkilátásai továbbra is a legalacsonyabbak közé tartoznak az Európai Unión belül. A legkézenfekvőbb a leszakadás okait vezető halálzási okok szerint megvizsgálni, az idősorok dinamikájának a leírása közelebb visz a jelenség megértésében. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) adatbázisában halálzási főcsoportok szerint elérhető a standardizált halálzási ráták hosszú idősorai. A korábbi gyakorlatnak megfelelően kiválasztott országok mellett a 2004 után csatlakozott (lényegében kelet-európai országok, valamint Ciprus és Málta alkotta csoport) átlagát is feltüntettük. Az idősorok közül csak azokat mutatjuk be, amelyek a jelenség magyarázatában, tehát a különbségek dinamikája, valamint nagyságrendje szempontjából meghatározók.

A vezető halálzási okok közül a keringési rendszer megbetegedései okozta halálzási Magyarországon az összhálzási ráta 48-44%-át tette ki a férfiaknál és 55-47%-át a nőknél. A számpárok első értéke az 1990-es, a második a 2019-es értéket jelzi, tehát a keringési rendszer okozta halálzási aránya az összhálzáson belül csökkent! A magyar férfínépesség rátájának (az értékek a 100 ezer lakosra vetített esetszámok) csökkenése (806-ról 461-re) azonban elmaradt a cseh (834-ről 311-re), az alacsonyabb szintől induló lengyel (768-ról 322-re), de a svéd és az újonnan csatlakozott országok átlagától is (775-ről 400-ra) is. A leszakadás Ausztria kivételével erősödött. A nőknél a csökkenés mértéke kisebb volt, pl. Magyarországon 524-ről 286-ra, de a férfiakhoz hasonlóan elmaradt a lengyel (462-ről 189-re), a cseh (513-ről 199-re) és a svéd csökkenéstől, így a leszakadás mértéke is nőtt.

A daganatos halálzási a második leggyakoribb halálzási a fejlett mortalitásprofilú országokban. A kilencvenes évek elején, Magyarországon a halálzási ráta ötöde, 2019-ben pedig több mint negyede daganatos természetű halálzásioknak volt betudható. Az Európai Unión belül Magyarországon a legmagasabb a daganatos halálzási. Az idősorok dinamikája nem minden esetben egyértelmű. A magyar adatokat tekintve 2005 után a férfiaknál enyhébben ereszkedő, a nőknél stagnáló periódus következett, míg a 2004-től az EU-hoz csatlakozó országok, valamint a lengyel adatsorok inkább parabolikus trendre utalnak. A legszembetűnőbb változás, hogy a nagyjából hasonló szintől induló Csehország mindkét nemnél jelentősebb mértékben mérsékelte a halálzási rátát, mint hazánk. Így a két ország standardizált rátája közötti abszolút különbség is nőtt, de kisebb mértékben, mint ahogy a keringési rendszer megbetegedései okozta halandóságnál láttuk.

Érdemes felhívni a figyelmet két olyan halálzási okra, amelyek nagyrészt az egészségmagatartással kapcsolatosak. Magyarországon az emésztőrendszeri

megbetegedések jelentős hányada alkoholos eredetű májbetegség, amely extrém magas szintről esett vissza az újonnan csatlakozott kelet-európai országok átlagos szintjére. Hasonlóan erős konvergenciát jelez az ún. externális (külsődleges) eredetű halálozások száma, amelyek baleseteket, az önártalom különböző formáit és a testi sértéseket foglalják magukban. E két főcsoport egyértelműen a különbségek mérséklésében, a felzárkózásban játszott fontos szerepet.

A dohányzással kapcsolatos halandóság a WHO által összeállított, zömmel keringési, daganatos és légzőszervi megbetegedések okozta halálozások eredményeként áll elő. Részben visszatükrözi a már említett főcsoporttrendek alakulását. Az egyes országokéval párhuzamosan futó magyar idősorokból nem olvashatók ki a felzárkózás jelei.

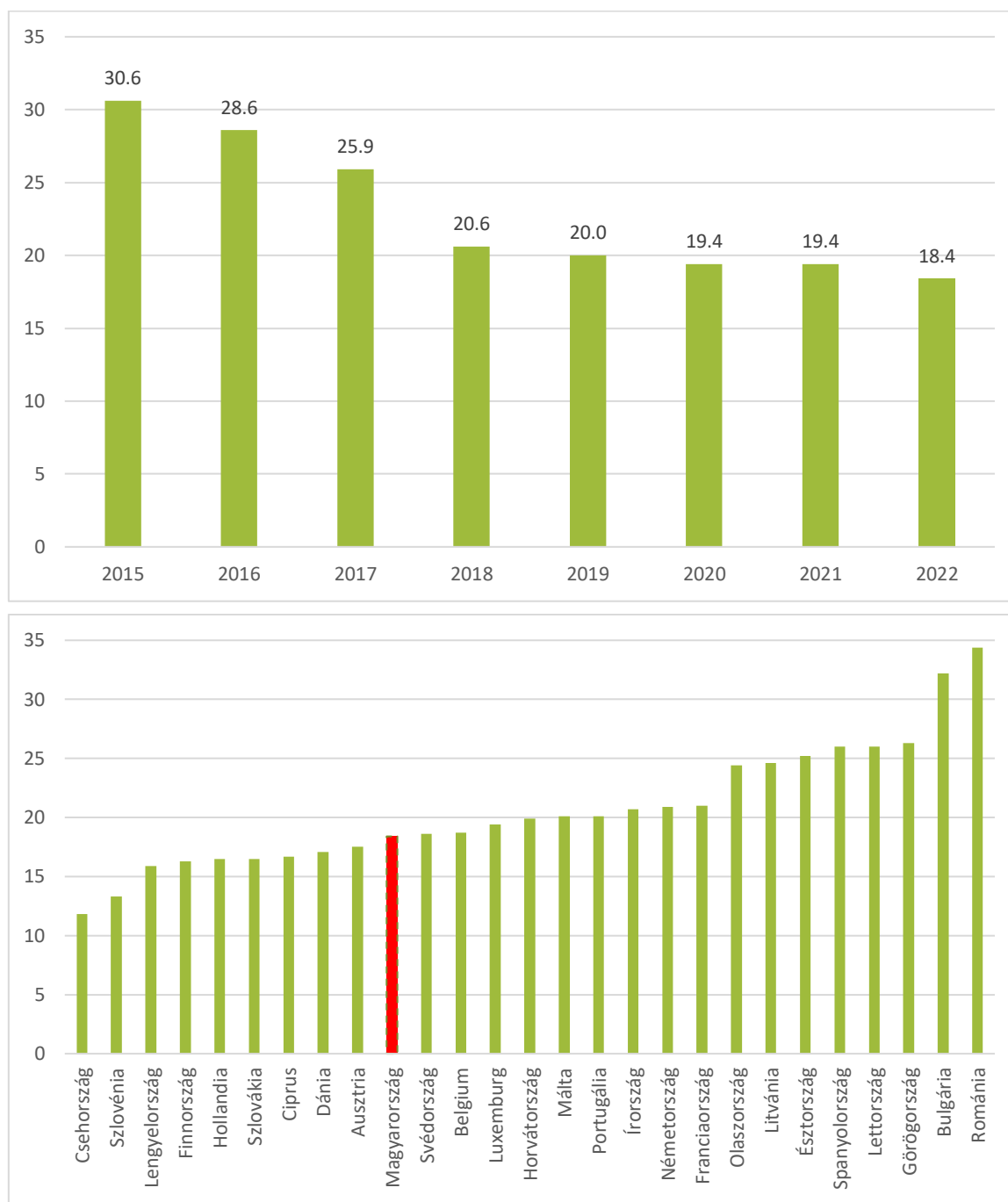
5.1.4.4. Szegénység, kirekesztettség – társadalmi kohézió

A szegénység, társadalmi kirekesztettség helyzetét három dimenzióban értékeljük: a szegénységgel és társadalmi kirekesztődés kockázatával érintettek arányával, az alacsony munkaintenzitású háztartásban élők arányával és a súlyos anyagi vagy társadalmi deprivációval érintettek arányával. Míg a Keretstratégia elfogadásakor mindhárom dimenzióban az EU sereghajtói közé tartoztunk, addig az elmúlt évtizedben megfigyelhető igen jelentős javulás után két dimenzióban már az EU-átlagnál jobb helyzettel rendelkezünk. Az alacsony munkaintenzitású háztartásban élők arányát tekintve a Covid-19 járvány beköszönte előtt az EU-ban a 4. legjobb értéket értük el, a szegénységgel és társadalmi kirekesztettség kockázatával érintettek arányát tekintve 2022-ben Magyarország helyezése a 11. volt az EU-27-ek között. Egyedül a súlyos anyagi vagy társadalmi deprivációban élők aránya magas még. Az ebben a dimenzióban elért jelentős mértékű javulás ellenére itt a negyedik legrosszabb Magyarország helyzete, minden tizenegyedik honfitársunk (9,1%) érintett!

Magyarországon az uniós csatlakozás után – a többi új tagállamhoz hasonlóan – a súlyos anyagi deprivációban élők aránya volt a legmagasabb a három csoport közül (2015-ben 19,4%). Ez a trend 2018-ra megváltozott, a nyugati országokban jellemző példákat követve, a relatív jövedelem-szegénységi ráta 12,8%-ra esett. 2019-ben mindkét indikátor csökkenést mutat, a súlyos anyagi deprivációs ráta azonban gyorsabb ütemben változik (2021-ben már csak 8,3% volt az értéke). A másik két csoport nagysága 2008-ban még közel azonos volt, majd 2013-tól az alacsony munkaintenzitású háztartásban élők aránya folyamatosan csökkent. A relatív jövedelmi szegénységben élők aránya 2008-ban 12,4%, 2013-ban 15%, 2016-ban 14,5%, 2022-ben pedig 12,2% volt. Ezzel szemben a nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban élők aránya 2008-ban 9,6%, majd a 2013-as csúcs (13,6%) után évről évre esett, 2015-ben már csak 9,4% (amiben az elsődleges munkaerőpiaci folyamatok mellett jelentős szerepe volt a külföldi munkavállalás növekedésének és a közfoglalkoztatási programok bővítésének), 2022-ben a nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban élők aránya csupán 4,9% volt.

A szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élő népesség aránya 2008-ban 28,2% volt Magyarországon, 2013-ig folyamatosan emelkedett, 34,8%-ig. Ezután csökkenő trend indult meg, 2016-ban már csak 26,3% volt az arány. 2016 óta is folyamatos a csökkenés, amelyet jól jelez, hogy 2022-re csupán 19,3 százalék volt a szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élők aránya.

15. ábra: A szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élők aránya Magyarországon (2012-2022) és az EU tagállamaiban (2022) (a teljes népesség %-ában)

Forrás: Eurostat

5.1.5. KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

- A Kormány a 2020-2022-es időszakban is folytatta családbarát politikáját, melynek sikeres megvalósításához a jogrendbe korábban már beillesztett és újonnan bevezetett adópolitikai eszközöket egyaránt felhasznált. A gyermekes családok részére 2022-ben már 3 463 Mrd Ft támogatást különített el (az egyszeri szja-

visszatérítés 685 Mrd Ft összegével együtt, anélkül 2 778 Mrd Ft), 70%-kal mint 2020-ban mind pénzbeli családtámogatások, mind adókedvezmények, családbarát szolgáltatások, ellátások, mind otthonteremtési és –felújítási támogatások révén. 2021. július 1-től a csecsemőgondozási díj mértéke 70%-ról 100%-ra emelkedett. 2022 februárjában a gyermeket nevelő szülőknek visszatérítették az előző évben befizetett jövedelemadót az átlagbér adószintjéig. Ez közel kétfélmillió érintett és családjuk életében jelentett érzékelhető segítséget, mintegy 685 Mrd Ft összegben.

- Kiemelendő, hogy 2021. július 1-től a CSED mértéke a figyelembe vehető bruttó kereset 70%-áról 100%-ára emelkedett. Az intézkedés célja az volt, hogy a gyermekes családok jobb anyagi körülmények közé kerüljenek, mintha nem vállaltak volna gyermeket. Az intézkedésnek köszönhetően a gyermekvállalás előtt dolgozó édesanyák jövedelme a 24 hetes szülési szabadság alatt nem csökken, sőt, a korábbi nettó keresetüknél magasabb összegű ellátást kaphatnak kézhez. Amíg a munkabért 15 %-os mértékű SZJA-előleg és 18,5 %-os mértékű társadalombiztosítási járulék is terheli, addig a CSED összegéből csak SZJA-előleget (15 %) vonnak. A CSED mértékének emelése 2022-ben havonta átlagosan közel 30 ezer édesanyát, családot érintett előnyösen.
- 2015-től indult el a családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK), amely a gyermekes vagy a jövőben gyermeket vállaló családok számára nyújt támogatást lakásvásárlásra, lakásépítésre, bővítésre. A program meghirdetésekor deklaráltan kiemelten támogatta a három gyermeket nevelő családokat, azonban a 2018-as szabálmódosítások már jelentősen kibővítették a támogatások körét a kétgyermekes családok számára is. 2024-től újabb változások várhatóak a CSOK feltételeiben, a CSOK támogatás jelenlegi formájában az 5000 fő alatti preferált kistélepeken lesz elérhető, azonban megemelkednek az igényelhető állami támogatási összegek. A városi településekre új otthonteremtési program kerül kidolgozásra.
- A 2019-ban meghirdetett Családvédelmi Akcióterv hét elemmel bővítette a támogatások körét. Ezek egy része lakhatáshoz kapcsolódik és kamattámogatott hitelek formájában nyilvánul meg: bevezetésre került a babaváró támogatás; bővült a családi otthonteremtési kedvezményhez kapcsolódó kamattámogatott hitelek összege és jellege (használt ingatlanra is igényelhető); gyermekszületés esetén csökken a családok jelzáloghitelének; négy- és többgyermekes anyák mentesülnek a személyi-jövedelemadó fizetése alól; bővül a bölcsődei hálózat; bevezetésre került a nagyszülői-GYED; meghirdették a nagycsaládosok autóvásárlási támogatását.
- 2021-ben indult az Otthonteremtési program, amely egy komplex és átfogó intézkedéscsomag volt a családok otthonhoz jutásának segítésére, valamint a lakhatási feltételeinek javítására.
- 2022 februárjában egyszeri alkalommal a családosok visszakapták a 2021-ben befizetett személyi jövedelemadójukat az átlagbér mértékéig.
- 2022. január 1-től a 25 év alatti dolgozó fiatalok szja-mentességet élveznek az átlagbér összegéig. A házasságkötési kedvezmény folytatásaként továbbra is elérhető az első házasság kedvezménye, bár mértéke 2015 óta nem változott. A gyermekes háztartások egy főre jutó évi nettó átlagjövedelme 2021-re 1,549 millió Ft-ra, míg a gyermekteleneké 2,232 millió Ft-ra növekedett. A nagycsaládosok jövedelme nőtt a legnagyobb arányban. A 4 gyermeket nevelő anyák munkából származó jövedelme 2020 eleje óta továbbra is teljes egészében mentesül a személyi

jövedelemadó fizetési kötelezettség alól. 2022. november 30-ig összesen 52,6 ezer fő élt ezzel a kedvezménnyel összesen 73,1 Mrd Ft összegben.

- 2021-ben új kormányzati programként elindult „A nők szerepének erősítése a családban és a társadalomban” című akcióterve (2021–2030), amely több célt is megfogalmazott a következő csaknem tíz évre. Az akcióterv része a családi élet és a munkavállalás összehangolásának támogatása, a nők „láthatatlan, fizetetlen” munkájával kapcsolatos kutatások, a család- és gyermekbarát környezet kialakításának széleskörű elterjesztése, valamint a nők vezetővé válásának elősegítése a gazdasági-vállalati szektorban. A női vállalkozások támogatása szakmai programokkal, a hátrányos helyzetű, elsősorban roma nők egészségtudatosságát növelő, a szervezett népegészségügyi szűréseken való részvételének ösztönzése, illetve további családbarát szülészeti és kórházi pályázatok meghirdetése szintén az Akcióterv prioritásai között szerepel. Az akciótervhez kapcsolódó intézkedési terveket kétéves periódusban dolgozzák ki; az elsőt (2021-2022) a 1685/2020. (X. 22.) Korm. határozat tartalmazza.
- A gyermekek napközbeni ellátásához való hozzáférés segítése érdekében GINOP forrásból a kisgyermekes szülők támogatást igényelhettek a bölcsődei térítési díj kifizetéséhez (maximum 40.000 Ft/hó értékben)
- A 2016-ban indult az EFOP-1.1.2-16 „Nő az esély-képzés és foglalkoztatás” programnak köszönhetően - amelynek célja a munkaerő-piacon leginkább hátrányos helyzetűnek számító alacsony (legalább általános iskolai) végzettséggel rendelkező romák, elsősorban roma nők foglalkoztatása a közszolgáltatásokban, a munkakör betöltéséhez szükséges tudások egyidejű megszerzésével - 2022-re 1220-an szereztek végzettséget és 983-an tudtak sikeresen kilépni a munkaerőpiacra.
- A minimálbér és a közfoglalkoztatási bér közötti különbség tovább növelésével 2023-ig a minimálbér bruttó összege 73 500 Ft-ról 232 000 Ft-ra, a garantált bérminimumé pedig 89 500 Ft-ról 296 400 Ft-ra emelkedett. 2021. március 1-jei hatállyal – a minimálbér emelésével összhangban – emelkedett a közfoglalkoztatási bér és a garantált közfoglalkoztatási bér összege. A havi közfoglalkoztatási bér (teljes munkaidős, napi 8 órás foglalkoztatás esetén) 85 000 Ft-ra, míg a garantált közfoglalkoztatási bér 110 815 Ft-ra emelkedett. 2022. január 1-jétől a minimálbér 20%-kal, a korábbi 167 400 Ft-ról 200 000 Ft-ra, a garantált bérminimum 219 000 Ft-ról 260 000 Ft-ra emelkedett. A közfoglalkoztatási bér összegének 100 000 Ft-ra, a garantált közfoglalkoztatási bér összegének 130 000 Ft-ra emelése 17,6%-os növekedést jelentett. A közfoglalkoztatási bér és a közfoglalkoztatási garantált bért 2022. január 1-jétől a mindenkori minimálbér 50%-ához igazították. A versenyszférában elérhető bérek növekedése még erőteljesebb ösztönző a piaci munkavállalásra.
- A bölcsődei szakma fejlesztése érdekében 2021-ben folytatódott a bölcsődei pótlék kétéves ütemben történő emelése A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvénynek a szociális, valamint a gyermekjóléti és gyermekvédelmi ágazatban történő végrehajtásáról szóló 257/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet, valamint a Nemzeti Tehetség Program finanszírozásáról szóló 104/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet módosításáról szóló 272/2019. (XI.20.) Korm. rendelet értelmében. 2021-től további, átlagosan bruttó 38 000 Ft pótlékemelés történt. A bölcsődei szakdolgozók keresete 2020-2021-ben a garantált bérminimum emeléssel együtt mindösszesen átlagosan 30%-kal emelkedett. Ezen felül a bölcsődében és mini

bölcsődében dolgozó kisgyermeknevelők helyettesítési pótlékának mértéke is növekedett 2021-től. További előrelépés, hogy 2021. július 1-jétől a bölcsődei ellátásban dolgozó konduktorok is a pedagógus előmeneteli rendszer hatálya alá kerültek. 2022. január 1-jétől az előző évhez képest további, legalább 20%-kal emelkedett a bölcsődei szakdolgozók bére a bölcsődei pótlék, valamint a garantált bérminimum/minimálbér emelésének köszönhetően.

- 2021-2022-es években is biztosította a központi költségvetés a gyermekek esélynövelő szolgáltatásainak – Biztos Kezdet Gyerekház és Tanoda - működési támogatását. 2022-ben az EFOP 1.4.3-16 számú – „Jó Kis Hely és Biztos Kezdet Gyerekházak települési komplex gyerekprogramok” pályázat keretében fejlesztett, az uniós programot az adott évben záró 39 Biztos Kezdet Gyerekház került át hazai költségvetési finanszírozásba, ezzel 407 milliós forrásemeléssel, 146-ra emelkedett a működési támogatásban részesülő szolgáltatások száma. A garantált bérminimum/minimálbér emelés érintette mind a két esélynövelő szolgáltatásban foglalkoztatottakat, így a Gyerekházak mellett a 178 hazai költségvetésből finanszírozott Tanodát is.
- Az egész életen át tartó tanulás melletti elköteleződés kialakítására, fenntartására a Kormányzat kiemelt figyelmet fordít. Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges feltételek megteremtése, illetve a meglévő szolgáltatások továbbfejlesztése, új tanulási tartalmak támogatása, új típusú tanulási formák kialakítása számos elfogadott stratégiai dokumentumban megjelenik. Úgy, mint Az egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiájában, a Köznevelés-fejlesztési stratégiában, vagy a Magyar nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia II-ben. Az egész életen át tartó tanuláshoz hozzáférés biztosítása című EFOP-3.7.3-16 konstrukció a fent említett stratégiákban megfogalmazott célok megvalósítását szolgálja. A támogatás keretösszege 7,3 Mrd Ft.
- A végzettség nélküli iskolaelhagyás tekintetében középtávon, a 2018. évi 12,5%-ról enyhe elmozdulás történt, 2021-ben ez az arány 12,0% volt. Szintén kedvező irányba indult el a lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók és a ténylegesen lemorzsolódott tanulók aránya: 2018-ban 8,86% volt, 2021-re 6,29%-ra, 2022-re 4,8%-ra (kizárólag köznevelési intézmények) csökkent ez a mutató. Új, alternatív programok jelentek meg a szakképzésben, mint a Dobbantó program vagy műhelyiskola azok számára, akik az általános iskolát nem tudják elvégezni
- A hátrányos helyzetű és/vagy roma tanulók tanulási esélyeit növelő, iskolai lemorzsolódásukat csökkentő 2,5 milliárd forintos éves, hazai finanszírozású Útravaló ösztöndíjprogramokban és a hozzájuk kapcsolódó mentori támogatásban a 2020/2021 és 2021/2022-es tanévekben 10-10 ezer tanuló részesült.
- A vizsgált időszakban folytatódott a háziiorvosi ellátórendszer megújítása. Az egészségügyi szolgáltatások Egészségbiztosítási Alapból történő finanszírozásának részletes szabályairól szóló 43/1999. (III.3.) Korm. rendeletben szabályozott háziiorvosi, fogorvosi letelepedési és háziiorvosi praxisjog vásárlás támogatására a Kormány 2021-ben és 2022-ben az elmúlt évekhez hasonlóan – 1,25 Mrd Ft-ot biztosított, melyet a későbbiekben a szükséges mértékig kiegészített. A háziiorvosi tevékenység végzéséhez szükséges praxisjog vásárlásának támogatása céljából kiírt pályázatot 2021-ben 60 pályázó nyerte meg és mind a 60 pályázó támogatási szerződést kötött, míg 2022-ben 45 pályázó nyerte meg és ebből 44 pályázó kötött támogatási szerződést. A Kormány a háziiorvosi szolgáltató számára az egészségügyi államigazgatási szerv által szabad- vagy munkaszüneti napra elrendelt oltási

tevékenységének 2022. évi fedezetét biztosította, mely hozzájárult a SARS-CoV-2 vírus elleni védekezés dinamikájának fenntartásához és erősítéséhez. A Kormány továbbá biztosította a járóbeteg-szakellátást nyújtó szolgáltatók rendelési időn túli és hétvégi időszakokra eső oltási tevékenységéhez kapcsolatos forrást is.

5.1.6. ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉSEK

Kedvező tendenciák	Kockázati tényezők
<p>A teljes termékenységi arányszám 2022-ben ugyan kisebb, mint 2021-ben, de évtizedes időtávon így is növekvő trendet mutat, s kis mértékben meg is haladta az EU átlagos szintjét.</p> <p>A házasságkötések számának 2011-től 2021-ig tartó dinamikus emelkedése nyomán nőtt a házasságban született gyermekek aránya (75%).</p> <p>A bölcsődei ellátást biztosító férőhelyek és intézmények száma egyaránt növekedett, és a területi egyenlőtlenségek is számottevően csökkentek 2010 óta.</p> <p>A nők és az édesanyák munkaerőpiaci részvétele nőtt.</p> <p>A felnőttoktatásban részt vevők száma növekedni kezdett.</p> <p>A Keretstratégia elfogadása óta az egészségben eltöltött évek száma nőtt, csak úgy, mint a születéskor várható élettartam.</p> <p>Sor került az egészségügyi dolgozók bérrendezésére.</p> <p>Csökkent a társadalmi kirekesztődés mértéke és kockázata.</p>	<p>A termékenység ugyan elérete az EU-átlagot, de a szülőképes korban lévő nők számának fogyása miatt csökkenhet az élveszületések száma.</p> <p>A kisgyermekes anyák munkaerőpiaci reintegrációjára k továbbra is hatással van a bölcsődei ellátottság esetleges területi különbségei és az atipikus foglalkoztatási formák elterjedésének hiánya.</p> <p>A korai iskolaelhagyók aránya nőtt a vizsgált időszakban.</p> <p>Az oktatási rendszer szelektivitása – az időnként megfigyelhető javulás ellenére is – továbbra is akadály a nagyobb mértékű társadalmi mobilitásnak.</p> <p>A közoktatásban dolgozók átlagbére továbbra is leszakadóban van a diplomás átlagbérehez képest.</p> <p>A felsőoktatásban résztvevők, a hallgatók és beiratkozók száma is csökkent.</p> <p>Az egészségkárosító életmód és szokások továbbra is kiemelkedő egészségkockázatot jelentenek, Magyarország a 2. legrosszabb helyzettel rendelkezik az EU-tagállamok között.</p> <p>Az egészségügyi létszámhiány továbbra is problémát jelent. Magas a betöltetlen háziiorvosi praxisok aránya. Az orvosok közel harmada legalább 60 éves.</p> <p>Magyarország – az elmúlt évtizedben megfigyelhető jelentős javulás mellett is - a jelentősen deprivált országok közé tartozik, minden tizenegyedik honfitársunkat érinti a súlyos anyagi vagy társadalmi depriváció.</p>

5.2. TÁRSADALMI ERŐFORRÁSOK

5.2.1. ÁLTALÁNOS HELYZETKÉP

A nemzet társadalmi erőforrásait az erkölcsi normák és értékek; az egyének közötti kapcsolatok és a bizalom; az egyének alkotta szerveződések, intézmények; továbbá a kulturális tevékenységek és a kulturális örökség összessége teszi ki.

A 2015-2016-os monitoring jelentés megjelenése óta a magyar társadalom helyzete számos vizsgált szempont alapján javult (bővült a foglalkoztatottság, nőtt a reáljövedelem, csökkent a munkanélküliség és a súlyos anyagi deprivációval élők aránya), hazánk azonban még ezzel együtt is az erősebben depriváltak közé tartozik az európai országok között. Továbbra is jelentős a bizalomhiány, európai összevetésben magasabb az elégedetlenség és a legitimitációs deficit, különösen a piacgazdaság és a demokrácia szabályrendszereit illetően.

Az elmúlt évekhez hasonlóan tovább folytatódott a civil szféra szűkülése, a civil szervezetek összbevétele ellenben növekedett. A korrupciós helyzet kapcsán negatív tendenciákat tapasztalhatunk: hazánk pozíciója romlott az Európai Unió, valamint a közép- és kelet-európai régióon belül is.

5.2.2. KULCSINDIKÁTOROK ALAKULÁSA

Mutató neve	Legfrissebb érték	2019-2020-as monitoring jelentéskor ismert legfrissebb érték	Az NFFS kulcsindikátoraiban bekövetkezett változások értékelése
Az általános bizalom szintje (ESS, 0-10 skálán)	5,1 (2020)	4,9 (2018)	A 2016-os ESS felméréshez képest 0,6 pontos emelkedés tapasztalható.
Korrupciós index (Eurostat - Transparency Int., 0-100 skálán)	42 (2022)	44 (2020)	A 2012 óta szinte folyamatos csökkenés (2017-ben volt kismértékű javulás) figyelhető meg a mutató értékében; összességében a korrupciós helyzet romlását tapasztalhatjuk.
Civil szervezetek száma (ezer)	61,03 (2021)	60,9 (2019)	A 2012 óta tartó csökkenő trend a civil szervezetek száma tekintetében megtorpant az utolsó jelentés óta.

5.2.3. KERETSTRATÉGIA ÁLTAL MEGJELÖLT CÉLOK ÉS KIHÍVÁSOK

A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia a következő célkitűzéseket említi meg az társadalmi erőforrásokkal kapcsolatban.

(1. Társadalmi szerkezet átrendeződése)

Fenntartható életmódok és életstratégiák

- 2. Jó példák megjelenítése a közvélemény előtt
- 3. A fenntarthatóság szempontjából előnyös magatartásmintákat követő szervezetek (civil, szakmai, egyházi) támogatása

4. A bizalom infrastruktúrájának erősítése

5. A munkakörülményekkel való elégedettség, örömeztetés növelése

6. A múlt örökségének ápolása, az identitás megerősítése

5.2.4. A CÉLOKAT ÉRINTŐ TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FOLYAMATOK ALAKULÁSA

5.2.4.1. Civil szervezetek szerepe

A civil szféra erejét a civil szervezetek száma, szervezettsége és tevékenysége mutatja meg. Ezek alapján a nonprofit szektor méretének, gazdasági és társadalmi súlyának változását a szervezetek számával, a bevételek reálértékével és a foglalkoztatottak számával lehet érzékeltetni.

A KSH adatai alapján 2021-ben 61.034 civil szervezet volt Magyarországon, amely közül 19.724 alapítvány. Kettős trend figyelhető meg: egyrészt folyamatosan és fokozatosan csökken az alapítványok száma, míg a társas nonprofit szervezetek száma stagnál, amely együttesen okozza a civil szervezetek számának csökkenését. Az egy szervezetre jutó éves bevétel azonban folyamatosan nő, ami kismértékben magyarázható az infláció mértékének növekedésével is.

A civil szervezetek közül 13.382 szerzett közhasznú státuszt, amely növekedést jelent az előző Jelentés időszaka óta.

A szektoron belül nagy a bevételi koncentráció: a rendelkezésre álló források óriási része a szektor egy nagyon kis részének a kezében összpontosul. A bevételek mediánösszege az átlagnak csupán 3,1%-át teszi ki, ami azt jelenti, hogy a 61 ezres szektorból alig 5 ezer rendelkezett átlag feletti bevétellel.

A foglalkoztatottak számát vizsgálva azt látjuk, hogy 2021-ben 160.188 főt foglalkoztattak nonprofit szervezetek, amelyek közül 127.473 főállású. 2020-hoz képest közel 6 ezer fővel bővült a foglalkoztatottak száma a civil szférában. Szektorálisan vizsgálva, a civil szervezetek közül a gazdasági, társadalmi és közösségi fejlesztés ágazatban foglalkoztatják a legtöbb főt, közel 31 ezret, amelyet a kultúra ágazat követ 22.842 fős foglalkoztatotti létszámmal.

5.2.4.2 A bizalom infrastruktúrájának erősítése

A társadalmi tőke egyik fontos összetevője az általánosított bizalom, vagyis az emberek és emberi kapcsolatok megbízhatóságával kapcsolatos általános vélekedés. A releváns szakirodalom szerint a nagyfokú általános bizalom a civil társadalom rétegződéséhez és a társadalmi tolerancia megerősödéséhez is nagymértékben hozzájárul.

Magyarország értékszerkezetével foglalkozó korábbi kutatások szerint a hagyományosan alacsony bizalmi szintről 2009 és 2013 között történt némi pozitív elmozdulás, amely a nagyon jelentős politikai polarizáció következménye volt. Ezek megállapítják, hogy Magyarországon az intézményi bizalom erősen átpolitizált, és maguk az intézmények is ki vannak téve a politikai ciklusok változásainak. Ez a rendőrség, a bíróságok és a sajtó esetében kockázatot jelent. Az intézményekbe (jogrendszerbe, bíróságokba, rendőrségbe) vetett bizalom Európa-szerte stagnált, vagy inkább csökkent a válságot követő években, az elmúlt évek adatai alapján viszont úgy tűnik, hogy az EU legtöbb országa kilábal a válságból, az elmúlt években az intézmények iránti bizalom a legtöbb országban emelkedett.

Magyarország az általánosított bizalom tekintetében hagyományosan az alsó középmezőnyben helyezkedik el az európai országok körében. Az általános bizalom szintje folyamatosan emelkedik a 2014-es mélypontot jelentő 4,2 értékhez képest, és 2020-ra elérte az 5,1-es értéket a 10 fokú skálán. A legmagasabb bizalmi szint továbbra is a skandináv országokra jellemző, míg a balkáni, kelet-európai és a mediterrán országokban alacsonyabb bizalmi szint figyelhető meg.

A közbiztonságot leszámítva a jogállamiság szinte minden komponense romló tendenciát mutat, Jakab és Gajduschek (2018) tanulmánya pedig arról számol be, hogy az intézmények tényleges gyakorlata távolodik a formális szabályoktól. A magyarok jogrendszerbe vetett bizalma alacsony, amit jelez, hogy egy 2015-ös kérdőíves kutatásban a válaszadók alig több, mint fele válaszolta azt, hogy súlyos konfliktus esetén a jog eszközéhez fordulna.

2020-as ESS eredményei

Az alábbi alfejezetben megvizsgáljuk a 2020-as ESS Magyarországra vonatkozó eredményeit.

Ahogy minden EHJ kapcsán, úgy jelen jelentésben is megvizsgáljuk a közintézményekbe vetett bizalmat, valamint az általános lakossági elégedettséget az életük minden aspektusával.

A jogrendszerbe vetett bizalom 5,44 ponton állt 2020-ban, ami minimális visszaesést jelent a 2018-as adatokhoz képest. A legalacsonyabb bizalmi pontszámon a politikával kapcsolatos általános bizalom áll, 3,01-es átlaggal. A legmagasabb fokú bizalom az ENSZ-el (5,42) és az EU-val szemben (5,19) a legmagasabb, míg a nemzeti parlamenttel szembeni bizalom szintje 4,68-as átlagos értéket vett fel.

A magyar demokrácia működésével kapcsolatos, 2002 és 2008 között bekövetkező csökkenést 2010 után egy emelkedő trend váltotta fel, de még 2012-ben sem érte el a 2002-es szintet. Az azóta eltelt időszakban változó trendek figyelhetők meg, 2014-re csökkent (4,1), 2016-ra nőtt az elégedettség (4,8), végül 2018-ra ismét csökkent, 4,5-re, amivel hazánk az ESS országok alsó-középmezőnyében helyezkedik el. A demokrácia működésével való elégedettség 5,05-ös értéket vett fel 2020-ban, amely magasabb a 2018-as értéknél. A demokrácia megítélése azzal is összefügg, hogy mit gondol a válaszadó a szólásszabadság védelméről az országban, illetve arról, hogy a választott tisztviselők mennyire veszik figyelembe a mindennapi emberek véleményét.

A gazdasági helyzettel való elégedettség 2008 és 2016 között folyamatosan emelkedett, de sosem érte el a skála középső értékét jelző 5-ös értéket. 2018-as adatok alapján kismértékű csökkenés figyelhető meg, a 2016-os 4,8-as érték 4,7-re csökkent. 2020-ra valamelyest javult a helyzet, 4,99-es értéket mértek, amely az évtizedes gazdasági növekedés hatására vélhetően ezen az értéken tetőzött.

4. táblázat: Jogrendszerbe vetett bizalom szintje Magyarországon, 2020

		Gyakoriság	Megoszlás	Kumulált gyakoriság
	Egyáltalán nem bízok	73	3,9	4,1
	1	62	3,4	7,5
	2	103	5,6	13,3
	3	134	7,2	20,7
	4	151	8,2	29,2
	5	357	19,3	49,1
	6	279	15,1	64,6
	7	281	15,2	80,3
	8	200	10,8	91,5
	9	85	4,6	96,2
	Teljes bizalom	68	3,7	100,0
	Összesen	1793	97,0	
Nem válaszolt / Nem tudja	NV	7	,4	
	NT	49	2,7	
	Összesen	56	3,0	
Összesen		1849	100,0	

Forrás: ESS

Az egyéni boldogságot vizsgálva azt látjuk, hogy 2020-ban 6,73-as értéket vett fel az étellel való általános elégedettség értéke. Ez az európai országok körében kirívóan alacsonynak számít, mivel az ESS-ben résztvevő országok többségében 7 feletti az átlagos boldogsági szint. 2016-ra Magyarországnak sikerült elmozdulnia az utolsó helyről, 6,9-es értékével megelőzte Oroszországot és Litvániát. A 2020-as érték minimálisan haladja meg csupán a 2018-as értéket. Az látható, hogy a lakosság csupán 13 százaléka elégedetlen az életével, hiszen maximum 4-es osztályzatot adtak a 10 fokú skálán.

5. táblázat: Egyéni boldogság, étellel való elégedettség Magyarországon, 2020

		Gyakoriság	Megoszlás	Kumulált gyakoriság
Válaszolt	Teljes mértékben elégedetlen	17	,9	,9
	1	19	1,0	2,0
	2	46	2,5	4,5
	3	70	3,8	8,4
	4	84	4,5	13,0
	5	234	12,7	25,9
	6	226	12,2	38,3
	7	395	21,4	60,1
	8	401	21,7	82,2
	9	172	9,3	91,6
	Teljes mértékben elégedett	152	8,2	100,0
	Összesen	1816	98,2	
NT/NV	NV	12	,6	
	NT	21	1,1	
	Összesen	33	1,8	
Összesen		1849	100,0	

Forrás: ESS

5.2.5. KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

- Hazánkban továbbra is növekszik az idősek aránya a társadalmon belül (a 65 éves és annál idősebb népesség 1980-ban 1,45; 2012-ben 1,67; 2020-ban 1,94, 2021-ben 1,98, 2022-ben 1,99 millió főt tett ki). A növekvő arány egyre több ember ellátását jelenti, amellett, hogy a befizetéseket teljesítő generáció aránya szűkül.
- Az aktív munkaerőpiaci beavatkozások hatására az idősebb munkavállalók (55-64 évesek) foglalkoztatási rátájának alakulása látványosan nőtt: 2010-ben még mindössze 33,6% volt, 2015-ben 45,3%. 2020-ban pedig már az 59,6%-ot, 2022-ben a 65,6%-ot érte el.
- 2021-ben a Miniszterelnökség és a Gazdasági Versenyhivatal között kötött együttműködési megállapodás értelmében az ellenőrzött közbeszerzési eljárások vonatkozásában adatokat szolgáltat a Miniszterelnökség illetékes szerve a Gazdasági Versenyhivatalnak azzal, hogy piaci jelzéseket küld a kartellgyanús esetekről.
- A 2016-2022. közötti időszakban a GINOP-6.1.1-15-2015-00001 azonosítószámú „Alacsony képzettségűek és közfoglalkoztatottak képzése” című kiemelt projekt támogatási összege 89 Mrd Ft, célja, hogy a közfoglalkoztatás időszaka alatt megvalósuló képzésekkel ösztönözze az alacsony iskolai végzettségű, munkaerőpiacon keresett kompetenciával vagy szakképesítéssel nem rendelkező felnőtt lakosságot a munkaerőpiaci szempontból releváns képzettség, ismeretek,

készségek, kompetenciák megszerzésére. A kiemelt projekt teljes időszaka alatt 35,39 Mrd Ft támogatásból 100 100 fő képzésbe vonása volt a cél. A projekt célja, hogy a közfoglalkoztatás időszaka alatt megvalósuló képzésekkel ösztönözze az alacsony iskolai végzettségű, munkaerőpiacon keresett kompetenciával vagy szakképesítéssel nem rendelkező felnőtt lakosságot a munkaerőpiaci szempontból releváns képzettség, ismeretek, készségek, kompetenciák megszerzésére. A 2022. év végi adatok alapján a projekt keretében a képzésbe vontak száma összesen 110 599 fő volt. A bevontak 85,82%-a alacsony iskolai végzettséggel rendelkezett és 2022. december 31-ig 103 770 fő sikeresen befejezte a képzést. A hátrányos helyzetű személyek és közfoglalkoztatottak képzését mentorok segítették. A kiemelt projekt digitalizált munkavégzésre felkészítő programeleméhez kapcsolódó „Belépés a digitalizált munka világába” megnevezésű képzésbe vont személyek száma 2022. december 31-ei állapot szerint összesen 2 785 főt tett ki, amely az eredményindikátorként meghatározott 1 000 főhöz viszonyítva 278%-os teljesülést jelentett.

- Az időskori aktivitás ösztönzése, segítése az egészségmegőrzés és a családok tehermentesítése szempontjából kiemelt jelentőségű továbbá az önálló életvitel fenntartásával a gondozásra, ápolásra szorulás időpontja is kitolódik. A járványhelyzet azonban a korábbi lehetőségeket leszűkítette.
- A magyar nyugdíjrendszer szabályalapú működése a beszámolási időszakban is biztosított volt. A nyugdíjak értékmegőrzését a Magyarország gazdasági stabilitásáról szóló 2011. évi CXCV. törvény (Gst.) alapján biztosítani kell, amelyet elsődlegesen a tisztán inflációkövető nyugdíjemeléssel biztosít. A nemzetgazdaság teljesítményéből való részesedés, a nyugdíjprémium, (amely szintén szabályalapú, a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény tartalmazza) kifizetését a járvány első évében a gazdasági növekedés nem tette lehetővé, azonban az Országgyűlés egy új, 2021. évtől hatályos juttatás, a tizenharmadik havi nyugdíj/ellátás bevezetéséről döntött. 2021. februárjában a havi ellátás egynegyedét, 2022-ben a korábbi tervektől eltérően egy teljes havi többlet ellátást folyósítottak több mint 2,5 millió főnek. A tizenharmadik havi nyugdíj/ellátás mellett a gazdasági növekedés alapján megállapítható nyugdíjprémium intézménye is megmaradt, amelynek kifizetésére a központi költségvetés külön előirányzatot különített el. A 2021-ben az inflációkövető emelésből, az egyheti 13. havi nyugdíjból és a nyugdíjprémiumból álló nyugdíjemeléseknek és az alacsony inflációnak köszönhetően a nyugdíjak reálértékét sikerült megőrizni, sőt az infláció feletti nyugdíjemeléseknek köszönhetően emelkedett is a nyugdíjak vásárlóereje. Ez a folyamat mérséklődve folytatódott 2022-ben is, a megemelkedő inflációt a 13. havi nyugdíj ellensúlyozta.

5.2.6. ÖSSZEGZŐ KÖVETKEZTETÉSEK

Kedvező tendenciák	Kockázati tényezők
<p>A fenntarthatóság mint érték a közbeszéd témájává vált.</p> <p>A nemzeti összetartozást, a diaszpóra magyarság megmaradását segítő programok száma tovább növekedett.</p> <p>A bizalom infrastruktúráját vizsgáló mutatókban kismértékű javulás tapasztalható.</p>	<p>A fenntarthatóság továbbra is elsősorban a klímaváltozás dimenziójában van jelen, bár egyre hangsúlyosabb a demográfiai aspektus.</p> <p>Az egyéni boldogság szintje csökkent az előző jelentés óta, így a magyar állampolgárok még mindig a legboldogtalanabbak közé tartoznak az EU-n belül</p> <p>A hazai közintézményekkel, a kormányzattal és a politikával való elégedettség csökkent az előző EHJ óta.</p> <p>Az elmúlt évekhez hasonlóan tovább szűkült a civilszféra.</p> <p>A korrupció szintje az EU-átlaghoz képest magas hazánkban.</p>

5.3. TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK

5.3.1. ÁTALÁNOS HELYZETKÉP

A természeti erőforrások állapota az utóbbi években egyre inkább a közbeszéd témájává vált, amelynek köszönhetően egyre inkább fogékonyak az emberek a környezetvédelmi ügyekre. Ezzel együtt a környezeti erőforrásaink állapota az elmúlt évtizedben egyáltalán nem javult.

Tartós és jelentős hazai trend a természetes élőhelyek szűkülése, valamint a még megmaradó élőhelyek állapotának romlása, vagyis a környezeti táj degradációja. A biodiverzitás (a természeti tőke) csökkenésével az általuk nyújtott ökoszisztéma-szolgáltatások minősége is csökken.

Az erőforrás-termelékenység nem számottevő mértékben javult az előző EHJ óta, azonban még mindig az EU átlagnál nagyobb mennyiségű természeti erőforrás szükséges adott gazdasági eredmény eléréséhez, amely elsősorban az építőipar felfutásával, az építésre adott megrendelések nagy számával magyarázható. A hulladékgazdálkodás esetében pozitív fejlemény, hogy a szelektíven gyűjtött hulladék aránya növekszik és ezzel párhuzamosan az anyagában újrahasznosított hulladék mennyisége is folyamatosan nő. Az EU célkitűzéseivel összhangban a hazai közpolitika-alkotás fókuszába is bekerült a körforgásos gazdaság kérdésköre.

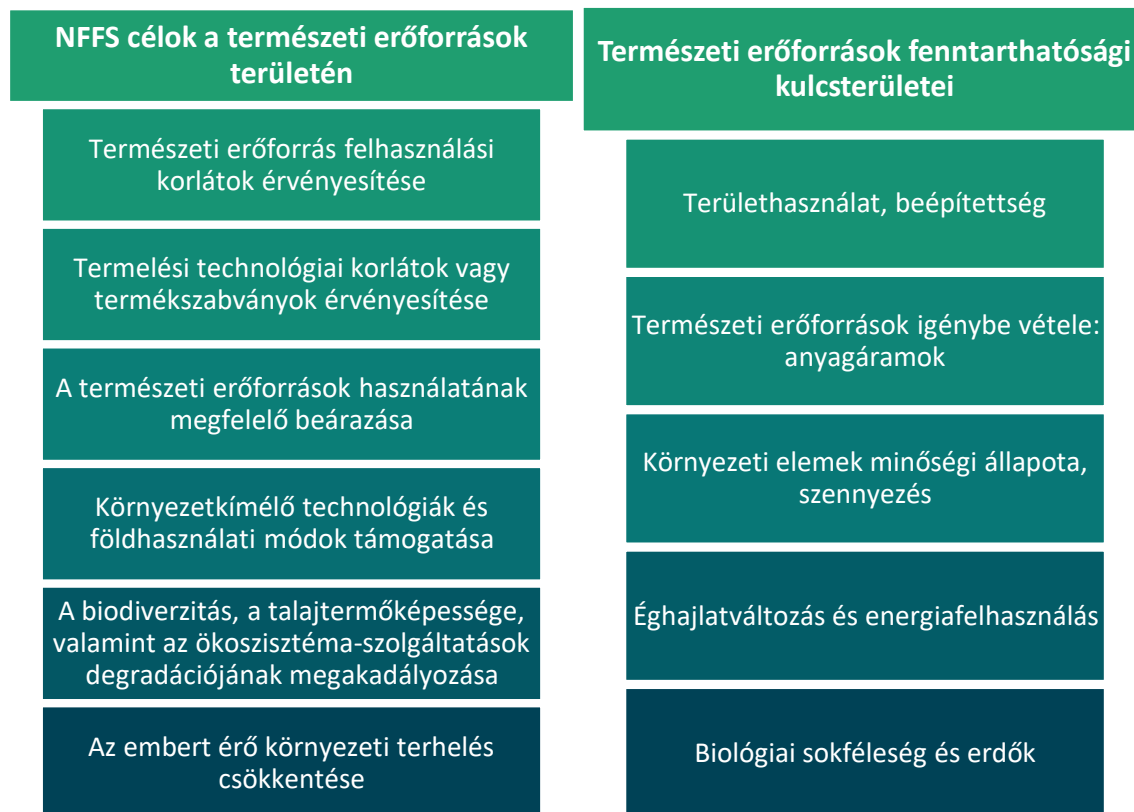
A levegőminőséget tekintve Magyarországon a legnagyobb problémát a kisméretű szálló por (PM) szennyezettség jelenti, amelynek legfőbb forrása a lakossági szilárd tüzelés. Ezt a tendenciát erősítette a háború miatti energetikai válság, hiszen a drasztikusan növekvő gázárak hatására nagyon sokan álltak át szilárd tüzelésre, míg az alacsony jövedelmű háztartásokban egyébként is ez a fűtési mód volt meghatározó. Ez területileg differenciáltan jelentkezik, és elsősorban a leszakadó, szegényebb régiókat érinti. A gépjárművek károsanyag-kibocsátása az új technológiák térnyerésével csökkenő tendenciát mutat és a városokban a levegő porterheltsége a szigorúbb, ún. Euro típuskibocsátási előírások alkalmazása miatt némileg enyhült. Ugyanakkor a gépjárműállomány növekedése és a gépjárműállomány magas életkora kompenzálja a szigorúbb környezetvédelmi előírásokból adódó hatások egy jelentős hányadát.

5.3.2. KULCSINDIKÁTOROK ALAKULÁSA

Mutató neve	Legfrissebb érték	2019-2020-as monitoring jelentéskor ismert legfrissebb érték	Az NFFS kulcsindikátoraiban bekövetkezett változások értékelése
Biológiailag inaktív területek aránya az összterület százalékában	N.A.	67,5% (2018)	Az előző Előrehaladási Jelentés elkészülte óta frissebb adat nem elérhető. A KSH adatközlése alapján a szántóterületek aránya 7,5%-os visszaesést mutatott 2000 és 2022 között. A mesterséges felszínborítottságú területek viszont tovább növekedtek.
Természeti erőforrás-termelékenység (GDP/DMC, €/kg)	0,91 (2021)	0,96 (2020)	Az EU átlag felét sem éri el a természeti erőforrás-termelékenység, amely csökkent az előző időszakhoz képest.
A lakosság kitétsége a levegő szilárdanyag-szennyezettségének [PM(10)] (µg/m³)	21,3 (2021)	22,8 (2020)	A lakosságot érő környezetszennyezés eredetű kockázatok közül a PM10 kibocsátás a legjelentősebb, aminek fő forrása a lakossági szilárd tüzelés.

5.3.3. A KERETSTRATÉGIA CÉLJAI ÉS KIHÍVÁSOK

Az NFFS a természeti erőforrások területén hat célkitűzést állapított meg 2013-ban. A fenntarthatóság felé való átmenetet ezen célok tükrében a természet erőforrások öt – Magyarország esetében kulcsfontosságúnak minősíthető – területén keresztül vizsgálhatjuk.

5.3.4. A CÉLOKAT ÉRINTŐ KÖRNYEZETI, TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FOLYAMATOK ALAKULÁSA

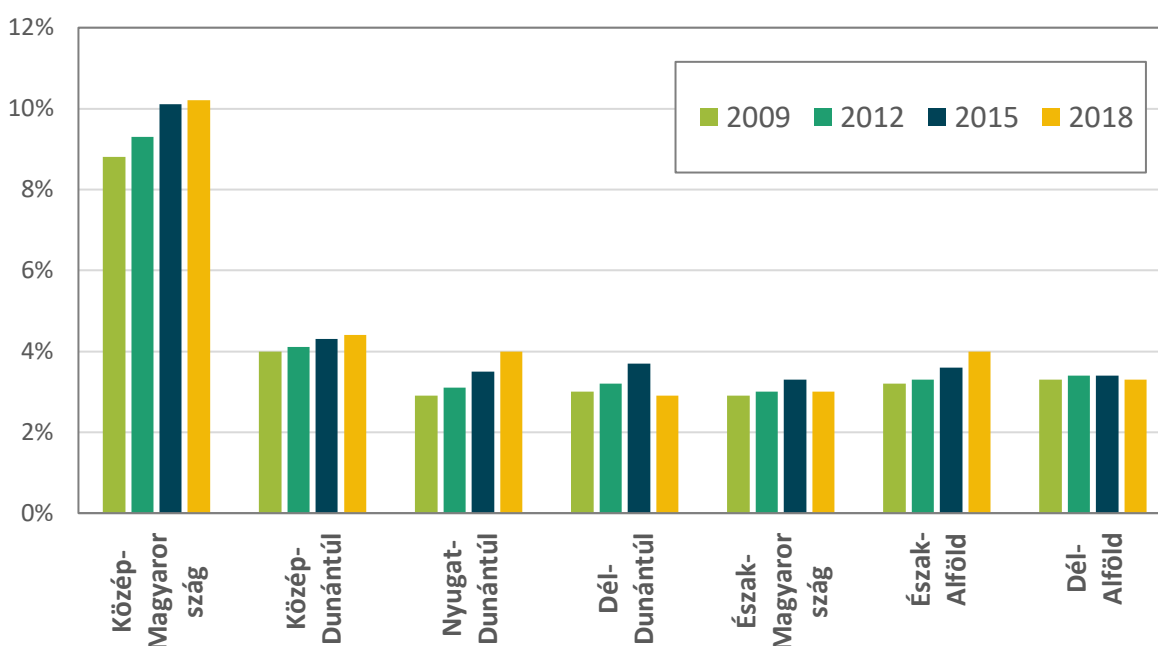
5.3.4.1. Területhasználat és beépítettség

A természeti ökoszisztémák környezeti kockázatainak egyik jellemző mérőszáma a területhasználat változása. A mesterséges felszínborítottság alakulását vizsgálva a korábbi tendenciákhoz hasonlóan összességében továbbra is annak növekedése figyelhető meg. A területhasználatot hazánkban az urbanizációs folyamatok, az infrastrukturális és ingatlanpiaci, illetve az építőipari fejlesztések utóbbi években történő előtérbe kerülése, valamint a zöldmezős, illetve barnamezős beruházások arányának alakulása befolyásolja leginkább. A területhasználat tendenciáinak vizsgálata során a mesterséges felszínborítottság és az önkormányzati tulajdonban lévő zöldterületek alakulásának, az önkormányzati kiépített utak és közterek területfoglalási igény változásainak bemutatása mellett, a beépítettség területfoglalására és a természetvédelmi oltalom alatt álló területek nyomon követésére és értékelésére került sor. A területi beavatkozások és a technológiai fejlődés következtében a területhasználat részben már nem függ a természeti adottságoktól, mely egyre növekvő kockázatot hordoz magában, különös tekintettel a társadalmi-gazdasági ráfordítások alakulására. Magyarország területhasználatában tapasztalható változások vizsgálata alapján elmondható, hogy a hazai sajátosságok mellett, a múltbéli és

jelenleg is meglévő különbségek ellenére összességében az uniós tagállamokhoz hasonló utat járt be. A fenntarthatósági átmenet elősegítése érdekében olyan célkitűzések, illetve rendszer kialakításának érvényesítése szükséges, amely képes a területhasználatban detektált negatív folyamatokat megfelelő irányba terelni.

Világviszonylatban a legintenzívebb területhasználat és igen nagymértékű természetes táji szétszabdaltság, élőhelyi mozaikosság és fragmentálódás jellemzi Európát. A mesterséges felszínborítottság a természeti környezetre, a biodiverzitásra, és az ökoszisztéma szolgáltatások alakulására gyakorol jelentős hatást, továbbá a városokban, városi térségekben élőket érintő környezeti terhelést is befolyásolja.

16. ábra: Mesterséges felszínborítottság alakulása Magyarországon

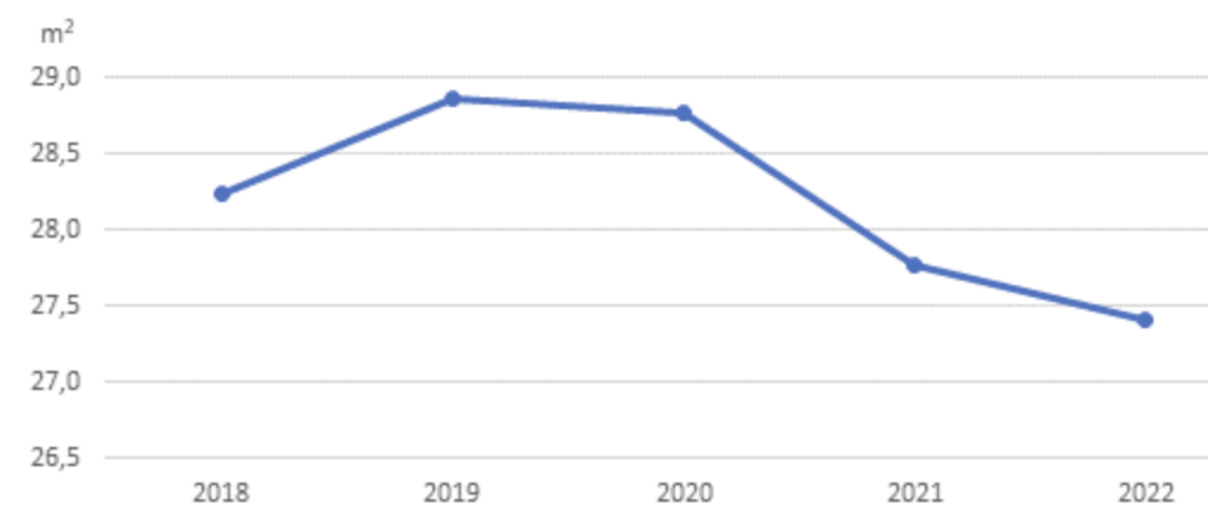
Forrás: Eurostat

A mesterséges felszínborítottságról nem állnak rendelkezésre frissebb adatok az előző EHJ óta, így csupán a KSH által publikált egyéb, friss adatokból tudunk következtetni a trendekre.

Az önkormányzati kiépített utak és közterek területfoglalási aránya a területhasználat alakulásának bemutatására alkalmas indikátor, melynek adatai a 2010-2021-es időszakra vonatkozóan a TeIR (KSH-TSTAR) adatbázisából kerültek letöltésre. A 2010-2021 közötti időszakban összesen öt vármegyében volt tapasztalható jelentős növekedés, melyet a különféle infrastrukturális és ágazati beruházások indukálhatnak. A markáns növekedést mutató vármegyék közé tartozik Jász-Nagykun-Szolnok (29%), Győr-Moson-Sopron (26%), Pest (17%), Fejér (16%) és Hajdú-Bihar (15%) vármegye.

A KSH Fenntartható Fejlődési Indikátorai között szerepel az egy főre jutó hazai zöldterület nagysága. Az egy főre jutó zöldterület nagysága az országon belül diverz képet mutat, s alakulását többek között befolyásolja a település fejlettségi szintje, kiterjedése, mérete, demográfiai jellemzői, természeti-környezeti jellemzői. Az 1 főre eső zöldterületre vonatkozóan megállapítható, hogy a 2018. évi 28,2 m²/fő értékhez képest a következő évben emelkedés tapasztalható, de 2020-tól a kis mértékű csökkenés jellemző.

18.ábra: Egy főre jutó önkormányzati tulajdonú zöldterületek nagysága

Forrás: KSH

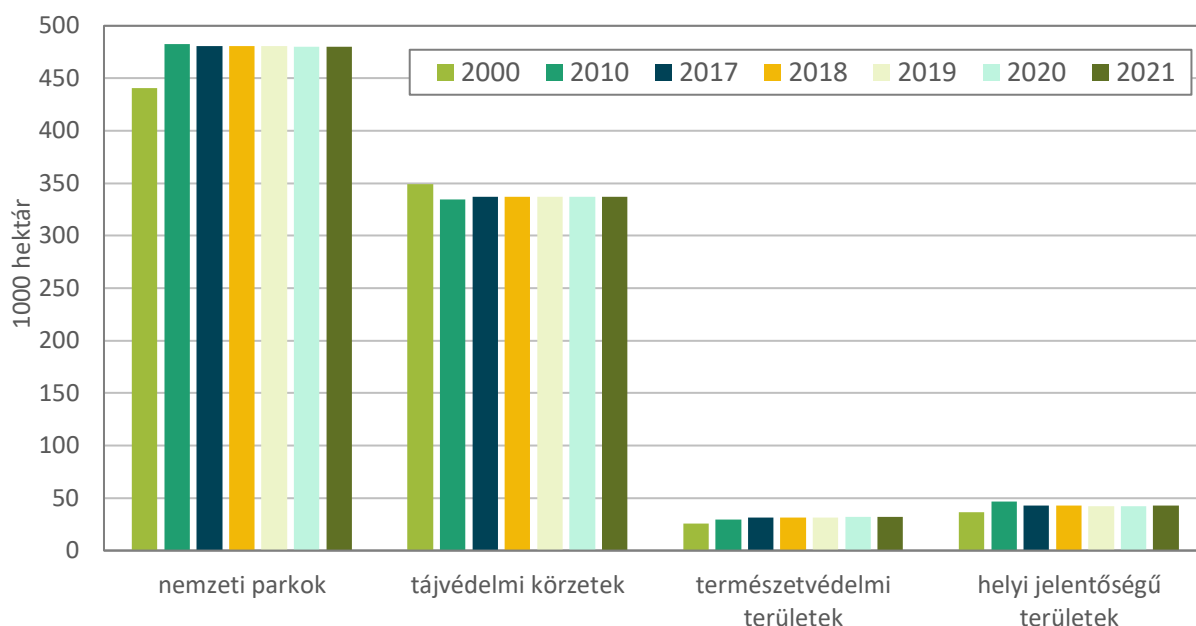
A területhasználat értékeléséhez a beépítettség términtázatának vizsgálata nyújthat az előző indikátorokon túlmenően további támpontot. . Az antropogén hatások egyik következményeként megfigyelhetők olyan, a tájat érő hatások, melynek egyik formája a területhasználat változása és a felszínborítottság módosulása. Az emberi tevékenységek tájformáló hatása nemcsak szemmel jól látható, lekövethető jelenség, hanem sokszor komplex folyamatok kiváltó oka, mely számos más tényező változását is eredményezheti. Magyarországon tulajdonképpen már nem található a társadalmi-gazdasági tevékenység hatásaitól mentes táj.

Hazánkban az országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett természeti területek és természeti emlékek, valamint a helyi jelentőségű természetvédelmi területek összesített kiterjedése 891,9 ezer hektár, mely az ország területének mintegy 9,6%-át teszi ki. Magyarországon a védett területek megoszlása védelmi kategóriánként 2021-ben az alábbiak szerint alakult:

- Nemzeti parkok (10 db): 480,1 ezer ha;
- Tájvédelmi körzetek (39 db): 336,9 ezer ha;
- Természetvédelmi területek (174 db): 31,8 ezer ha;
- Helyi jelentőségű természetvédelmi területek (1817 db) 43 ezer ha.

A hazai jogszabállyal védett természeti területek aránya lényegesen nem változott az előző előrehaladási jelentés óta, mert a védetté nyilvánítások jelentős területnövekedéssel járó időszaka lezárult. Az elmúlt időszakban elsősorban a kis kiterjedésű, valamilyen különleges természeti érték (kaptárkő, földtani alapszelvény vagy képződmény) megóvását célzó védett természeti területek létesítése jellemző.

17. ábra: Természetvédelmi oltalom alatt álló területek alakulása 2000-2021 (ezer ha)

Forrás: KSH

A biológiailag inaktív területek a beépített területek és a szántók területének alakulásáról adnak visszajelzést a területhasználat alakulásával kapcsolatban. A belterületek, beépített területek növekedésének mértéke veszélyt jelent többek között a különféle ökoszisztémákra, élőhelyekre, biológiai sokféleségre, továbbá a víz körforgását zavaró mértékben befolyásolhatja. Magyarország területének közel 55%-a, 5 millió 81 ezer hektár volt mezőgazdasági terület, melynek 82%-a, vagyis 4 millió 163 ezer hektár szántóterületként, 15%-a (771 ezer hektár) gyepeként hasznosult, a szőlők és a gyümölcsösök együtt a mezőgazdasági terület mintegy 3%-át borították 2022-ben.

A mesterséges felszínborítottság alakulására ugyan nem állnak rendelkezésre újabb adatok, de a KSH 2022 június 1-jei adatközlése⁴ alapján a szántóterületek aránya nagymértékű, 7,5%-os csökkenést mutat 1990-hez képest.

5.3.4.2. Természeti erőforrások igénybevétele

Anyagfelhasználás

A hazai anyagfelhasználás (DMC), a felhasznált hazai kitermelésből és az importból származó összes anyag és az exportált anyagok különbségével határozható meg. A legalacsonyabb anyagfelhasználás 2012-ben volt, majd újra növekedésnek indult; e folyamat a 2008-as válság hatásaival függ össze. 2014-től viszont ismét kisebb mértékű csökkenés figyelhető meg, ám 2016-tól az anyagfelhasználás intenzív növekedésnek indult. A „pandémiás évek” (2020, 2021) – a gazdasági visszaeséssel párhuzamosan – kb. 15%-os visszaesést hoztak a hazai anyagfelhasználásban.

⁴ https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0068.html

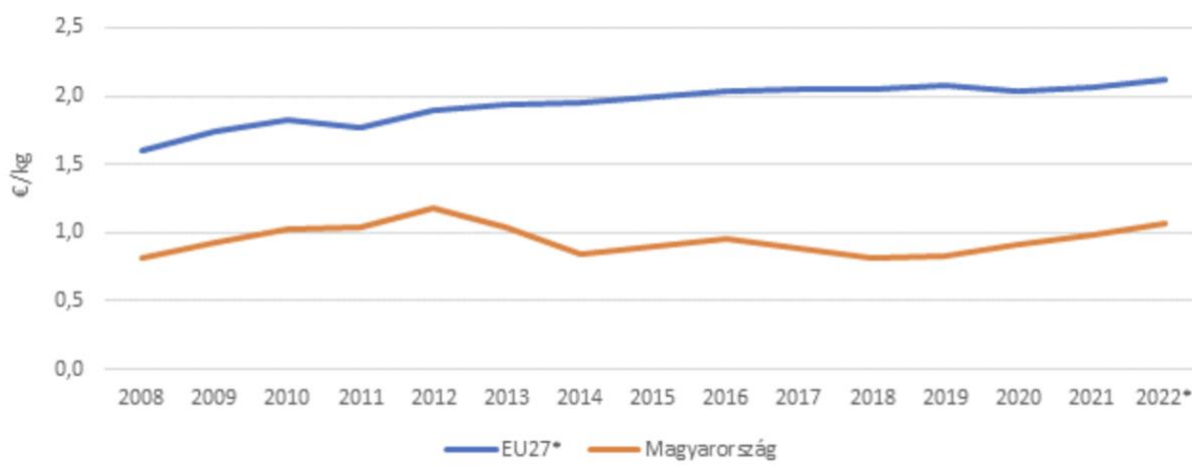
18. ábra: Hazai anyagfelhasználás (DMC)

Forrás: KSH

Az anyagfelhasználás és a bruttó hazai termék aránya jellemző mutató arra, hogy mennyire hatékonyan használjuk fel az erőforrásainkat. Az EU tagállamok erőforrás-hatékonysága folyamatosan növekszik, hazánkban viszont 2012 és 2014 között csökkent ez a hatékonysági mutató. 2014-től átmeneti és mérsékelt növekedés rajzolódik ki, ám 2016-tól ismét romlik az erőforráshatékonyság Magyarországon, távolodunk az EU átlagtól. Bizakodásra adhat okot, hogy 2019. évet követően a hulladékgazdálkodás újraszabályozása és a körforgásos gazdaságra való fokozatos áttérés lépései révén a bemeneti és a kimeneti anyaghasználatot is mérsékelni lehet, illetve a nyersanyag importtól való függés is csökkenhet; ezt jelzi az erőforráshatékonyság javulása. Szintén javítja a természeti erőforrás-hatékonyságot 2020-tól, hogy a pandémia, majd az orosz-ukrán háború gazdasági következményeként számos, jelentős építőanyag-felhasználással járó beruházás átütemezésére került sor, a legnagyobb anyagfelhasználó ágazat, az építőipar teljesítménye visszaesett.

19. ábra: Természeti erőforrás-hatékonyság alakulása (GDP/DMC)

Forrás: KSH

A hazai ásványvagyonnal történő ésszerű, tartamos és fenntartható gazdálkodás az állam, a gazdasági szereplők és a társadalom közös érdeke. A megkutatottság hiánya és a jelenlegi gazdasági feltételek miatt évek óta nincs ércbányászat hazánkban. Megjegyzendő, hogy az MBFSZ Ásványvagyon nyilvántartása alapján Magyarország számottevő nyersanyag tartalékkal rendelkezik fosszilis energiahordozók vonatkozásában (pl. lignit: 4,2 Mrd t, barnakőszén 2,25 Mrd t, nem konvencionális földgáz: 1,5 milliárd m³), de ezek kitermelése fenntarthatósági szempontból nem indokolt.

2016-tól a legtöbb nem-fémes ásványi nyersanyag bányászata ismét növekedésnek indult, ez az építőipar fellendülésének köszönhető. A homok és kavics részesedése a teljes nemfémes ásványi nyersanyag felhasználásban folyamatosan növekszik, jelenleg kb. a kétharmada. Szintén figyelmeztető trend, hogy a kitermelt homok mennyisége 2016-2020 között majdnem háromszorosára nőtt! A Covid-19 járvány okozta gazdasági visszaesés kb. 12%-kal fogta vissza a nemfémes ásványanyagok kitermelését 2020. évben, különösen az építőipari kavics esetében volt jelentős a visszaesés (15% az előző évhez képest).

Magyarországon a földgáz energiahordozó kitermelése az elmúlt évtizedek alatt a világpiaci gázárak alakulása miatt 2015-ig csökkenő, majd ingadozó jelleget mutat. A kőolaj vonatkozásában tartósan stagnáló tendenciát láthatunk.

Vízgazdálkodás

Magyarország folyóvízkészleteinek háromnegyedét a Duna, Tisza és Dráva folyók teszik ki, ebből adódóan a felszíni vízkészletek nagy része külföldről származik. Az ország medence jellegéből adódóan bő felszíni vízhálózattal és nagy mennyiségű felszíni hozzáfolyással, emellett a földtani felépítésből adódóan rendkívül gazdag mélységi karsztos és porózus vízadó rétegekkel rendelkezik. Mindennek köszönhetően Magyarország kifejezetten jól áll az Európai Unió több tagállamával összehasonlítva a vízkészletek kihasználtságának vonatkozásában, amely az adott víztestre számított átlagos éves vízkivétel mennyiségének és az átlagos éves teljes rendelkezésre álló és megújuló vízkészlet mennyiségének hányadosa. Ugyanakkor a kismértékű országon belüli lefolyás következtében a készletek megoszlása szélsőséges, valamint időbeli eloszlásuk sem egyenletes.

A felszín alatti vízkitermelés összmennyiségét tekintve a 2003-as maximum után 2015-ig csökkenő, majd stagnáló tendencia figyelhető meg 2016-ig. 2018-tól a vízkivétel növekedett, majd 2020-ról 2021-re keveset csökkent. A víztípusokat tekintve a felszín alatti vízkitermelés legnagyobb része rétegvizekből, illetve partiszűrésű vízből származik. Mennyiségét tekintve az előzőektől elmarad, ugyanakkor jelentőségét nézve szintén kiemelkedően fontos a karsztvízből történő vízkivétel. A talajvíz hasznosítása kevésbé jellemző, ezek mennyisége viszonylag stagnált az utóbbi évtizedekben.

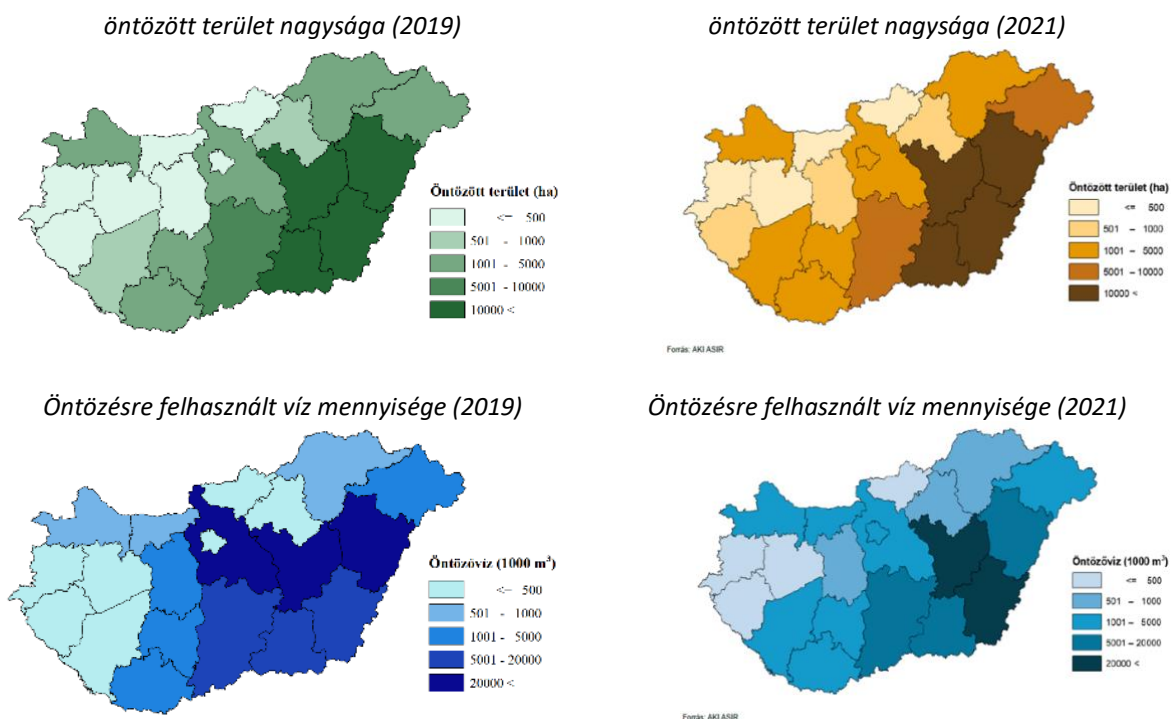
A felszín alatti víztest típusokat részletesebb felosztás szerint vizsgálva megállapítható, hogy az összes vízkivételt tekintve a legnagyobb arányban a porózus víztestekből (43%) történik vízkivétel. Ezt a sekély porózus (főként parti szűrés 30%), a karszt (12%) és a porózus termál (6%) követik. A felszín alatti vízkivétel célját tekintve 74% ivóvíz célú vízkivétel, a többi vízfelhasználási cél ehhez képest alárendelt. Minden víztest típusban meghatározó az ivóvízkivétel, kivéve a 30°C-nál magasabb hőmérsékletű termálkarszt és porózus termál víztesteket, amelyek esetében a fürdő-, illetve az energetikai célú vízkivétel a jellemző.

A vízkészletek igénybevételének másik jellemző mutatója az öntözővíz felhasználás. Magyarországon alapvetően jók a mezőgazdasági termelés feltételei, viszont a csapadék területileg és időben történő egyenetlen eloszlása, valamint a szélsőségesebbé váló éghajlat

miatt a mezőgazdasági vízhasználatok esetében egyre inkább körültekintő jövőtervezésre lesz szükség. A vízkészletek öntözési célú túlhasználatának elkerülése kiemelten fontos, mivel vízhiányt, a felszíni és a felszín alatti víztestek esetében is rossz, illetve gyenge állapotú (mennyiségi, kémiai, illetve ökológiai) minősítést okozhat. A vízkivételek szabályozásával, valamint az igények csökkentésével területi vízvisszatartás, vagy korszerű, víztakarékos öntözési technológiák használata által ezek a kockázatok csökkenthetők.

A Kormány öntözéssel kapcsolatos intézkedéseket vezetett be, amelyek a mezőgazdaság fejlődését célozzák. A megvalósításhoz szükséges az öntözővíz-igény hosszú távú kielégítésének biztosítására a víztakarékos öntözési technológiák, a precíziós mezőgazdaság, valamint az öntözési- és aszálymonitoring működtetése.

22. ábra: Az öntözött terület és az öntözésre felhasznált víz mennyisége 2019-2021

Hulladékgazdálkodás

A hulladékgazdálkodás fő célja –a körforgásos gazdaság koncepciója alapján– a hulladékok képződésének jelentős csökkentése, illetve a keletkezett hulladék erőforrássá alakítása. Termelési és fogyasztási szokásaink Földünk erőforrásaira és a természeti környezetre egyre nagyobb nyomást gyakorolnak, erőforrásaink pedig végesek. A gazdaság működése eddig az „elvesszük-legyártjuk-kidobjuk” lineáris modellje alapján működött, amelyben minden termék előbb-utóbb élettartama végére ér. Ebben kell változást elérnünk, ezt a célt tűzte ki az Európai Unió a körforgásos gazdasági jogszabálycsomagjában és a hazai kormányzat is a vállalásaiban. Az Európai Unió által meghirdetett körforgásos gazdasági célkitűzések környezetvédelmi szempontból rendkívüli jelentőséggel bírnak, hiszen szigorú követelményeket támasztanak az erőforrásokkal való takarékos bánásmód, valamint a fenntartható gazdaság elősegítése érdekében. A hazai hulladékgazdálkodás jelenlegi feladatait, a hazai és uniós hulladékgazdálkodási joganyagban foglalt kötelezettségek

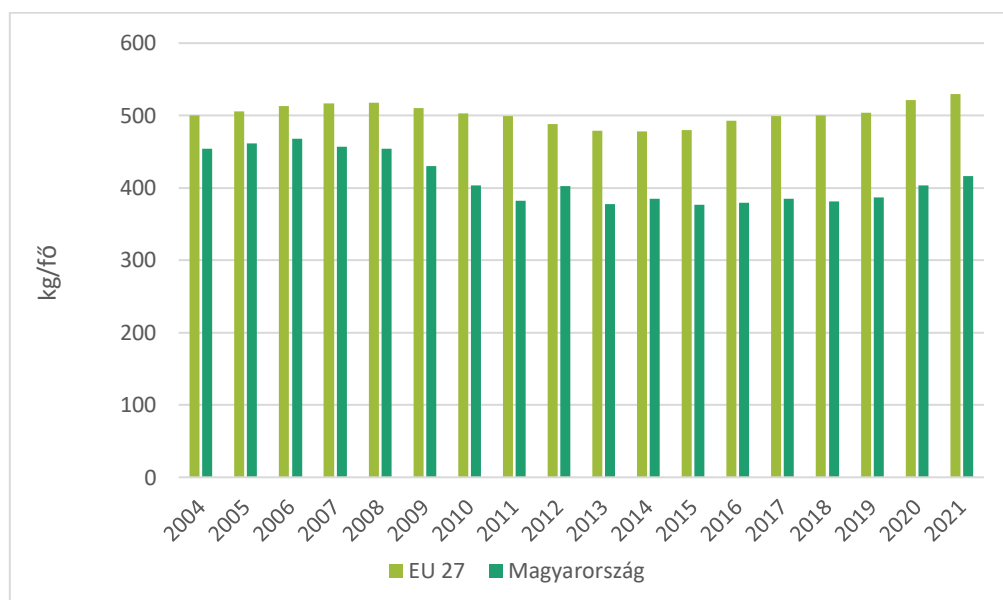
teljesítése mellett, a Kormány által 2020 februárjában meghirdetett Klíma- és Természetvédelmi Akcióterv határozza meg.

A hulladék által kifejtett környezeti hatás csökkentésének leghatékonyabb módja az, ha a lehető leghosszabb ideig a gazdasági rendszerben tartják a termékeket és anyagokat, valamint megakadályozzák azok hulladékká válását. A hulladékmegelőzési intézkedések hatékonyságának jó mutatója a képződő települési hulladék, amely lehetőséget ad a hazai és az EU-s átlag összehasonlítására. A települési hulladék alatt a háztartási és a háztartási hulladékhoz hasonló (pl. irodákban, szolgáltatóknál, intézményekben képződő) vegyes, elkülönítetten gyűjtött hulladékot, valamint lomhulladékot értjük. Magyarország egy főre eső települési hulladék mennyisége jelentősen elmarad az EU-s átlagtól. 2006 és 2011 között 16%-kal csökkent, majd 2020-ig szinte stagnált. 2019 és 2021 között 7,5%-os növekedés figyelhető meg.

A képződött hulladék mennyisége 2004 és 2019 között 25,5 millió tonnáról 19,0 millió tonnára csökkent. A csökkenés 2010-ig folyamatos volt, majd kisebb ingadozásokkal folytatódott. 2017 óta újra növekedésnek indult, ami az építőipar fellendülésével és ezzel együtt az építési és bontási hulladék mennyiségi növekedésével függ össze. A 2021. évi adatok alapján megállapítható, hogy a hazai összes képződött hulladék mennyisége nőtt, a korábbi évek adataihoz képest, amely a települési, az építési-bontási és a veszélyes hulladékok növekedésével indokolható.

A hulladékgazdálkodás további jelentős indikátora a képződött települési hulladék mennyisége mellett annak kezelési módjának vizsgálatára irányul. Magyarországon a 2000-as évek elejétől a bemutatott mennyiségi tendenciák mellett számottevően változott a kezelés módja is.

20. ábra: Egy főre jutó teljes hulladék mennyisége Magyarországon és az EU-ban

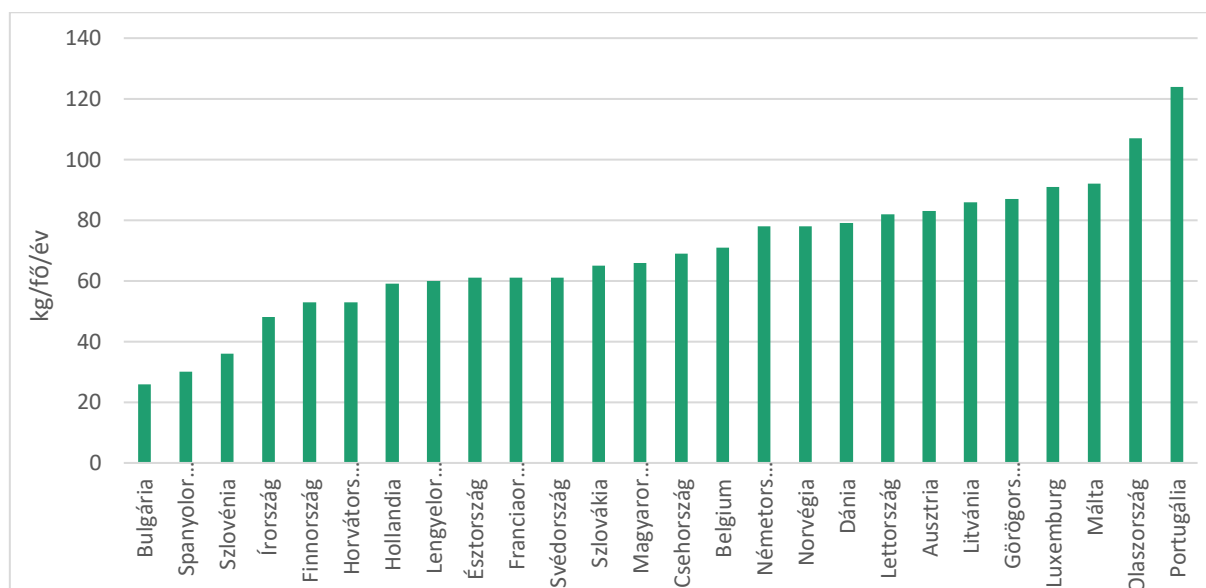
Forrás: Eurostat

2004-hez képest 2021-re kb. 50%-kal csökkent a lerakással ártalmatlanított települési szilárd hulladékok mennyisége. Az anyagában történő hasznosítás aránya több mint kétszeresére, az energetikailag hasznosított hulladék mennyisége háromszorosára

növekedett 2021-ig. 2020-ban az anyagában hasznosított hulladékok mennyisége 4%-kal csökkent, amelyet a pandémia miatti leállások magyarázhatnak. 2021-re a csökkenés mennyiségét meghaladó növekedés következett be a pandémia utáni visszapatlanó hatás eredményeképpen, paradigmális változás tehát nem következett be. A települési hulladékból a papír, fém, műanyag és üveg újrahasználatra előkészítés és hasznosítás (súlyarány) előírt aránya 2020-ra 50% volt, amely 2018-ra 46,93%-ra teljesült, 2021-ben 49,24% volt.

A háztartásokban képződött élelmiszer hulladék európai helyzetképét mutatja be az alábbi ábra. 2020-ban a Magyarországon képződött élelmiszer hulladék mennyisége 66 kg/fő/év volt, amely elmarad a 71 kg/fő/év mennyiségű EU-s átlagtól. Az EU tagállamokkal való összehasonlításban Magyarország a középmezőnyben szerepel. Az UNEP felméréseinek keretében⁵ a magyar háztartások részletes hulladéknaplók által szolgáltatott adatokat. A felmérés szerint a keletkező élelmiszerhulladék nagy része készétel, zöldség, gyümölcs, pékáru és tejtermék, melynek hozzávetőleg a fele elkerülhető lenne.

21. ábra: Háztartásokban képződött élelmiszerhulladék, 2020

Forrás: Eurostat

Magyarországon a hulladékgazdálkodás területén bevezetett, valamint a jövőben megvalósuló intézkedések célja egyrészt a tiszta környezet biztosítása és megőrzése a jövő nemzedékek számára, másrészt a korszerű hulladékgazdálkodási infrastruktúra megteremtése, az erőforrások hatékony felhasználását biztosító innovatív technológiai megoldások bevezetése, valamint a hulladékgazdálkodási ágazat versenyképességének növelése. A körforgásos gazdasági szemlélet új megközelítést vár el nemcsak a társadalomtól, hanem a gazdasági szféra szereplőitől is, a termékek megtervezésében, a gyártási folyamatban és a fogyasztói szemléletben egyaránt.

⁵ UNEP, 2021. Food Waste Index Report United Nations Environment Programme 2021. Nairobi., ISBN No: 978-92-807-3851-3. <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/35280/FoodWaste.pdf>

5.3.4.3. Környezeti elemek minőségének állapota

Hazánk vizei

A környezeti elemek minőségi állapota alatt a víz, a talaj és a levegő minőségi állapotát értjük. A víztestek esetében a vizek kémiai és ökológiai állapotából; a talaj tekintetében a nitrogén és a foszfor mérlegéből; míg a levegő esetében pedig a 10 mikromiliméternél kisebb szálló por koncentráció indikátorának alakulásából következtethetünk a fenntarthatóságra.

Az Európai Parlament és Tanács 2000/60/EK Irányelvében – a Víz Keretirányelv (továbbiakban: VKI) - megfogalmazott célkitűzések elérése összehangolt intézkedéseket kíván nemzeti és európai uniós szinten egyaránt, előírásai szerint a tagállamokban 2015-ig „jó” ökológiai állapotba kell hozni a felszíni és felszín alatti vizeket, és biztosítani is kell a fenntartható jó állapot tartós fennmaradását. A VKI egyik fő végrehajtási eszköze a vízgyűjtő-gazdálkodási tervezés, ennek keretében elkészült Magyarország vízgyűjtő-gazdálkodási tervének második felülvizsgálata (Magyarország Vízgyűjtő-gazdálkodási Terve – 2021, továbbiakban VGT3), melyet a Kormány 2022-ben elfogadott. A fejezet megállapításai elsősorban e dokumentumon alapszanak.

Magyarországon – európai összehasonlításban – magas arányban (90%) található olyan víztestek, amelyek nem rendelkeznek legalább „jó” ökológiai állapottal vagy potenciállal, szemben a skandináv régió országaival vagy akár Romániával, Szlovákiával, melyek nagy arányban rendelkeznek „magas” vagy „jó” ökológiai állapotú víztestekkel. Ennek hátterében az áll, hogy a hegyvidéki folyók és tavak általában jobb állapotban vannak, mint az alacsonyabb területeken fekvő víztestek, továbbá a nagy európai folyók alsó szakaszai vízminőség szempontjából rosszabb tulajdonságokkal rendelkeznek.

Magyarország a felszíni vizek állapotának javítására szinte valamennyi esetben időbeli mentességet kért, és azt vállalta, hogy a „jó” állapotot legkorábban 2027 után éri el.⁶

A felszíni víztestek mennyiségi állapotához szorosan kapcsolódó kérdéskör a vízmérleg számítás. E tekintetben 2021 áprilisában jelentős előrelépés történt Az ICPDR (International Commission for the Protection of Danube River), azaz a Duna Nemzetközi Védelmi Bizottságának Vízgyűjtő-gazdálkodási szakértői csoportja (RBM EG – River Basin Management Expert Group) tavaszi ülésén. Ekkor kezdődtek meg a dunai vízmérleg számítással kapcsolatos egyeztetések. Az ICPDR vízgyűjtő-gazdálkodási szakértői csoport szakértői egyetértettek abban, hogy a vízkészlet-gazdálkodáshoz elengedhetetlen a rendelkezésre álló vízkészlet ismerete, azonban a vízmérleg számítási módszerek eltérnek az egyes országokban. A magyar delegáció kezdeményezésére, az Országos Vízügyi Főigazgatóság részvételével, megkezdődött az egyeztetés a Duna vízgyűjtő szintű közös álláspont kialakításában.⁷⁸

Magyarország felszíni víztesteinek ökológiai állapotának értékelését a VGT3 alapján a következő ábra szemlélteti. A folyókra és állóvizekre vonatkozó ökológiai állapotértékelés egyszerre veszi figyelembe a biológiai, fizikai-kémiai, hidromorfológiai információkat és a specifikus szennyezőket. A felszíni víztestek nagy részének biológiai állapota „mérsékelt” (47,9%) és „jó” (22,6%), kisebb a „gyenge” állapotú vizek aránya (16,4%). A víztestek fizikai-

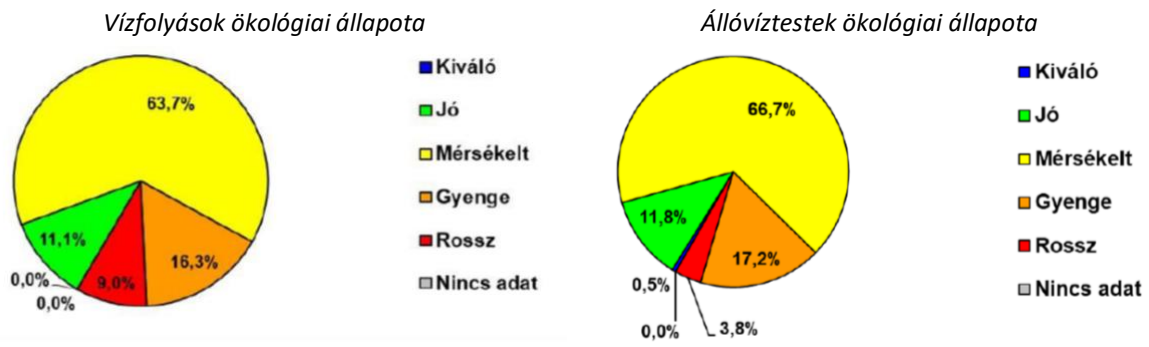
⁶ 1155/2016. (III.31.) Korm. hat. Magyarország felülvizsgált, 2015. évi Vízgyűjtő-gazdálkodási Tervéről

⁷ <https://www.ovf.hu/hu/korabbi-hirek-2/megkezdodtek-a-dunai-vizmerleg-szamitassal-kapcsolatos-egyeztete>

⁸ <https://www.ovf.hu/hu/korabbi-hirek-2/duna-nemzetkozi-vedelmi-bizottsag-tavaszi-ules>

kémiai állapota lényegesen jobb a biológiai állapothoz viszonyítva, az elem-csoportok összevonásával kapott végeredmény szerint a vizsgált víztestek 56,6%-a eléri a „jó” állapotot. A felszíni víztestek hidromorfológiai osztályozását vizsgálva megállapítható, hogy 10,4% „kiváló” és 59,7% kapott „jó” minősítést, 26,5% „mérsékelt”, 3,4% pedig „gyenge” állapotú.

225. ábra: Víztestek ökológiai állapota

Az eredmények azt mutatják, hogy a felszíni vízfolyások elenyésző része kiváló állapotú, 11,1%-a kapott „jó” ökológiai minősítést, és 63,7%-a „mérsékelt”, 16,3%-a „gyenge”, 9%-a „rossz” állapotú. A nagy folyók állapota és potenciálja arányaiban kedvezőbb, mint a kis és közepes vízfolyásoké. A természetes víztestek közül nagyrészt a dombvidéki vízfolyások felső szakaszai kaptak „jó” minősítést. A Duna ökológiai állapota a folyó felső-középső és alsó szakaszán is „mérsékelt”, „jó” ökológiai állapot a Budapest–Dunaföldvár közötti szakaszon található. A Tisza ökológiai állapota nagyrészt „közepes”, a Túrtól a Szipa-főcsatornáig és a Keleti-főcsatornától Tiszabábolnáig tartó szakasz „jó” ökológiai állapotú. Mellékfolyói közül a Sebes-Körös és a Maros ért el „jó” állapotot. A közepes vízfolyások többnyire „mérsékelt-gyenge” állapotúak, de jelentős a „jó” állapotú vizek száma is.

Magyarországon jelentős terhelést ró a felszíni vizekre a mezőgazdaság. 36% érintett mezőgazdasági eredetű diffúz szennyezéssel, 41% pedig a folyóvizekhez kapcsolódó területek fizikai változásaival (EC, 2019). A jövőben a felszíni vizek állapotának vizsgálata során új, korábban nem vizsgált, vagy kevésbé veszélyesnek gondolt szennyezőt is figyelembe kell venni. Szükséges bevezetni a gyógyszermaradványok és a mikroműanyagok mennyiségének monitorozását. Ahhoz, hogy az újabb típusú szennyezők által a vízi ökoszisztémákra, vízi és szárazföldi élőlényekre, vízhasználatra gyakorolt hatását megállapítsák, további kutatásokra lesz szükség, annyi azonban bizonyos, hogy a környezetben könnyen terjedő műanyag részecskék az idő múlásával felhalmozódnak az élő szervezetekben, és a táplálékláncon keresztül veszélyeztetik az emberi egészséget is.

A felszín alatti vizek mennyiségi állapota szintén a VGT3 szerinti összesítő értékelés alapján jellemezhető. A felülvizsgálat során 185 felszín alatti víztest minősítése történt meg, amelyből 37 állapota „gyenge”, 33 víztest állapota pedig „jó”, de fennáll a gyenge állapot kockázata”. A VGT2 és a VGT3 mennyiségi állapotra vonatkozó vizsgálati eredményeit összevetve megállapítható, hogy 32 – többségében sekély porózus – víztest esetében romlott a víztestek mennyiségi állapota, míg 18 víztest esetében pozitív változás volt kimutatható. A többi víztest esetében – a 2013-ig tartó előző vizsgálati időszakhoz képest – nem történt változás.

A felszín alatti vizek természetes eredetű vízminőségére hatást gyakorolnak az antropogén tényezők. A vízminőség változása a termelt ivóvíz minőségére, a felszín alatti vizektől függő ökoszisztémákra, és a felszíni vizes ökoszisztémák állapotára is kihathat. Magyarország földtani felépítéséből adódóan a felszíni diffúz és pontszerű szennyezőforrásból származó szennyeződések rövid idő alatt elérhetik a felszín alatti vizeket, majd a felszín alatti áramlások révén elkeveredve elszennyezhetik a víztesteket. Ebből adódóan a felszín alatti víztartóink jelentős hányada kémiai állapot szempontjából sérülékeny kategóriába sorolható.

A talajok állapota

A talaj a szárazföldi ökoszisztémák alapvető és meghatározó környezeti eleme, amely az emberi tevékenység fokozódó igénybevételének van kitéve. A nem fenntartható használat számos talajfunkció veszélyeztetéséhez, akár a talajok pusztulásához vezethet. A talajkészletek a feltételesen megújuló természeti erőforrások közé tartoznak, funkcióképességük fenntartása és ésszerű használatuk alapvető fontosságú. Napjainkban a talaj az intenzív mezőgazdaság és további emberi tevékenységek hatására szinte csak elvétve található meg természetes vagy természetközeli állapotban.

A talajra különösen nagy veszélyt jelent az intenzív mezőgazdasági tevékenység és a műtrágya felhasználás, amely hatására talajsavanyodás, nitrátosodás következhet be. Bár a túlzott műtrágyázás vagy annak egyenetlen kijuttatása a természetet növények anyagcseréjét, valamint a talaj biológiai aktivitását is megváltoztatva rövidtávon pozitív változásokat idézhet elő, hosszú távon azonban a kimosódó tápelemtartalom szennyezi a talajvizet és felborítja a tavak tápanyag egyensúlyát.

Magyarországon az egy hektár mezőgazdasági területre számított nitrogénmérleg minden évben pozitív volt a vizsgált időtartományban. 2009 és 2016 között a mennyisége jelentős ingadozást mutatott, majd 2017-től kezdődően lassú csökkenésnek indult. 2019-ben a teljes nitrogénbevitel 66%-a műtrágyával került a talajba.

Az egy hektár mezőgazdasági területre számított foszformérleg 2009 és 2017 között minden évben negatív volt 2012 kivételével, amikor egyensúlyi értéket mutatott. A mezőgazdasági területek foszfordeficitje veszélyezteti a mezőgazdasági termelés fenntarthatóságát. 2017 és 2019 között a foszformérleg pozitív értéket mutatott, de ez csak átmeneti változásnak bizonyult. 2019-re ismét megközelítette a nulla közeli állapotot, és 2020-2021-re újra negatívba fordult. A foszfor kevésbé mobilis, mint a nitrogén, így a talajban maradt felesleg évről évre felgyűlik, növelve a talaj oldható és összes foszfortartalmát. A nitrogénhez viszonyítva a foszforbevitel kisebb mértékű. A tápanyagmérlegek egyenlegének alakulását a trágyázással kijuttatott és a növénytermesztéssel kivont tápanyagok mennyisége befolyásolja.

Levegő minősége

A légszennyezettség az egyik legjelentősebb egészségügyi kockázati tényező, a WHO (Egészségügyi Világszervezet, World Health Organization) szerint a nem fertőző betegségek okozta halálozások rangsorában a dohányzás mögött a második. A levegő rossz minősége a társadalom széles rétegeit érintő probléma, a légszennyezésnek súlyos rövid- és hosszú távú egészségkárosító hatása lehet. Magyarországon az elmúlt évtizedekben a legnagyobb problémát környezet-egészségügyi szempontból a szálló por (10 µm-nél kisebb aerodinamikai átmérővel rendelkező részecskék, hétköznapi nevén szálló por) szennyezettség jelenti, amelynek forrása jelentős mértékben a lakossági szilárd tüzelés. Ezért utóbbi években a fokozottabb egészség kockázatra való tekintettel a kisméretű

aeroszol részecske (PM₁₀, PM_{2,5}) szennyezettség került a levegőminőségi szabályozás középpontjába. A fentieket figyelembe véve, ezen fejezetben a főbb légszennyezők áttekintését követően részletesen a szálló porral foglalkozunk.

A levegőterheltségi szintet és a légszennyezettségi határértékek betartását 2001 óta az Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat (OLM) vizsgálja⁹, illetve az OLM mérőállomásai által mért éves átlagok alapján a légszennyezettségi index szerint értékeli. A '80-as évektől kezdődően a folyamatos intézkedéseknek és a szigorodó környezetvédelmi szabályozásnak köszönhetően mérséklődött a légszennyező anyagok kibocsátása és javult a levegő minősége. Míg korábban a kén-dioxid és a szén-monoxid okozta a leg súlyosabb levegőminőségi problémát, mára a kisméretű részecske (PM₁₀, PM_{2,5}), a nitrogén-oxidok, és a felszín közeli ózon jelenti a legnagyobb kockázatot az emberi egészségre és a természeti környezetre. A levegőminőség hatékonyan javítható a kibocsátások csökkentésével, ezért született meg az Országos Levegőterhelés-csökkentési Program, amelynek célja, hogy 2030-ig a kisméretű részecskeemisszió 55%-kal, az ammóniakibocsátás 32%-kal, a kén-dioxid kibocsátás 73%-kal, a nem metán illékony szerves anyagok kibocsátása 58%-kal, a nitrogén-oxidok kibocsátása pedig 66%-kal csökkenjen az országban a 2005 évi szinthez képest.

2021-re és az azt követő évekre vonatkozóan a felülvizsgált Götebörgi Jegyzőkönyv a 2005-ös év alapul vételével minden részes fél, így Magyarország számára is új kibocsátáscsökkentési kötelezettségeket határoz meg a bemutatott légszennyezőanyagokra. A 29. ábrán a „kötelezettségvállalás” vonalak meredeksége jelzi a szükséges csökkentés mértékét: ha a 2022-es adatok, melyeket 2024-ben jelennek meg, a vonal alatt lesznek, az azt jelenti, hogy Magyarország teljesíti a vállalásait. Jelenleg úgy tűnik, hogy az ammónia és a szálló por esetében kétséges a vállalások teljesítése. Összességében elmondható, hogy a légszennyező anyagok éves átlagos koncentrációja trendszerűen csökkent, mely a levegő minőségének javítására tett intézkedések eredményességére enged következtetni.

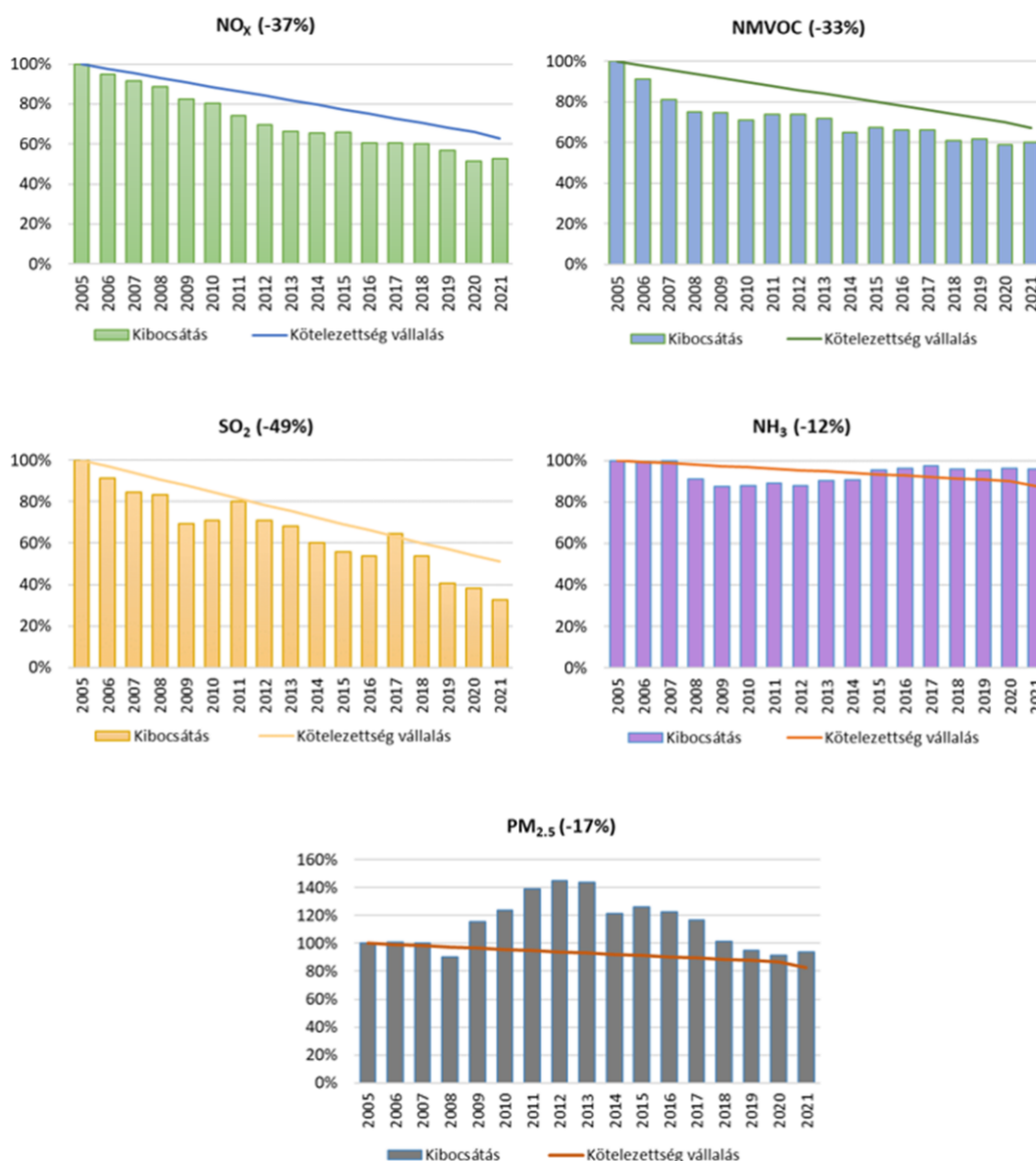
A légszennyezők közül az egyik legnagyobb problémát a 10 mikrométernél kisebb átmérőjű részecskék, azon belül is különösen a 2,5 mikrométernél kisebb átmérőjű részecskék okozzák Magyarországon. Az ún. finom részecskék közvetlenül érintik a levegőkörnyezet, mint természeti erőforrás létfenntartó funkcióját. Ezen anyagok a légzőszervek legmélyebb részeibe is eljutnak, ezáltal légzési problémákat, illetve a szív- és tüdőbetegségekben szenvedő emberek állapotában rosszabbodást okoznak. Átlagos szálló por légszennyezettségünk európai viszonylatban kedvezőtlen; Magyarország az EU tagállamok legrosszabb negyedéhez tartozik.

Szintén aggodalomra adhat okot, hogy két szomszédos ország (Horvátország, Szerbia) még hazánknál is rosszabb helyezést ért el, így a határokon túlról érkező (advektív) légszennyezés is jelentős egészségkárosító kockázatnak tekinthető.

A PM_{2,5} emisszióra a háztartási fűtés dominanciája jellemző. A lakossági fűtés környezetterhelését a tüzelőanyag, az alkalmazott berendezés, valamint a téli időjárási viszonyok határozzák meg. A szilárd tüzelőanyaggal működő berendezések többsége hagyományos vas- vagy cserépkályha, szabályozatlan kazán.

⁹ A levegő védelmével kapcsolatos egyes szabályokról szóló 21/2001. (II. 14.) Korm. rendelet 7. § (2) bekezdés, majd azt átvette a levegő védelméről szóló 306/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet 9. § (1) bekezdés

236. ábra: Levegőminőség: NO_x, NMVOC, SO₂, NO₂, NH₃, PM_{2,5} éves országos koncentrációk

Forrás: OMSZ

A szálló por szennyezettség eloszlása az egyes térségek, települések között jelentős eltérést mutat, egyes térségeink kiemelten veszélyeztetettnek tekinthetők. Magyarországon a jelentős és tartósan fellépő határérték túllépések jellemzően egy-egy földrajzilag lehatárolható területhez és ahhoz kapcsolódó kibocsátási forrásokhoz köthetők („hot spot-ok”). A 2021-es adatok alapján Budapest, Kazincbarcika, Miskolc, Nyíregyháza, Putnok és Sajószentpéter (Sajó-völgye) voltak a legmagasabb szálló por (PM₁₀) terhelésű városok az országban.

5.3.4.4. Éghajlatváltozás és energiafelhasználás

Éghajlatváltozás

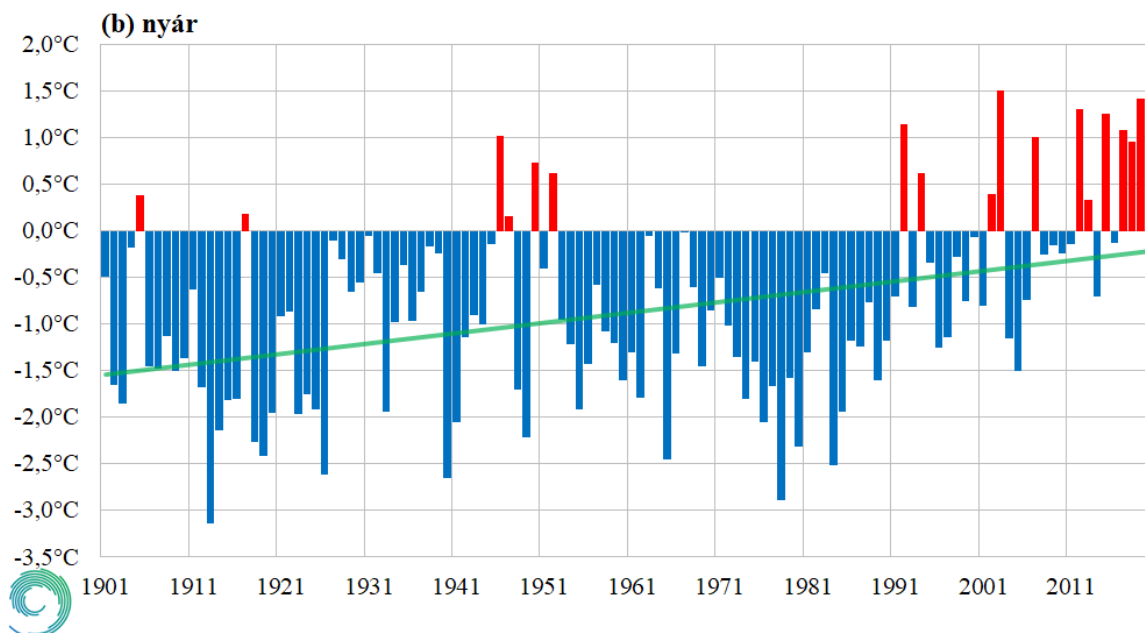
Az éghajlatváltozás komplex problémaköre valószínűleg egyike a valaha tanulmányozott legbonyolultabb rendszereknek: hajtóerői gyakorlatilag valamennyi ágazatban

jelentkeznek és az emberi tevékenységek következtében a légkörben felhalmozódó üvegházhatású gázok hatására erősödik az éghajlat megváltozásának veszélye. A klíma-energia problémakör - számos társadalmi-gazdasági tevékenységet és szinte valamennyi környezeti elemet érintő jellege dacára - a négy nemzeti erőforrás készletének és állapotának javítása érdekében egységes megközelítést igényel. Az alábbiakban a magyarországi éghajlat alakulását és sérülékenységét, a fosszilis és megújuló primerenergia felhasználást, valamint az üvegházhatású gázok kibocsátásának tendenciáit vizsgáljuk.

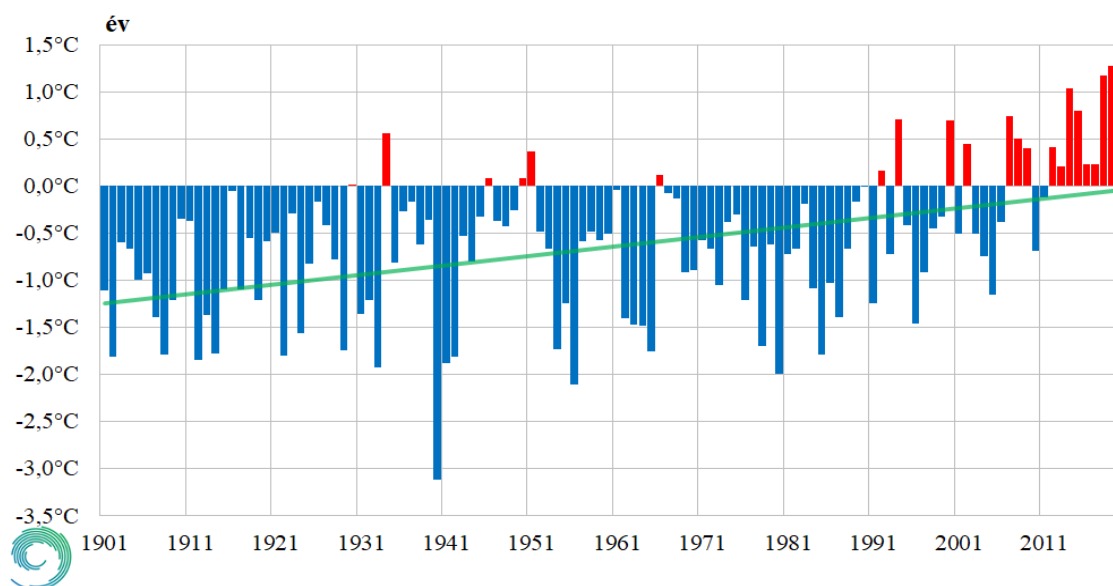
Az Országos Meteorológiai Szolgálat (továbbiakban: OMSZ) vizsgálatai alátámasztják, hogy a hazai változások a hőmérséklet tekintetében jól illeszkednek a világméretű tendenciákhoz: a múlt század eleje óta tapasztalt 1,2°C-os országos mértékű emelkedés meghaladja a globális változás 0,9 °C-ra becsült mértékét. A legutóbbi harminc év intenzív melegedést mutat: a melegedés mértéke a keleti, északkeleti országrészben a legnagyobb, több mint 1,8°C. Az évszakos változásokat tekintve a nyarak melegedtek leginkább ebben az időszakban, országos átlagban mintegy 2,2°C-kal, míg a Mecsek környéke több mint 2,4°C-ot, a középső Dunamenti régió és a keleti országrész szintén 2,2°C-ot meghaladó mértékű melegedést mutat nyáron.

2019-ben az országos középhőmérséklet mintegy 1,9°C-kal haladta meg a sokévi átlagot, ami 1901 óta a legmelegebbnek bizonyult. 2020. év valamivel hűvösebb volt, 1,1°C-kal volt melegebb a sokéves átlagnál, ez a nyolcadik legmelegebb évet jelentette. Figyelemreméltó, hogy 1901 óta a tíz legmelegebb évből nyolc 2000 után következett be.

247. ábra: Nyári átlaghőmérséklet alakulása

258. ábra: Éves átlaghőmérséklet alakulása

Forrás: OMSZ

A szélsőséges hőmérsékletekben bekövetkezett változások arra utalnak, hogy a klíma megváltozása a meleg szélsőségek egyértelmű növekedésével és a hideg szélsőségek csökkenésével jár. A 80-as évektől kezdve mintegy 12 nappal több a hóhullámos napok száma ($T_{közép} > 25^{\circ}\text{C}$). Az ország észak-nyugati és délföldi területein a legmarkánsabb a növekedés, kiterjedt területeken a két hetet is meghaladja. Ezzel párhuzamosan kevesebb a fagyos nap ($T_{min} < 0^{\circ}\text{C}$), országos átlagban jellemzően 14 nappal.

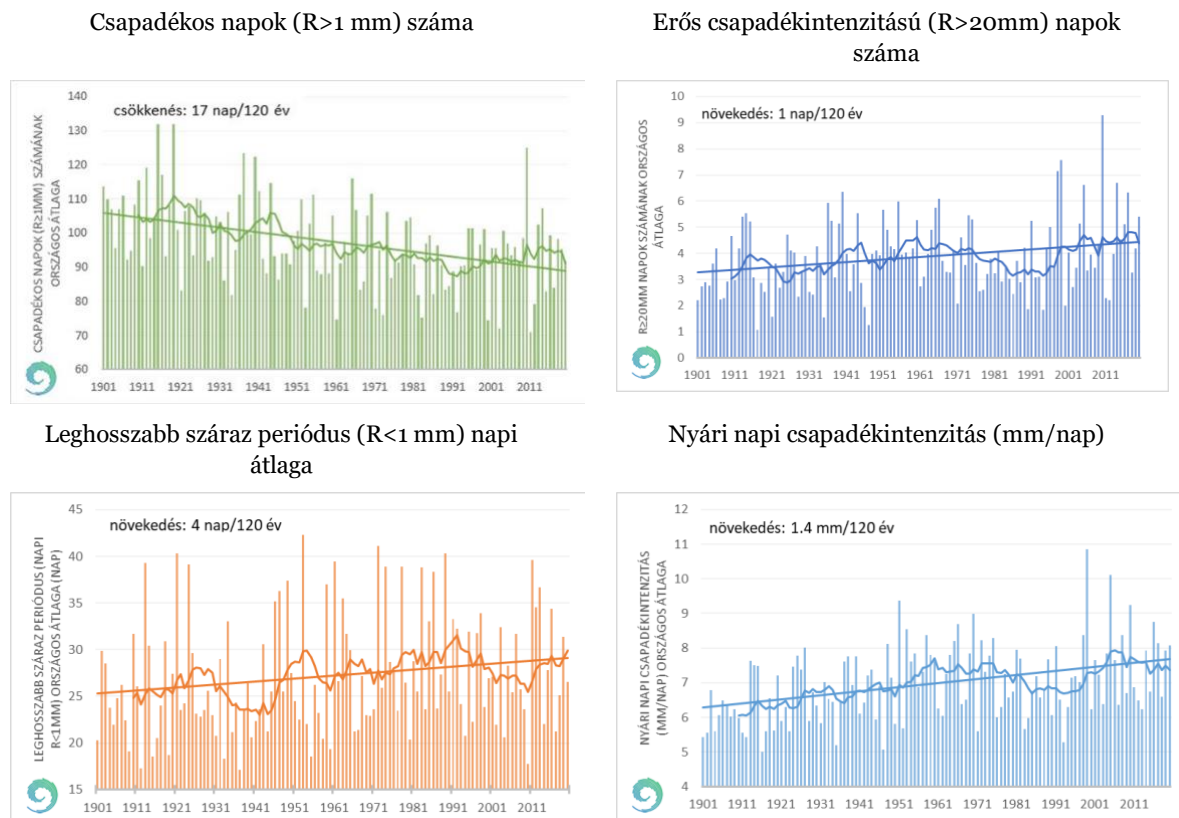
Csapadék

A csapadék eloszlása térben és időben nagyon változékony, így az éghajlatváltozás hatására bekövetkező egyirányú változásokat nehezebb kimutatni, mint a hőmérséklet esetén. Míg Észak- és Nyugat-Európában a melegedési tendenciával együtt egyre több csapadék hullik, addig nálunk – Földközi-tenger térségéhez hasonlóan – éves szinten valamivel kevesebb. Az éves csapadékösszeg változása még egy hosszabb, 50 évet felölelő időszakban sem mutatható ki egyértelműen.

Az elmúlt 120 évben kismértékű (nem szignifikáns) csökkenést mutatnak az idősorok. A Dunántúlon az átlagosnál nagyobb a csökkenés, a Marcal-medencében és a Zala mentén, valamint a Főváros térségében meghaladja a 12 %-ot, míg a Nyírségben és a Zempléni-hegység térségében hasonló mértékű növekedés mutatkozik. A legutóbbi három évtizedet jellemző csapadék tendenciák (nem szignifikáns) növekedést mutatnak éves és évszakos skálán is, különösen nyáron. A nyári csapadék azonban egyre intenzívebb, ezáltal kevésbé hasznosul, nagy hányadban az elfolyást növeli csupán. Nagy kilengések tapasztalhatók az utóbbi években, áradásokra és aszályokra egyaránt fel kell készülni, ugyanakkor megnőtt a rendkívül száraz évek fellépésének valószínűsége. A nyári csapadék egyre intenzívebb, ezáltal kevésbé tud a talajba szivárogni és így a talaj vízkészletének utánpótlása is kisebb mértékű, valamint a hirtelen, nagy mennyiségben lezúduló csapadék villámárvizekhez vezethet. Az utóbbi években egyre szélsőségesebb időjárás miatt áradásokra és aszályokra egyaránt fel kell készülni, ugyanakkor megnőtt a rendkívül száraz évek kialakulásának valószínűsége.

Jellegzetes képet kapunk, ha csapadék-szélsőségeket (azaz átlagosnál bőségesebb csapadékkal vagy tartós szárazsággal járó események, periódusok előfordulási gyakoriságát) vizsgáljuk. (37. ábra). Kevesebb a csapadékos nap országos átlagban, ahogy a jelenhez közelítünk. A 20 mm-t meghaladó csapadékú napok növekedést mutatnak, s a száraz időszakok hossza (vagyis a leghosszabb időszak, amikor a napi csapadék nem éri el az 1 mm-t) is nőtt a 20. század eleje óta. A napi csapadék intenzitás (egy adott periódusban lehullott összeg és a csapadékos napok számának hányadosa) nyáron szintén megnövekedett. Ezek arra utalnak, hogy a csapadék egyre inkább rövideg tartó, intenzív záporok, zivatarok formájában hullik. Rövidebb időszak – az 1981 és 2020 közötti évek – változásait vizsgálva megállapítható, hogy a 20 mm fölötti csapadékú napok száma szignifikáns, 2 napos emelkedést jelez. A csapadékos napok száma nőtt 1981 és 2020 között, rövidülni látszanak a leghosszabb száraz időszakok, emelkedő a nyári csapadékintenzitás, de ezek a változások statisztikailag nem szignifikánsak.

269. ábra: Extrém csapadék indexek tendenciái Magyarországon

Forrás: OMSZ

A Meteorológiai Világszervezet (WMO) szerint globális léptékben 2022 az ötödik legmelegebb év volt: 1,2°Celsius fokkal haladta meg az iparosodás előtti (1850–1900) időszak átlagát. Az EU Copernicus Climate Change Service elemzése szerint Európában 1850 óta a 2022-es nyár volt a legmelegebb. Európa szerte az alacsony csapadékösszegek a magas hőmérsékletekkel párosulva súlyosan aszályos feltételeket alakítottak ki, szokatlanul nagy területeken pusztítottak erdőtüzek több európai országban, így Magyarországon is.

Magyarországon a 2022-es évi középhőmérséklet országos átlagban 11,83°C volt, ami 1,1°C-kal volt melegebb az 1991-2020-as éghajlati normálnál, ezzel a hazánkban a harmadik legmelegebb évnek adódott az elmúlt 122 évben. Ami a hőmérséklet 2022. éven belüli

alakulását illeti (ld. 38. ábra), mindössze három olyan hónap volt, amikor az 1991-2020-as sokévi átlagnál alacsonyabb volt a középhőmérséklet. A többi kilenc hónap legalább 1°C-kal melegebb volt az 1991-2020-as normálnál. A legnagyobb különbség februárban adódott (+3,1°C), míg 2°C-ot meghaladó anomáliát tapasztaltunk júniusban, augusztusban és decemberben is. A 2022-es nyár a legmelegebb volt 1901 óta.

2022-ben az országos évi csapadékösszeg 497 mm volt, mely az 1991-2020-as sokévi átlag 81%-a ezzel a 17. legszárazabb év lett 1901 óta. Már az év első negyede is rendkívül száraznak bizonyult, ez volt a 3. legszárazabb első három hónap (1918 és 1949 után). Augusztusig bezárólag a szokásos csapadéknak alig több, mint 50%-a hullott le. A száraz tavasz és nyár után a szeptember és a december rendkívül csapadékosnak bizonyult. A Dunántúlon több (400-600 mm), a Duna vonalától keletre kevesebb (350-450 mm) csapadék hullott. A legszárazabb az Alföld volt, ahol 350-450 mm között alakult az éves csapadékmennyiség.

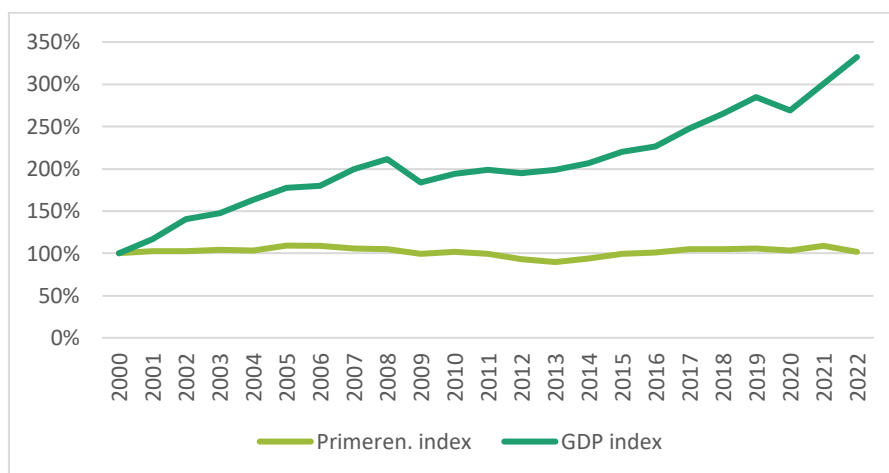
Energiafelhasználás

A 2019. évi belföldi primerenergia felhasználásból a földgáznak csupán 15%-a, a kőolaj 13%-a, a lignit 63%-a származik hazai kitermelésből, így a fosszilis energiahordozók vonatkozásában az aggregált importfüggőségünk közel 80%. (Ezen importfüggőségi mutatónk az elmúlt évtizedben növekvő tendenciát mutatott, azaz a fosszilis energiaigényünk növekvő hányadát elégítjük ki külföldi forrásokból.)

2010 és 2022 között számottevően, mintegy 53%-kal csökkent a belföldi kitermelésű földgáz mennyisége; ez elsősorban a kedvező import földgáz áraknak és földgázt kiváltó biomassza-hasznosítás növekvő tendenciájának tudható be. A 2020-2022 időszakban a lignit kitermelés 15%-kal, a földgáz 12%-kal mérséklődött, míg a kőolaj termelés kb. 5 %-kal növekedett.

Magyarországon 2013. évig tartóan javult az energiaigényesség: a 2000-es évek elejétől az egységnyi nemzeti termék előállításához szükséges energiaigény a felére csökkent. Ezen - a fenntarthatóság felé való átmenet szempontjából kedvező - szétcsatolás elsődleges forrása a gazdasági szerkezetátalakulás, mely az energiaigényes ipari ágazatok leépülését és a szolgáltatások, kisebb energiaigényű, de magasabb hozzáadott értékű termelőtevékenységek térnyerését hozta magával.

30. ábra: Primerenergia felhasználás index (2000=100%) és GDP/fő (2000=100%) szétválása

Forrás: Eurostat, MEKH

A 2013-2017 időszakban az energiefelhasználás növekedésnek indult, az energaintenzitás a korábbi javuló tendenciából stagnálásba fordult. A primerenergia-igény ebben az időszakban évente kb. 3,5%-kal nőtt, ezzel az energiaigény növekedése megközelítette a GDP bővülési ütemét, így a szétcsatolás –átmenetileg – megszűnt. 2017-től a primerenergia felhasználás stagnált; 2020-ban, a Covid-19 járvány hatására 3%-os csökkenés következett be, amit 2021-ben egy hasonló mértékű visszapattanó hatás követett. A 2022-ben egyértelműen megmutatkozott az orosz-ukrán háború okozta energiaválság „lenyomata”: 6%-kal csökkent a primerenergia felhasználás, ezzel a 2015-ös szint állt be.

A megújuló energiaforrások bruttó végső energiefelhasználáson belüli arányára a tagországok indikatív célokat állapítottak 2020-ra: Magyarország a vállalásait tekintve az uniós tagállamok utolsó harmadában szerepel e mutató terén.

6. táblázat: Megújuló energiahordozókra vonatkozó célértékek a NEKT alapján

Célkitűzések	2020		2030	
	EU	Magyarország	EU	Magyarország
Megújuló energia részaránya a végső energiefelhasználásban	20%	14,65%	32%	21%

Forrás: NEKT

Magyarországon a megújuló energia részaránya 2020-ban 13,9% volt, ezzel kismértékben elmaradtunk a megújulós nemzeti célértéktől. A 2030-ra kitűzött 20%-os megújuló részarány elérése jelentős erőfeszítéseket igényel; különösen egy továbbra is növekvő végső energiefelhasználási pályán.

A megújuló részarányunk 86%-a mezőgazdasági alapú, illetve több, mint 50%-a erőművi és háztartási tűzifa felhasználásra vezethető vissza. Fenntarthatósági szempontból kedvező tendencia, hogy a tűzifa felhasználás az erőművek esetében számottevően csökkent (2019-2021 között kb. 55%-kal), a tűzifa árának emelkedése miatt. A földgázra vonatkozó rezsidíj csökkentésnek köszönhetően a tűzifa háztartási felhasználása 2021. évig stagnált, de ez a helyzet a 2022. évi hatósági árak bevezetésével minden bizonnyal gyökeresen megváltozott.

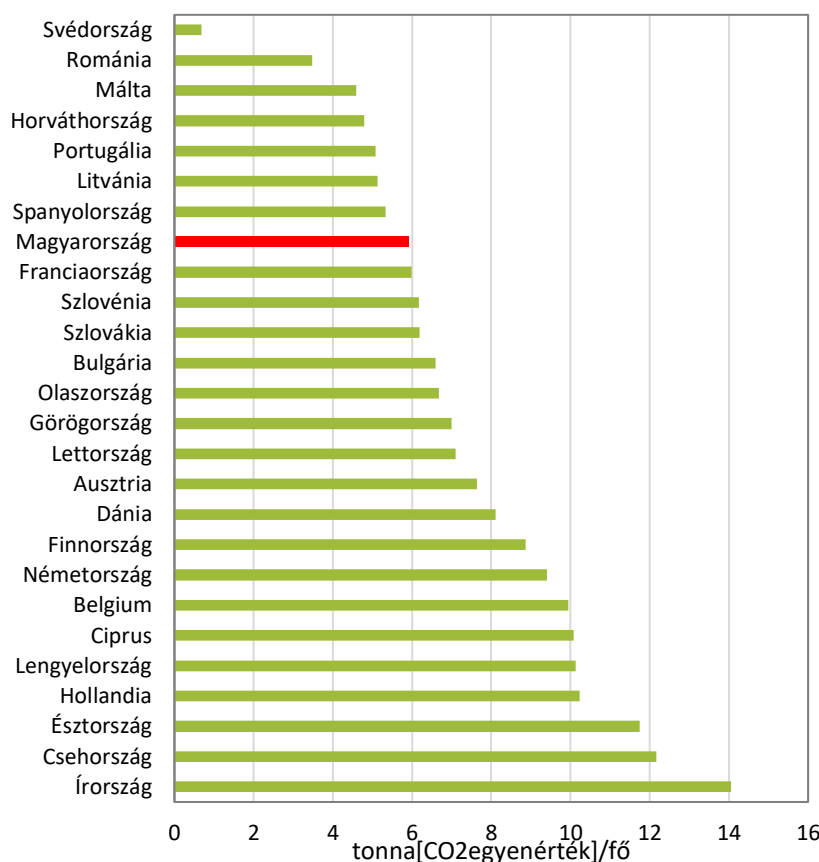
Szintén kedvező tendencia, hogy a PV termelés továbbra is dinamikus bővülést mutat. A 2019-2021 közötti időszakban a beépített fotovillamos kapacitás évente megduplázódott, így 2021-ben meghaladta az 13,6 PJ értéket, bár ez az érték a végső felhasználásnak még mindig csupán 1,5%-át teszi ki. A geotermikus hőfelhasználás nem változott 2019-2020 időszakban.

Magyarország az EU összes ÜHG kibocsátásának kevesebb, mint 1,6%-át adja. Ha az egy főre jutó kibocsátásokat vizsgáljuk, akkor látható (48. ábra), hogy Magyarország az EU tagállamok legjobb harmadában helyezkedik el, mely elsősorban a nukleáris energia jelentős arányának, az energiaigényes iparágak leépülésének, továbbá részben az energiatakarékosság és a megújuló energiaforrások viszonylagos térnyerésének köszönhető. Ugyanakkor kedvezőtlen tendencia, hogy Magyarország a 2012-2021 közötti időszakban négy hellyel esett vissza az egy főre eső ÜHG kibocsátás EU rangsorában. Ahogy ezt fentebb bemutattuk, ennek elsődleges oka, hogy a nemzetgazdasági szintű energaintenzitás javulásában az EU középmezőnyében vagyunk, a megújulók részaránya pedig az egyik legalacsonyabb a tagállamok közül és – leszámítva a PV-t – alig növekszik.

Valószínűsíthető, hogy a dekarbonizációs tartalékok (azaz további kibocsátás csökkentések) terén gyengébbek a lehetőségeink, mint azon tagállamok esetében, ahol a

szén alapú villamos- és hőenergia előállítása még meghatározó az energiagazdaságban, illetve ahol az energiaintenzív iparágak még számottevő tartalékokkal rendelkeznek.

31. ábra: Egy főre eső üvegházhatású gáz kibocsátás az EU tagállamaiban, 2021

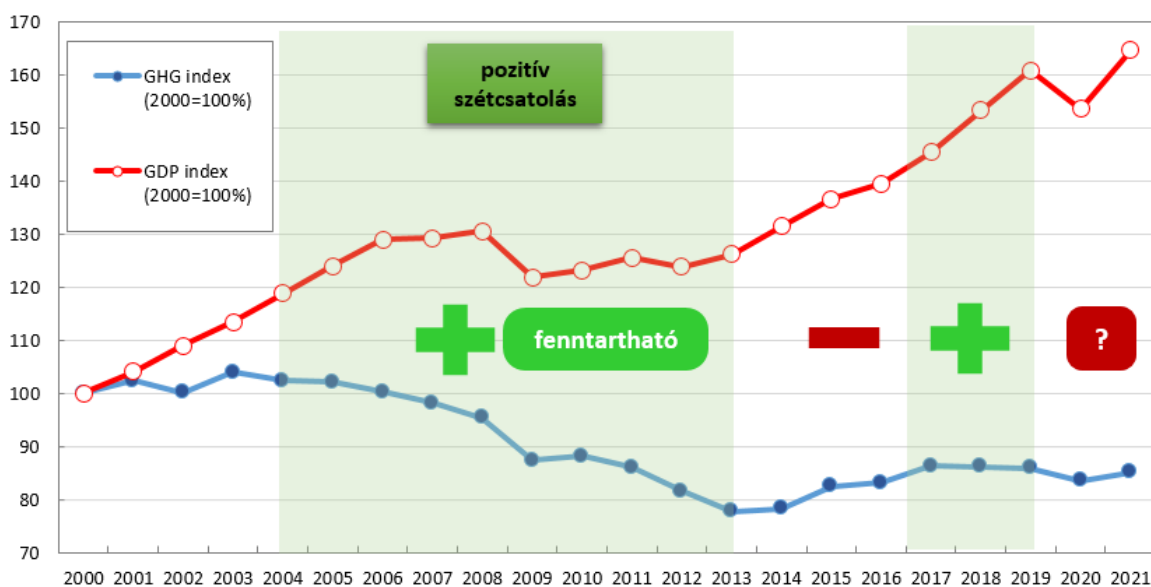

Forrás: Európai Környezeti Ügynökség

Az üvegházhatású gázok kibocsátásának alakulása jól elkülöníthető szakaszokra osztható az 1990 óta eltelt időszakban. Az 1990-es évek legelején a kibocsátás nagy részéért felelős szocialista nehézipar megszűnése, a gazdasági szerkezet átalakulása radikális kibocsátás csökkenést eredményezett. Ezt követően, a kilencvenes évek elejétől kezdve a szén nagyarányú kiváltása földgázzal és a máig folyamatos hatékonyság-javulás már aktívan, a gazdasági fejlődéssel párhuzamosan tartották fenn a viszonylag kedvező állapotot.

Az üvegházhatású gáz kibocsátás és a nemzeti jövedelem szétválását vizsgálva látható, hogy a 2008-ban kezdődött gazdasági világválság jelentős hatással volt a magyar gazdaság teljesítményére is, és áttételesen alapvetően befolyásolta a hazai üvegházhatású gáz kibocsátás alakulását is. 2008 és 2009 között 8,6%-kal csökkent a kibocsátásunk, noha 2010-et követően kismértékű növekedés volt érzékelhető a magyar gazdaságban, az üvegházhatású gázok kibocsátása 2013-ig újra csökkent. 2014-2017 időszakban azonban – párhuzamosan a fent bemutatott primerenergia felhasználás tendenciájával – az üvegházhatású gázok kibocsátása növekedésnek indult. Kedvező tendencia, hogy 2018-tól a hazai üvegházhatású gáz kibocsátás – erős gazdasági fejlődés mellett – stagnál, kérdés, hogy ez átmeneti jellegzetesség, vagy tartósan fennmarad-e.

32. ábra: ÜHG kibocsátás és a GDP indexe

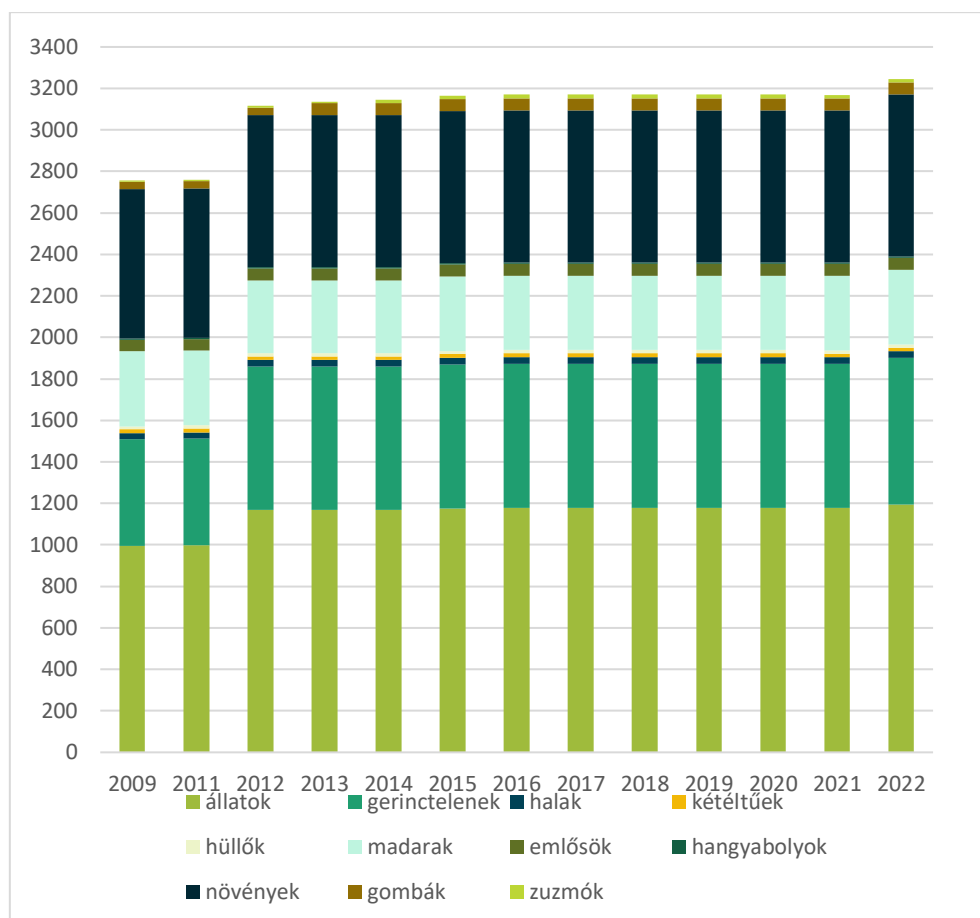
Forrás: KSH, EEA

5.3.4.5. Biodiverzitás

A biológiai sokféleség a tiszta vízzel és levegővel együtt a földi élet alapját biztosítja, ezért megőrzése és javítása nemcsak a fenntartható fejlődés egyik prioritása, hanem az élővilág fennmaradásának feltétele. A biodiverzitás szerteágazó ökoszisztéma-szolgáltatást nyújt: biztosítja az egészséges ételtermelésnek alapjait, változatos élőhelyek kialakításában és regenerálásában nyújt segítséget, a társadalmi-gazdasági működés egyik alapfeltétele, valamint a klímaváltozás hatásainak mérséklésében is fontos szerepet játszik.

A 2021-2022 időszakban jelentős változás tapasztalható a védett fajok számának alakulásában, mely elsősorban a gerinctelen állatok és a növényfajok számában érhető nyomon. Míg 2015-2021 között a védett fajok száma stagnált, 2022-ben 15 új állatfaj került fel a védendő listájára, melyből 14 faj a gerinctelenek közé tartozik, valamint további egy madárfajjal gazdagodott a védett állatfajok listája. Az emlősök közül viszont 1 faj lekerült a védett természeti értékek listájáról. A növények esetében még jelentősebb a változás, 49 új faj kapott helyet a védettek természeti értékek listáján. A védett növényfajok közül 87 faj, míg a védett állatfajok közül 186 állatfaj fokozottan védett. A fokozottan védett fajok számában alig van változás, mindösszesen a gerinctelen állatfajok esetében 1 faj került fel a fokozottan védett természeti értékek listájára, így 2021-ben 57 faj, míg 2022-ben 58 gerinctelen állatfaj kapott fokozott védelmet. E fajok védelmében – megfelelő kompenzáció mellett – még az okszerű gazdálkodás is korlátozható, és e fajok egyedeinek elpusztítása automatikusan büntetőjogi tényállásnak minősül.

273. ábra: Védett fajok számának alakulása (2009-2022)

Forrás: Agrárminisztérium

Természeti értékeink gazdagságát mutatja, hogy hazánk területének 22,2% EU-s vagy hazai természetvédelmi oltalom alatt áll. 2021-2022-ben nem változott a Natura 2000¹⁰ területek nagysága¹¹, kiterjedése összesen 1,995 millió ha (21,4%). A terület-kijelölés 101 – a különleges madárvédelmi területeken élő – madárfaj¹², 46 – a különleges természetmegőrzési területeken elhelyezkedő – élőhelytípus¹³, valamint 105 egyéb állatfaj és 36 egyéb növényfaj¹⁴ alapján történt. A hazánkban élő és európai jelentőségű, illetve az országon nagy tömegben átvonuló 101 madárfaj védelmét 56 különleges madárvédelmi terület biztosítja.

A Natura 2000 hálózat részben a védett természeti területek már meglévő hálózatára épül, de eddig még nem védett területek is részét képezik. Figyelembe véve hazánk egyedülálló természeti adottságait és a természeti értékeknek a legtöbb nyugat-európai országénál jobb megőrzöttségét, a hazai területkijelölés nagysága valamivel az EU átlag fölötti.

¹⁰ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2009/147/EK IRÁNYELVE (2009. november 30.) a vadon élő madarak védelméről

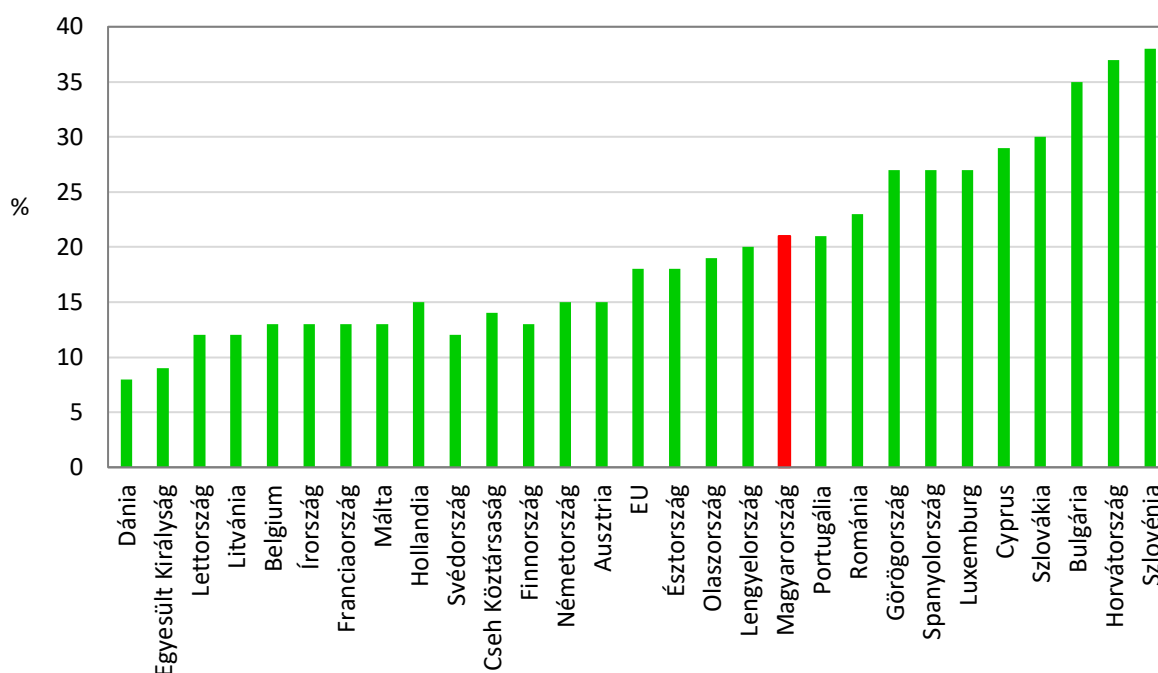
¹¹ A TANÁCS 92/43/EGK IRÁNYELVE (1992. május 21.) a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről

¹² 2009/147/EK korábban 79/409/EG Madárvédelmi irányelv I. melléklet

¹³ 43/92/EGK Élőhelyvédelmi irányelv I. melléklet

¹⁴ 43/92/EGK Élőhelyvédelmi irányelv II. melléklet

284. ábra: Natura 2000 területek aránya, 2022

Forrás: Eurostat

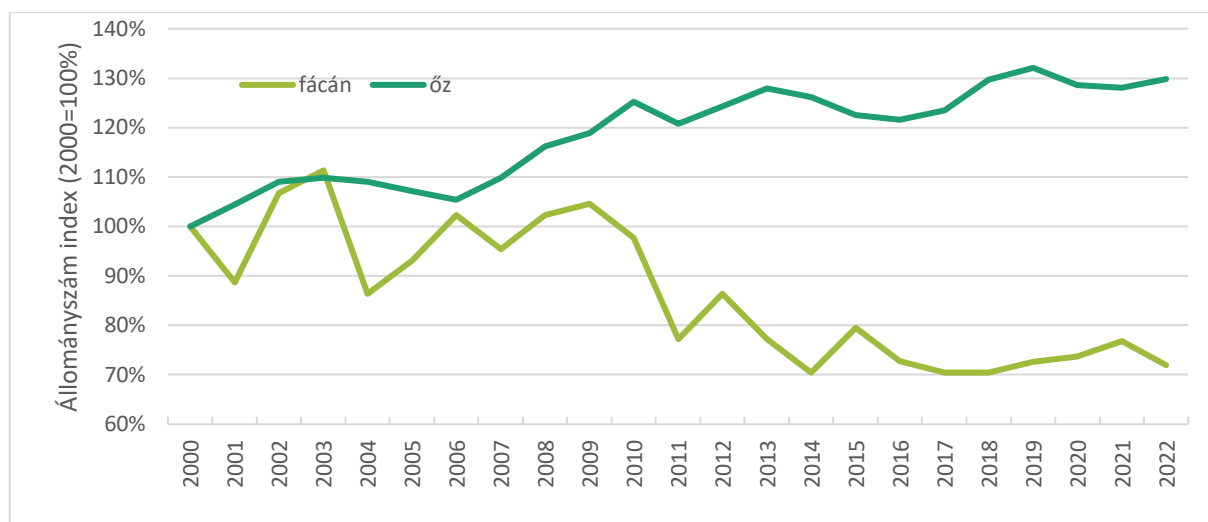
Az Európai Unió tagállamait tekintve a Natura 2000 területek aránya az elmúlt években nem változott.

Jelentős mértékben nőtt a fenntartási tervvel rendelkező területek száma és kiterjedése. 2021-ben 408 db Natura 2000 területre volt elfogadott fenntartási terv, míg 2022-ben 518-ra nőtt az elfogadott fenntartási tervek száma.

Az agrárélőhelyek biológiai sokfélesége a természetes élőhelyekhez hasonlóan csökkenést mutat. Az agrárélőhelyek biodiverzitásának legkutatottabb élőlénycsoportja az ott élő madárpopulációk. Az európai agrárélőhelyekről az elmúlt harminc évben közel 300 millió madár tűnt el, ez 52 %-os csökkenést jelent. A helyzet Magyarországon sem jobb, az agrárélőhelyek indikátor madárfajainak állománya először 2009-ben érte el a mélypontot, majd 2015-ben fokozatos javulás volt tapasztalható, azonban 2016-ban újra csökkenést észleltek. Ez a folyamat 2022-re megközelítette az eddig mért legalacsonyabb szintet: 2011-ben a madárállomány index 75,19%, 2022-ben 73,64% volt, ez az elmúlt tíz év legalacsonyabb madárállomány indexe. 2020-hoz viszonyítva 2022-ben a vizsgált 15 madárfajból 13 madárfaj számának csökkenését tapasztalták a költési időszakban.

A 2021-2022-es vadászati évben egyes vadfajok, mint például dámszarvas, gímszarvas mezei nyúl valamint az őz állománya emelkedést, míg a fácán egyedszáma csökkenést mutat. A fácán és a mezei nyúl állománycsökkenésének megállítása érdekében 2018-tól határozott lépések történtek (mezőgazdasági termelőkkel való együttműködés, az élőhelyek megőrzése és növelése terén). Az intézkedések eredményeképpen a fácán állomány 2021-ig emelkedést mutat, viszont 2022-ben hirtelen újra csökkeni kezdett. Az őz állományában az elmúlt két évtizedben nem monoton, de észrevehető növekedés figyelhető meg.

295. ábra: Vadállomány alakulása Magyarország területén

Forrás: Csányi et al, 2022

Az állomány csökkenésének fő oka a természetes élőhelyek, a szegélyek továbbá mezsgyék felszámolása volt, mely fészkelő- és búvóhelyként szolgál.

A beporzást végző rovarok pusztulása nemcsak a biodiverzitás csökkenését jelenti, hanem a biztonságos élelmiszertermesztést is veszélybe sodorja a rovarok számának drasztikus csökkenése, igen jelentős anyagi veszteséget okozva a gazdálkodóknak. A Magyar Méhészeti Nemzeti Program monitoring vizsgálatából kiderül, hogy 2021 augusztustól 2022 július végéig 40 méhészet jelentett méhcsaládjainak állapotáról kórtani problémák jeleit mutató, összeomló vagy összeomlás közeli tüneteket. A legnagyobb veszteséget a 10-50 és az 50-150 méhcsaládos állományokban szenvedték el a tulajdonosok. A veszteség mindkét kategóriában meghaladja a 23%-ot.

Az idegenhonos inváziós fajok térhódítása évről-évre növekszik, mely napjainkban a magyar természetvédelem egyik legnagyobb kihívása. Az őshonos fajok élőhelyének védelme mellett komoly gondot jelent a lakosság egészségügyi állapota szempontjából is, ezért fontos feladat az agresszíven terjedő inváziós növény- és állatfajok visszaszorítása.

A biodiverzitás indikátorok egyik fontos eleme a növényzeti örökségünk számszerűsítését bemutató növényzet alapú természeti tőke index (NCI). Az elemzések szerint természetes növényzeti örökségünk 90-95%-át már elveszítettük.

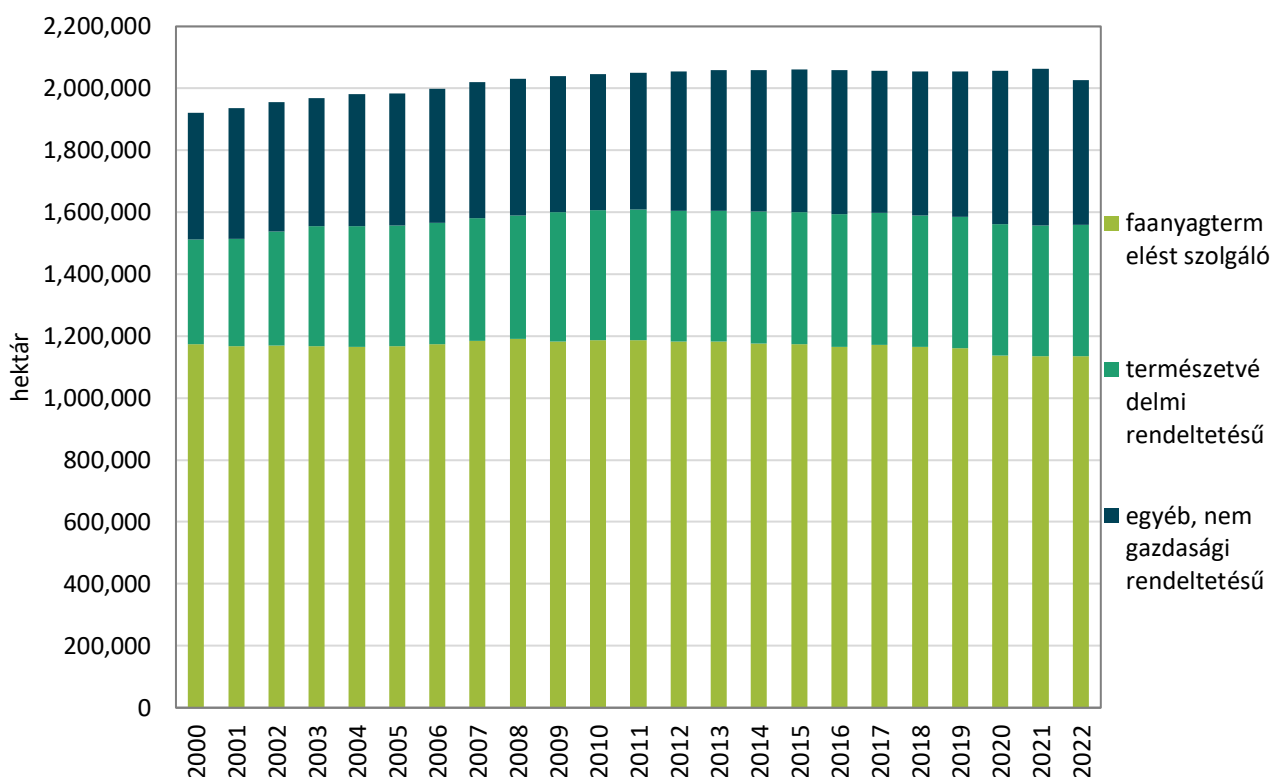
Az ország területének csupán 0,6%-át fedi természetesnek tekinthető növényzet, további 5,6%-án természetközeli a növényzet, 8,1%-án leromlott és további 3,0%-án nagyon leromlott. A természeti tőke csökkenésének leggyakoribb oka a természetes élőhelyek pusztulása, ezért a biodiverzitás csökkentésének mérséklése érdekében a természetes élőhelyek megóvása, valamint helyreállítása a legsürgetőbb feladat.

Erdők állapota

Magyarország erdősültsége 21%, ebből erdőterület 2022-ben 1 956 487 hektár volt. A faállománnyal borított erdőterület 2020-ban 1 872 778 hektár 2022-ben 1 875 935 hektár volt, azaz 3 157 hektár növekedés történt. Ezen belül a faanyag termelést szolgáló területek 2020 és 2022 között 1 470 hektárral, míg a természetvédelmi rendeltetésű erdőterületek 568 hektárral csökkentek. Szintén kevesebb hektáron található gazdasági rendeltetésű erdő, 2020-hoz viszonyítva 2022-ben 2 217 hektár csökkenés figyelhető meg. Nőtt viszont

az egyéb nem gazdálkodási rendeltetésű erdőterületek nagysága, összesen 34 230 hektárral. (Ide tartoznak a védelmi és a különleges rendeltetésű erdőterületek.)

30. ábra: Erdőterület az elsődleges rendeltetés szerint Magyarországon (2000–2021)

Forrás: KSH

A KSH adatai szerint 2021-ben a legnagyobb erdőterület Borsod-Abaúj-Zemplén-, Somogy Bács-Kiskun, Pest, Veszprém-, Szabolcs-Szatmár-Bereg- és Zala vármegyékre jellemző. A legkisebb erdősültség Budapesten, Békés-, Jász-Nagykun-Szolnok-, Csongrád-Csanád-, Fejér-, Tolna és Hajdú-Bihar vármegyékben található.

Erdeink legnagyobb részét továbbra is az akác alkotja. Az akác intenzíven terjedő fafajnak minősül – különösen hazánk síkvidéki területein – jelentős mértékben veszélyeztetve az erdők biodiverzitását. Azonban gazdasági jelentősége révén (kitűnő tűzifa, mézadó képessége kiváló, fontos szerepe van az alföldi homok megfogásában) a termesztésével összefüggő lehetőségeket a hazai erdőgazdálkodás a helyén kezeli. Ez azt jelenti, hogy ott, ahol a száraz termőhelyi feltételek csak az akác számára adottak, ott a telepítése támogatható, ahol pedig ez a faj egyértelműen nem kívánatos, ott gondoskodni kell a visszaszorításáról, illetve őshonos fafajra történő cseréjéről. Külön hangsúlyozandó, hogy akácra vonatkozó erdőtelepítési támogatás csak az ország meghatározott területén és ott vehető igénybe, ahol a minőségi akácgazdálkodás feltételei adottak és az őshonos erdőtársulásokat nem veszélyezteti.

A magyarországi megújuló energiahordozó hasznosításának 50%-a erőművi és háztartási tűzifa felhasználásra vezethető vissza. Ugyanakkor az erdők ökoszisztéma szolgáltatásainak tűzifaként történő hasznosítása számos fenntarthatósági kérdést vet fel, mely a tűzifa hasznosítás életciklus-szemléletű energiamérlegének esetről esetre történő meghatározását igényelné.

A hegy- és dombvidéki bükkösök, gyertyánnal társult tölgyesek alig gyarapodtak, az akác fajokat követően kis mértékben növekedést mutat a cser és az egyéb kemény lombú fafajok térhódítása. Szembetűnő fenyveseink visszaszorulása, valamint az egyéb lágy lombos fajok kiterjedésének csökkenése, mely elsősorban a klímaváltozással magyarázható. A magasabb hőmérséklet miatt csökken a fák immunitási képessége így fokozottan ki vannak téve a rovarok és kórokozók támadásainak. A természetes erdeink aránya a többi erdőkategóriához viszonyítva elhanyagolható, mára csak 0,01%-ot tesznek ki.

Az erdők egészségi állapotát tekintve az elmúlt két évben 8,8 százalékponttal csökkent a tünetmentes és 3,7 százalékponttal a gyengén károsodott faállomány. Nőtt a közepesen károsodott erdők aránya 10,7, az erősen károsodott 1,7 és az elhalt faállomány is 0,1 százalékponttal nagyobb értéket mutat 2019-hez viszonyítva. Megállapítható, hogy a magyarországi erdők egészségi állapota – a levélvesztés mértékét vizsgálva - az elmúlt két évben egyértelműen romlott.

Összességében megállapítható, hogy Magyarországon a természetes növényzeti örökség igen veszélyeztetett. Többek között a művelésiág-váltások (szántás, bányászat, tavasítás, kertbevonás), a beépített területek növekedése, a gyepek és erdők használatának módja (túlhasználat, ipari jellegű erdőgazdálkodás, vadtúltartás, a hagyományos gazdálkodás megszűnése, felhagyása), az alföldeken a talajvízháztartás befolyásolása veszélyezteti a növényzetet. Ugyanakkor az elmúlt két-három évtized alatt a legfontosabb veszélyeztető tényezők közé lépett elő a nem őshonos, azaz tájidegen fajok spontán terjedése (pl. akác, aranyvesszőfajok, selyemkóró, gyalogakác). Ezek tömeges szaporodásukkal elnyomják az őshonos fajokat, a növényzet biomasszája így egyre nagyobb mértékben ezen ázsiai és észak-amerikai fajokból áll, miközben az őshonos fajok diverzitása csökken.

5.3.5. KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

- A vizsgált 2021-2022. évi időszakban a Vízyűjtő-gazdálkodási Terv második felülvizsgálata lezárult, Magyarország harmadik, 2021. évi Vízyűjtő-gazdálkodási Tervének (VGT3) közérthető, összefoglaló változata megjelent a Hivatalos Értesítő 2022. évi 23. számában a „Magyarország 2021. évi vízyűjtő-gazdálkodási tervéről” szóló 1242/2022. (IV. 28.) Korm. határozat jóváhagyásával.
- Az egyes légköri szennyező anyagok nemzeti kibocsátásainak csökkentéséről szóló EU 2016/2284 Irányelv (NEC irányelv) a mezőgazdaságra vonatkozóan konkrét intézkedéstípusokat határozott meg, ezért az Országos Levegőterhelés-csökkentési Programon (OLP) belül, külön Mezőgazdasági Alprogram is készült. Az OLP-t a 1231/2020. (V. 15.) Korm. határozattal fogadták el, mely szerint a költségvetés évi 350 M Ft-ot biztosít 2021 és 2027 között az OLP-ben foglalt intézkedések hatásának nyomon követésére, valamint gondoskodik az állattartó telepek technológiáira és a talajok tápanyag-gazdálkodására vonatkozó monitoring rendszer fejlesztéséről.
- A 2022. december 22-én kihirdetett, Magyarország zöld közbeszerzési stratégiájáról (2022-2027), valamint a végrehajtásához szükséges egyes intézkedésekről szóló 1646/2022. (XII. 22.) Korm. határozat konkrét intézkedéseket tartalmaz annak érdekében, hogy az ajánlatkérők a zöld szempontokat eljárásaikban minél szélesebb körben jelenítsék meg és ennek érdekében a zöld közbeszerzési eljárások eredményes lebonyolításához szükséges készségek és képességek fejlesztésére és a jó gyakorlatok elterjesztésére irányuló támogató eszközrendszer épüljön ki. Ezen cél eléréséhez szükséges releváns intézkedések végrehajtása jelenleg folyamatban van.

- Magyarország az Európai Unió tagállamaként a Termőföldtől az asztalig stratégia és Zöld Megállapodásban meghatározott átfogó célkitűzések mentén elengedhetetlennek tartja a meglévő élelmiszerrendszereink fenntarthatóvá alakítását, a fenntarthatóság biztosítását, erőforrásaink intelligensebb, teljes kimerítésük nélkül történő használatát, az emberi egészség és a környezet védelmét, az élelmezésbiztonságot valamint a termelők versenyképességét is. Az élelmiszerellátási rendszeren belül az élelmiszer-feldolgozás célja, hogy emberi fogyasztás szempontjából biztonságos, kellően stabil, megfelelő minőségű és tápértékű élelmiszerterméket állítson elő.
- A köznevelés tartalomszabályozóiban – a Nat 2020-ban a korábbi változatokhoz képest hangsúlyosabban – számos tantárgy követelményrendszerében fontos szempont a fenntarthatóságra nevelés. Ez alapján a köznevelési alapdokumentum alapján az iskoláknak a tanulás-tanítás és a közösségi élet napi gyakorlatán túl intézményi szintű projektnapok és témahét szervezésével, a tanuló együttműködését és aktivitását igénylő gyűjtésekkel, helyi, regionális, országos és nemzetközi programokba való bekapcsolódással szükséges támogatniuk a tanulókat környezettudatos magatartásuk megalapozásában és fejlesztésében.
- A Magyarországi Zöld Óvoda program és hálózat ezt a szemléletformáló közeget biztosítja az óvodás gyermekek részére. A Magyarországi Zöld Óvodák Hálózata 2010 óta közel 2,5-szeresére bővült, és 2022-ben 1102 Zöld Óvoda a tagja, ennek eredményeként minden negyedik gyermek zöld óvodába járhat ma Magyarországon. A Zöld Óvoda minősítő címpályázat magyar sajátosság, évente kerül meghirdetésre öt kategóriában, 2021-től online felületen. A beszámolási időszakban is óvodák százait vonzotta a Zöld Óvoda minősítő címpályázat, amelynek keretében az érvényesen pályázó feladatellátási helyek száma 2021-ben 190 db, 2022-ben 196 db volt. 2021-ben 42 óvoda először, 43 másodszor, 69 harmadszor pályázott sikeresen, 5 pályázó a Címmeztartó Zöld Óvoda és 31 az Örökös Zöld Óvoda címet kapta meg. 2022-ben a pályázatok kategóriák szerinti megoszlása a következő volt: először pályázó: 37; másodszor pályázó: 38; harmadszor pályázó: 68; Címmeztartó: 7; Örökös Zöld Óvoda: 46.
- A Vidékfejlesztési Program forrásaiból zajlanak az adott termőhelynek megfelelő fafajokkal az erdőtelepítések, amelyek hozzájárulnak a természeti állapot javulásához, a biodiverzitás fenntartásához, illetve a levegőtisztaság fenntartásához és a klímaváltozás hatásainak mérsékléséhez.
- 2015-től 2023 év végéig a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP), illetve a Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP) keretében 109 természetvédelmi beruházás valósul meg, összesen közel 42 milliárd Ft támogatással, amelyek együttesen 180 000 hektárnyi védett természeti területet és Natura 2000 területet érintenek. A jelzett fejlesztéscsomag megvalósításában a 2021-2022 időszak jelentős előrelépést hozott. A támogatások felhasználását tekintve 2020 év végén a 18% körüli készültséget regisztrálhattunk, ami az azt követő két évben összesen 65 projekt sikeres lezárásával 64%-ra emelkedett. A jelzett projektek révén megkezdett fejlesztési irányok a 2021-ben induló európai uniós pénzügyi ciklusban is folytatódnak, hiszen több évnyi szakmai előkészítés eredményeként az Európai Bizottság 2022 decemberében hivatalosan is jóváhagyta a 2021-2027 közötti időszakra szóló KEHOP Plusz programot, amelynek keretében 112 392 228 euró (kb. 42,023 milliárd forint) áll rendelkezésre természetvédelmi további fejlesztések megvalósítására.

- 2017-2021. között számos, a települési szintű természetes vízviSSzatartó megoldásokat és a vízmegtartást népszerűsítő, a települések alkalmazkodóképességének fejlesztését és szemléletének változását célzó rendezvény, tréning, terepbejárás valósult meg kormányzati támogatással (a Belügyminisztérium vezetésével) helyi, regionális és országos szinten (LIFE-MICACC projekt). Emellett több kiadvány is született a témában, ami hozzájárult a településvezetők, a lakosság és az érintett szakértők tájékoztatásához, szemléletének formálásához.
- 2021. október 1-jével újabb LIFE projekt indult, melynek keretében a (kis)vízgyűjtő szintű – több szomszédos önkormányzat együttműködésével megvalósuló - integrált szemléletű vízgazdálkodás, és a természetre alapozott megoldások, innovatív módszerek kialakítása a fő cél (LIFE LOGOS 4 WATERS projekt). A részvételi döntéshozatal, a közösségi tervezés és a széles szakértelem becsatornázása egyaránt megvalósul a projekt során a felállított Vízyűjtő Érdekegyeztető Fórumok, valamint az Integrált Támogató Tanács által. A projektben ez idáig több roadshow alkalmával országszerte hangsúlyoztuk a természetre alapozott megoldások fontosságát, azok pozitív hatásait, alkalmazásuk előnyeit. Illetve, a projekt keretében lebonyolított két pályázati program keretében az önkormányzatoknak lehetőségük nyílt pénzügyi és szakértői támogatás igénybevételére a kisléptékű települési és kisvízgyűjtő szintű zöld-kék infrastrukturális fejlesztéseik megvalósításához.
- 2022. év végén további két közvetlen uniós támogatású projektet sikerült elnyernie a Belügyminisztériumnak és partnereinek. Az egyik projekt az önkormányzati koordinációval létrejövő helyi klímaalkalmazkodást (LOCALIENCE), a másik projekt a természetes megoldások hatékonyabb szakpolitikai integrálását célozza (NBS4LOCAL).

5.3.6. ÖSSZEGZŐ KÖVETKEZTETÉSEK

Kedvező tendenciák	Kockázati tényezők
<ul style="list-style-type: none"> • Hazánkra továbbra is jellemző, hogy a mérséklődő növekedési tendencia ellenére a mesterséges felszínek esetében az EU átlag feletti felszínborítottság jellemzi. • A helyi jelentőségű védett területek esetében 2018-2021 között 0,7%-os növekedés figyelhető meg. • Az elmúlt 17 évben 50%-kal csökkent a lerakással ártalmatlanított hulladékok mennyisége, kétszeresére nőtt az anyagában történő hasznosítás aránya. • Elkészült Magyarország harmadik vízgyűjtő-gazdálkodási tervének kidolgozása, mely megfelelő stratégiai alapot nyújt hazánk vízi környezetének 	<ul style="list-style-type: none"> • Növekedéssel jellemezhető az önkormányzati kiépített út és köztér területe a vármegyék többségénél. A vármegyék több mint felében nagymértékű vagy közepes változás tapasztalható, melyet a különféle infrastrukturális és ágazati beruházások indukálhatnak • Az önkormányzati tulajdonban lévő zöldterületek esetében a legjelentősebb eltérés a községek esetében tapasztalható, összességében a területek 9,29%-os csökkenése jellemzi a 2018-2021 közötti időszakot, melynek tovább vizsgálata szükséges. Az egy főre eső termelt vízmennyiség a 2014. évi minimumhoz képest 2021-re 14 %-kal

<p>védelmére és javítására. A VGT3 keretében a víztestek 100%-a került értékelésre ökológiai állapot alapján, megszűnt a korábbi adathiány.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Magyarország EU összehasonlításban is kiemelkedő vízkészletű, köszönhetően a felszíni nagy mennyiségű hozzáfolyásnak, a medence jellegből adódó felszíni bő vízhálózatnak és a rendkívül gazdag mélységi karsztos és porózus vízadó rétegeknek. • 2021-re a Duna vízminőségét jellemző BOI5 érték Rajkánál lecsökkent (2,9 mg/l) a 2010-es szint közelébe. A Tisza folyó BOI5 értéke Tiszabecsnél 2021-re 2,1 mg/l-re csökkent. • A főbb légszennyező anyagok éves átlagos koncentrációja tartósan határérték alatti időbeni alakulásuk stagnáló vagy enyhén csökkenő tendenciát mutat (kivéve szálló por). • 2021-től indult az Országos Levegőterhelés-csökkentési Program végrehajtása, mely átfogó, az EU irányelveinek megfelelő végrehajtási és monitoring keretrendszerrel biztosít. • Több, a levegőminőség javítását célzó kormányzati és települési önkormányzati tájékoztató kampány, nemzetközi projekt folytatódott a 2021-2022-es években. • Magyarország az EU összes ÜHG kibocsátásának kevesebb, mint 1,6%-át adja. Ha az egy főre jutó kibocsátásokat vizsgáljuk, akkor Magyarország a tagállamok legjobb negyedében van, bár a 2012-2021 közötti időszakban négy hellyel esett vissza az egy főre eső ÜHG kibocsátás EU rangsorában. • Az elmúlt 20 évben az ÜHG kibocsátás közel 40%-kal csökkent, mely jelentős részben a gazdasági szerkezet átalakulásnak köszönhető. Így a dekarbonizáció „ára” az energia-intenzív iparágak foglalkoztatási és versenyképességi mutatóinak kedvezőtlen alakulásában jelentkezett. 	<p>növekedett, alakulásában enyhe növekvő tendencia figyelhető meg 2020-ig. Az öntözési célú vízkivétel vonatkozásában továbbra is kiemelt problémát jelentenek a nyilvántartásban nem szereplő, engedély nélküli ásott és fúrt kutak, miután az utólagos engedélyeztetés lehetőségével elenyészően kevesen éltek.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Magyarországon – európai összehasonlításban – magas arányban (87%) található olyan víztestek, amelyek nem rendelkeznek legalább „jó” ökológiai állapottal vagy potenciállal, ezért a „jó” állapot/potenciál elérése érdekében intézkedést igényelnek. • Magyarországon a felszíni víztestek ökológiai állapotuk szerint mindössze 13%-a rendelkezik legalább „jó” ökológiai minősítéssel, 63%-a „mérsékelt”, 16%-a „gyenge”, 8%-a „rossz” ökológiai állapotú, tehát a felszíni víztestek 87%-a igényel a „jó” állapot/potenciál elérése érdekében intézkedést. • Átlagos szálló por légszennyezettségünk európai viszonylatban kedvezőtlen; Magyarország az EU tagállamok legrosszabb negyedében van. • A rossz határfokon működő vegyes tüzelésű háztartási kazánok, a kerti hulladék égetése, és az illegális tüzelőanyagok (pl. háztartási hulladék) használata jelentős helyi légszennyezési problémákat okoz. • Hazánkban évente 6-8 ezer ember halála hozható összefüggésbe a légszennyezettséggel. • Az egyes éghajlati körzetek területe és eloszlása jelentősen megváltozott a 20. század eleje óta. Legszenbetűnőbb a meleg-száraz körzetek térhódítása: a 90-es évekig csak nagyon kis területek tartoztak ebbe a legszélsőségesebb kategóriába, azóta azonban az ország területének kb. 50%-ára terjed ki.
--	--

<ul style="list-style-type: none"> • Magyarország a 2005-2021 időszakban az energaintenzitás javulása tekintetében az EU középmezőnyéhez tartozik: a GDP-re vetített energiaigényességünk a 2000-es évek elejétől kb. a felére csökkent. • 2010 és 2022 között számottevően, mintegy 47%-kal csökkent a belföldi kitermelésű földgáz mennyisége; ez elsősorban a kedvező import fölgáz és villamosenergia áraknak tudható be. • Kedvező tendencia, hogy a PV termelés dinamikus bővülést mutat. A 2019-2021 közötti időszakban a beépített fotovillamos kapacitás évente megduplázódott, így 2021-ben meghaladta az 13,6 PJ-t, ez az érték a végső felhasználásnak 1,5%-át teszi ki. 	<ul style="list-style-type: none"> • Magyarország az EU tagállamai sorában kiemelkedő éghajlati sérülékenységgel rendelkezik. • A magyarországi ÜHG kibocsátás időbeni alakulására kettősség jellemző. A magyarországi ÜHG kibocsátás több, mint 14%-kal mérséklődött az elmúlt két évtizedben, ám 2014-től a korábbi egyértelmű szétcsatolás megszűnt. • Magyarországon az ETS szektoron kívüli tevékenységek (elsősorban a közúti közlekedés és az egyedi földgázfűtésű épületek forrásai) dinamikusan növekvő kibocsátási tendenciát mutatnak, így a dekarbonizációs célértékek teljesítéséhez trendfordulóra van szükség és ehhez a meglévő intézkedések nem elegendőek.
---	---

5.4. GAZDASÁGI ERŐFORRÁSOK

5.4.1. ÁLTALÁNOS HELYZETKÉP

A magyar gazdaság az elmúlt évtizedben folyamatosan növekedett, amely elsősorban a GDP növekedésében és a foglalkoztatottság bővülésében mérhető. A pandémia és később a háború azonban megfordította a trendeket és recesszióba sodorta Európát és közte Magyarországot is. Az előző Előrehaladási Jelentésekben azt a megállapítást tettük, hogy a gazdasági növekedés együtt járt a beruházások dinamikus bővülésével. A Covid-19 járvány azonban a felhalmozás dinamikus növekedését is megtörte. A pandémia előtt a beruházások magyarországi rátája a második legmagasabb volt az uniós tagállamok között. A vállalati beruházások növekedését egyrészt az alacsony kamatok segítették, másrészt a munkaerőhiány tette szükségessé.

2016-tól kezdve a K+F kiadások mértéke GDP-arányosan és reálértékben is növekedtek és ezzel párhuzamosan a kutatói munkakörben foglalkoztatottak száma is jelentősen bővült (2012 óta 20 százalékkal).

A Keretstratégia egyik kulcsindikátora a 20-64 éves korcsoport foglalkoztatási rátája, amely folyamatosan emelkedett az elmúlt évtizedben és már 2014-ben meg is haladta az uniós átlagot. A 2020. év végén mért 77,5 százalékos érték meghaladja az EU2020-as stratégiában foglalt célértéket. A foglalkoztatási ráta 2022-re meghaladta a 80 százalékot, így vélhetően elérte a maximális értéket.

A K+F+I kiadások GDP arány tovább csökkent az előző EHJ óta, azonban pozitív tendencia, hogy a GDP arányos államadósság mértéke csökkent 2022-re, 2021-hez képest.

Az időskori eltartottsági ráta tovább növekedett az előző EHJ óta, ami a társadalom elöregedését vetíti előre, így a jelenlegi nyugdíjrendszer fenntarthatósága kérdéses.

5.4.2 KULCSINDIKÁTOROK ALAKULÁSA

Mutató neve	Legfrissebb érték	2019-2020-as monitoring jelentéskor ismert legfrissebb érték	Az NFFS kulcsindikátoraiban bekövetkezett változások értékelése
Foglalkoztatottsági ráta a 20-64 évesek körében (KSH)	80,2% (2022)	77,5% (2020)	A foglalkoztatás tovább bővült az előző jelentés óta és megközelítőleg a maximumán található.
Bruttó állóeszköz-felhalmozási ráta a GDP százalékában	28,2% (2022)	27,2% (2021)	A bruttó állóeszköz felhalmozási ráta kis mértékben növekedett az előző Jelentés elkészülte óta.
K+F kiadások a GDP százalékában	1,38% (2022)	1,64% (2020)	A K+F kiadások csökkentek az előző Jelentés óta eltelt időben.
GDP arányos államadósság	73,9 % (2022)	79,3 % (2020)	Az államadósság érdemben csökkent a Covid-19 járvány időszakához képest, s újra elérte a 2016-17 évek szintjét, de messze van még a 2019-es 65,3%-os értéktől, különösen a 2001-es 52,3%-os szinttől.
Időskori eltartottsági ráta	31,7% (2022)	31,2% (2021)	A társadalom fokozatos elöregedésével az időskori eltartottsági ráta fokozatosan nőtt az előző Jelentés óta.

5.4.3. KERETSTRATÉGIA ÁLTAL MEGJELÖLT CÉLOK ÉS KIHÍVÁSOK

A gazdasági erőforrások esetében az erőforrások megőrzésén felül további cél az erőforrások bővítése. Az NFFS ennek szellemében a következő célkitűzéseket fogalmazta meg:

Lokalizáció, helyi gazdasági kapcsolatok és a nemzetközi együttműködések

- 1. A lokalizáció és a nemzetközi együttműködés egyensúlya: Vállalkozásoknak kedvező környezet kialakítása – párhuzamosan a külföldi befektetőknek adott különös kedvezmények leépítése
- 2. A helyi gazdasági kapcsolatok (pl. város és vidéke) erősítése

3. A bizalom infrastruktúrájának megerősítése a gazdaságban)

4. Vállalkozói tőke fejlesztése, vállalkozásokra nehezedő terhek csökkentése

5. Az innovációs ráfordítások növelése

6. A foglalkoztatottság növelése

7. Prudens költségvetési gazdálkodás

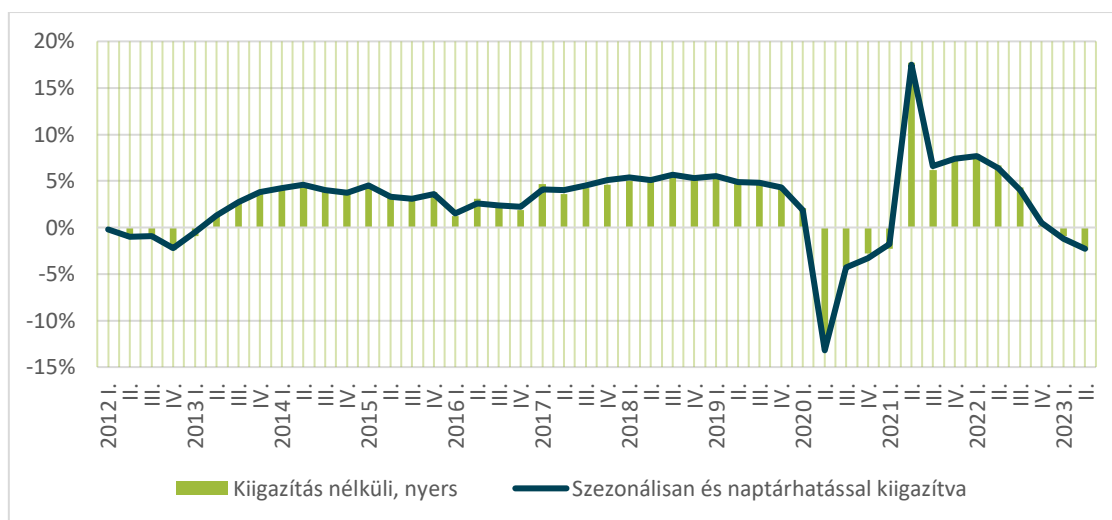
8. A korosztályos egyensúly fokozatos visszaállítása

5.4.4. CÉLOKAT ÉRINTŐ TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FOLYAMATOK ALAKULÁSA

5.4.4.1. Gazdasági növekedés

A 2013 és 2019 közti időszakban a magyar gazdaság teljesítménye évente átlagosan 3,8 százalékkal nőtt, ami 2,1 százalékponttal meghaladta az eurozóna átlagos növekedési ütemét. Ezt a dinamikus növekedési folyamatot törte meg a koronavírus-járvány és később az orosz-ukrán háború által okozott energiaválság.

31. ábra: A GDP növekedési ütemének alakulása (előző év azonos időszaka = 100%)

Forrás: KSH

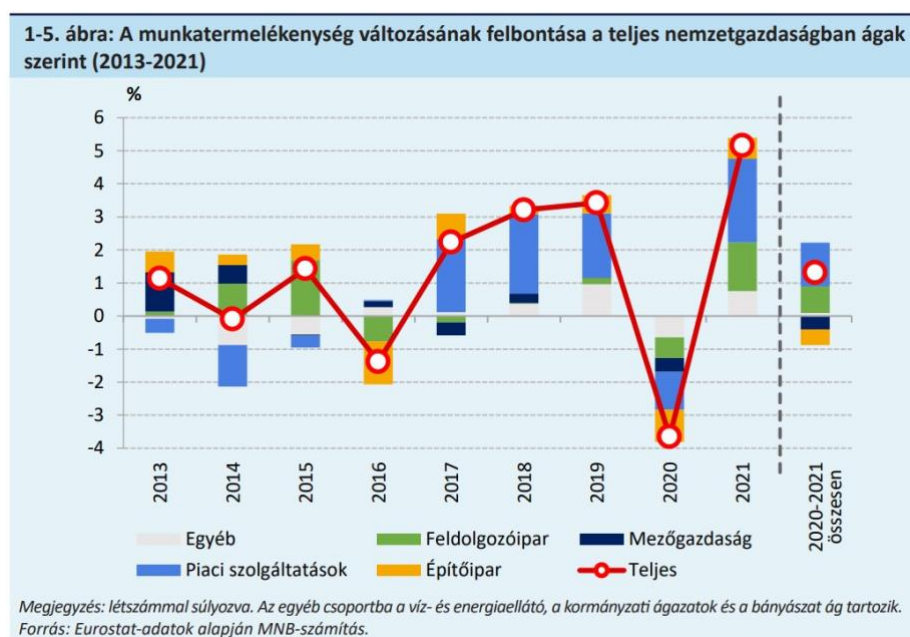
Az adatokból jól látható, hogy a Covid-19 járvány 2020 második negyedére fejtette ki leginkább hatását a magyar gazdaságra, vagyis az első hullámban tapasztalt szinte teljes lezárás súlyos gazdasági következményekkel járt. Ahogy a pandémia lecsengett, egy visszapattnás és újabb gazdasági fellendülés következett, amelyet a háború tört meg. Ez

azt eredményezi, hogy 2022-ben lassult a gazdaság dinamikája, de éves szinten 4,6%-kal nőtt, ezzel 1,1 százalékponttal meghaladva az EU átlagot.

A háború okozta gazdasági visszaesés mellé Magyarországon az EU legmagasabb inflációs értéke párosult, amely 2022 decemberi csúcsertékét követően fokozatosan csökkenni kezdett. A magas infláció elsődleges, de közel sem egyetlen oka hazánk orosz energiatülszórása és az emiatt kialakult energiaválság. Az energiaválság hatására a rezsicsökkentés megszűnt az átlag felett fogyasztók és vállalkozások számára, amely tovább gerjesztette az inflációt.

2013 és 2016 között a gazdaság növekedése elsősorban a foglalkoztatás dinamikus bővülésének volt köszönhető, addig 2017 és 2019 között a növekedés első számú motorja a munka termelékenységének javulása volt. Ez az extenzív növekedésről intenzív növekedésre történő váltás elsősorban a közepes és kisvállalatokra igaz. Mindez azért különösen figyelemre méltó, mert a 2002 utáni gazdaságpolitikai hibák által generált strukturális problémák: a beruházási aktivitás visszaesése, a túlzott eladósodás, az emelkedő munkanélküliség, és a 2008/2009-es globális pénzügyi válság a 2000-es évtized végén a munkatermelékenység nagymértékű visszaeséséhez vezettek. A munkatermelékenység hazai alakulásával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy 2010-től a kínálat és kereslet egyidejű élénkítését célzó munkaerőpiaci reformok hatására jelentős mértékben nőtt a gazdaságilag aktívak és foglalkoztatottak száma. Mivel azonban az új belépők termelékenysége az átlagostól rendszerint elmarad, a foglalkoztatás bővülése rövidtávon lassította a termelékenység javulását. Ennek következtében 2016-ig a gazdasági növekedést egy olyan extenzív szakasz jellemezte, amikor a tőkeállomány növekedési üteme nem haladta meg a foglalkoztatás növekedési ütemét. Ezért a foglalkoztatás dinamikus bővülése a termelékenység stagnálásával járt együtt. 2017-től a gazdasági növekedés egyre inkább tőkeintenzívvé vált, azaz a tőkeállomány a termelésben felhasznált munka mennyiségénél gyorsabban növekedett, így a munkatermelékenység is emelkedésnek indult.

32. ábra: Munkatermelékenység változása

Forrás: KSH

2020-ban jelentősen visszaesett a munkatermelékenység, amelyet elsősorban a pandémiás helyzet okozott, azonban 2021-re újfent erőteljes növekedés volt tapasztalható, amelyet elsősorban a szolgáltatászektor generált.

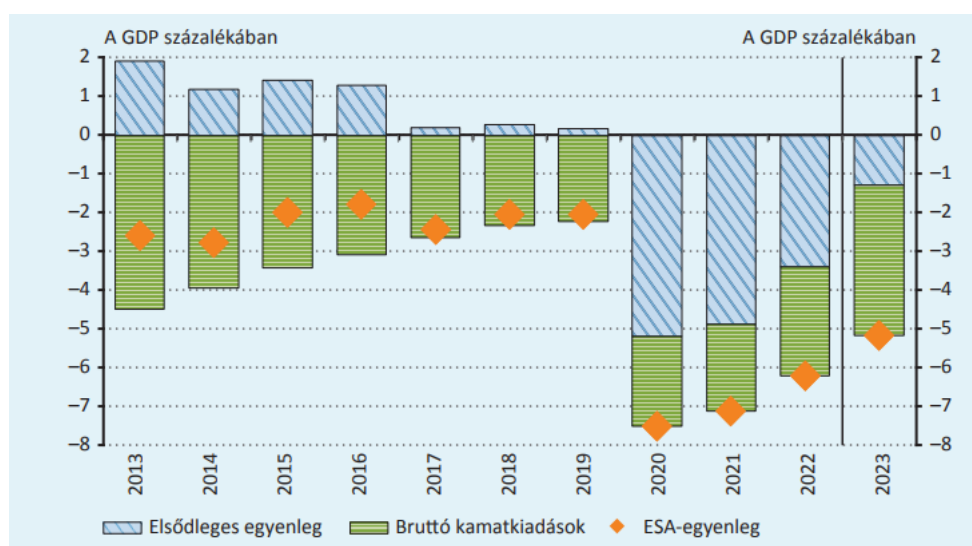
A gazdaság teljesítményének értékelése során a GDP és a munka termelékenységének alakulása mellett szükséges a gazdaság értéktermelő képességét is vizsgálni. Ez azt mutatja meg, hogy egységnyi kibocsátásra mekkora hozzáadott érték esik. A magyar gazdaság értéktermelő képessége 2011-től kezdett emelkedni, 2018-ra felülmúlta a régiós gazdaságokét, s elkezdett felzárkózni az uniós átlaghoz. Ezt a felzárkózást nehezíti, hogy a Közép-Európába települt működőtőke elsősorban a gyártást szervezte ki, miközben az olyan, magasabb hozzáadott értékű tevékenységeket, mint a kutatás-fejlesztés, vagy a marketing, meghagyta az anyaországban.

Fenntarthatósági szempontból fontos mutató a GDP (bruttó hazai jövedelem) és a GNI (bruttó nemzeti jövedelem) közötti különbség, ami 2022-ben 2021-hez képest mérséklődött: a nemzeti jövedelem 3,1 százalékponttal volt kisebb a Magyarország területén megtermelt jövedelemtől. A Keretstratégia hatálya alatti egy évtizedben ez a mutató érdemben és tartósan nem javult, nagyjából a 3-4 százalékos sávban mozgott.¹⁵

5.4.4.2. Költségvetési politika

A szigorú költségvetési politika a fenntartható fejlődés egyik legalapvetőbb feltétele. 2019-ig Magyarország – együtt a közép-kelet-európai és balti régió frissebben az EU-hoz csatlakozott tagállamaival, azok átlagával nagyjából megegyező teljesítményt nyújtva – az EU tagállamok körében gyors, felzárkózó GDP-növekedést mutatott. A Covid-19 járvány azonban világszerte súlyosan visszavetette a gazdasági növekedést és növelte a GDP arányos költségvetési hiányokat. A pandémia lecsengésével egy újabb kihívással kellett szembenéznük az EU tagállamainak, mégpedig az orosz-ukrán háborúval.

33. ábra: A költségvetési deficit alakulása

Forrás: MNB

A költségvetési deficit alakulását a fenti ábra szemlélteti. A három indikátor közül a fenntartható fejlődés szempontjából legfontosabb az eredmény szemléletű hiány, azaz az

¹⁵ MNB (2023) Fizetési mérleg jelentés, 2023. május

ESA-egyenleg alakulása. Jól látható az ábrán, hogy a koronavírus járvány milyen brutális mértékben növelte meg a költségvetési deficitet. A növekedést azonban egyrészt a koronavírus-járvány elleni védekezés költségei tették szükségessé, másrészt a gazdaság újraindítása érdekében hozott intézkedésekkel együtt járó kiadások. Hogy ezek mennyire indokoltak, jól mutatja, hogy 2020 és 2022 között fennmaradhat az Európai Unió fiskális szabályokat részlegesen felfüggesztő, általános mentesítő záradéka, így 2023 végéig nem kötelező a Stabilitási törvényben rögzített 3 százalékos célnak megfelelni.

A háború okozta gazdasági visszaesés is negatívan hatott a költségvetésre. A Kormány a hiánycél tartása érdekében mind kormányzati, mind pedig a lakosságot érintő kiigazításokat alkalmazott. A nagyobb beruházások közül számosat leállítottak vagy későbbre ütemeztek, de például szűkült a rezsi- és a családtámogatások igénybevehetőségének a köre is.

A kormányzati szektor GDP-arányos eredményszemléletű hiánya 2022-ben 6,2 százalék volt. 2021-ben a költségvetés hiánya 7,2 százalékot tett ki, azaz a deficit mérséklődő pályára állt. A csökkenés 2022-ben és 2023-ban is a gazdasági növekedésből eredő bevételnövekedés mellett elsősorban a 2023-as költségvetési törvényjavaslattal párhuzamosan bejelentett intézkedéseknek köszönhető, miközben a szomszédban folyó háború, valamint a magas energiaárak kedvezőtlen költségvetési hatással bírnak, amelyekre a költségvetés folyamatosan intézkedésekkel reagál. 2024-ben a hiány tovább csökkenhet a megelőző évekhez képest, és az MNB előrejelzése szerint 3% alá mérséklődhet, míg 2025-ben 2%-osnál kisebb hiányra számíthatunk.¹⁶

Az európai uniós költségvetési szabályok átmeneti felfüggesztése 2023-ban is fennmarad, majd az Európai Bizottság kommunikációja alapján várhatóan legkorábban 2024-től kezdődhet meg a fiskális szabályok ismételt alkalmazása. Az EU-s szabályok átmeneti felfüggesztésével párhuzamosan a Stabilitási törvényben szereplő 3 százalékos hiánykritérium és a középtávú költségvetési célra vonatkozó szabály is felfüggesztésre került 2023 végéig, ami mellett a veszélyhelyzet fennállása lehetővé teszi az Alaptörvény adósság szabályától való eltérést.¹⁷

5.4.4.3. Beruházások

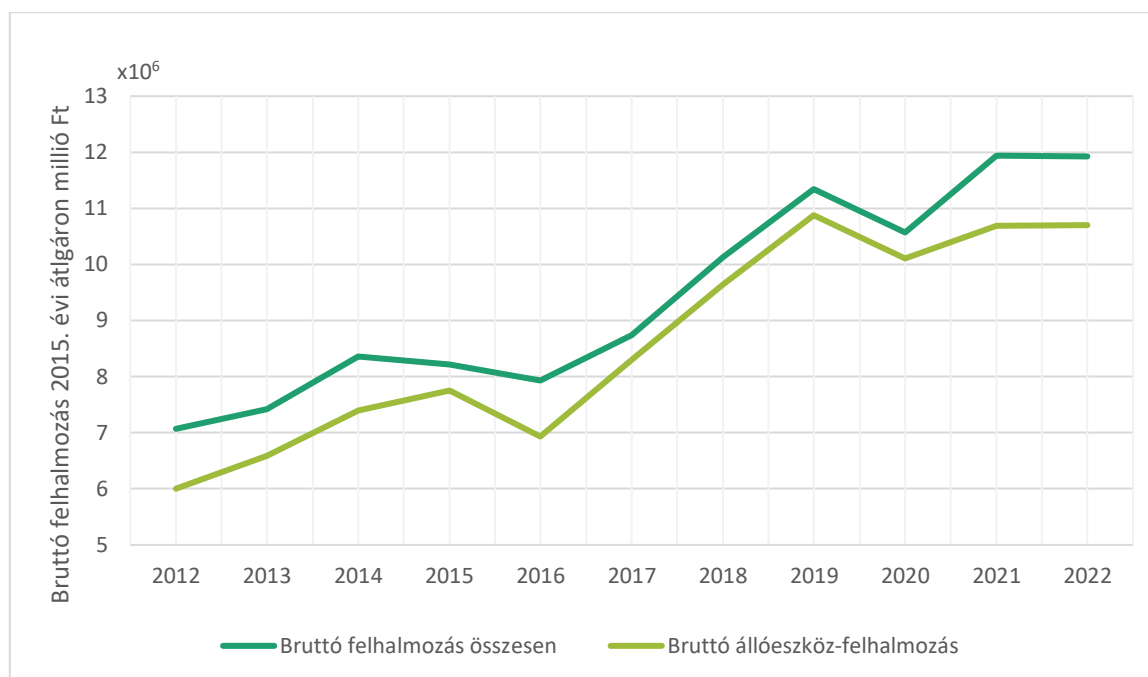
A koronavírus-járvány – a fogyasztáshoz hasonlóan – a felhalmozás dinamikus növekedését is megtörte. Ugyanakkor három további észrevétel is tehető:

- A visszaesés valamivel kisebb, mint 2016-ban, az uniós források átmeneti csökkenésekor volt. Ehhez hozzájárul az is, hogy jelentősen késik mind a következő 7 éves uniós ciklus operatív programjainak, mind pedig az RRF-nek az elfogadása.
- Az elmúlt évtizedben az állóeszköz-felhalmozás fokozatosan felzárkózott a bruttó felhalmozáshoz. Ez azt jelenti, hogy a készletberuházások részaránya visszaszorult, tehát a termelőszektor alacsonyabb készletekkel dolgozik. Ez a fejlemény még akkor is a fenntartható fejlődés irányába történő elmozdulásként értékelendő, ha figyelembe vesszük, hogy az alacsony kamatkörnyezetben a készletezési költségek is alacsonyak.
- Ugyanakkor a fejlemények arra utalnak, hogy a minimális nyersanyag- és félkésztermékek mellett folytatott termelés fenntarthatósága kérdésessé vált.

¹⁶ MNB (2023) Inflációs jelentés, 2023. szeptember

¹⁷ MNB (2022) Inflációs jelentés, 2022. december

34. ábra: Bruttó felhalmozás összesen és bruttó állóeszköz-felhalmozás

Forrás: KSH

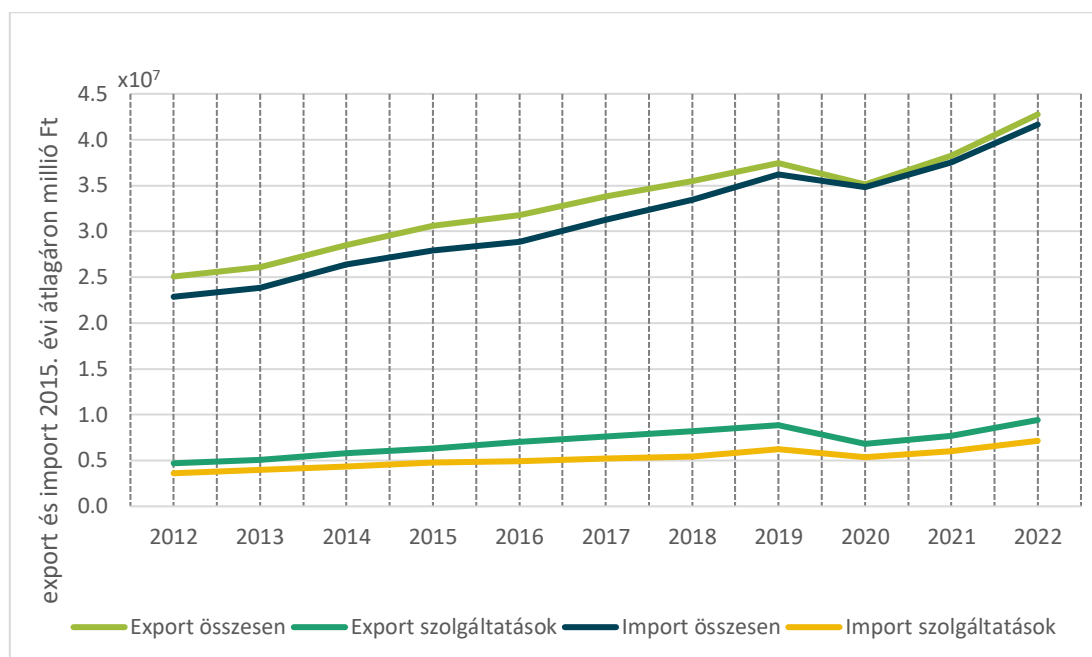
A háború előtt időszakban a kormány jelentős összegeket fordított beruházásokra, azonban az jól látható, hogy a háború megtörte a növekedés ütemét. A jelentősebb kormányzati beruházásokat szinte kivétel nélkül leállították. Alapvetően jellemző volt, hogy mind a háztartási, mind a vállalati, mind pedig a kormányzati beruházások volumene magas volt a pandémia és a háború előtti időszakban. A háború beköszöntével, az ebből (is) következő elszabaduló infláció hatására, a lakossági és vállalati beruházások volumene szignifikánsan csökkent.

5.4.4.4. Külkereskedelem

A pandémia utáni külkereskedelmi visszarendeződés nem is ment teljesen végbe, mert mire visszaállt volna a járvány előtti helyzet, kezdetét vette a szomszédban zajló háború.

Az MNB 2023. májusi Fizetési mérleg jelentése alapján a reálgazdasági megközelítés szerint 2022-ben 2021-hez képest érdemben romlottak a külső egyensúlyi mutatók: a folyó fizetési mérleg egyenlege 2022-ben 8,1 százalékos GDP-arányos hiányt mutatott. A külső egyensúlyi mutatók romlása döntően a külkereskedelmi egyenleg – azon belül is a romló cserearányokhoz köthetően az energiaegyenleg – kedvezőtlen alakulására volt visszavezethető, miközben a jövedelem- és transzferegyenleg alakulása az ellenkező irányba hatott. A szolgáltatás egyenleg javult a turizmus dinamikus bővülésének és a szállítási szolgáltatások helyreállításának köszönhetően. A hazai vállalatok exportja 2022-ben ismét számottevően emelkedett.

35. ábra: Az export és az import alakulása, ezen belül szaggattal a szolgáltatások.

Forrás: KSH

5.4.4.5. Munkaerőpiac

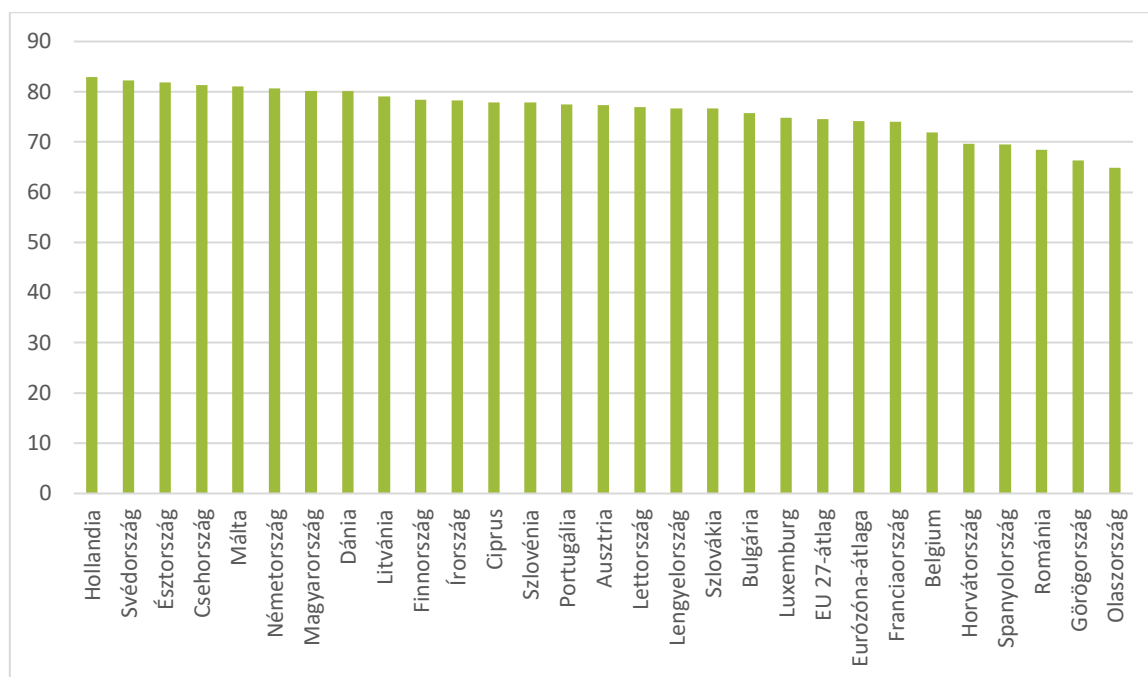
A 20-64 éves népesség foglalkoztatottsági rátája fokozatosan emelkedett Magyarországon: 2010-hez képest 18 százalékkal 77,5 százalékra. Ez az érték meghaladja már az EU2020 stratégiában vállalt 75 százalékos célértéket.

Az elmúlt évtized foglalkoztatási bővülésében több tényező is szerepet játszott többek között a közfoglalkoztatás is, amely az inaktívak egy olyan rétegét is integrálta a munkaerőpiacra, akik évek óta legfeljebb alkalmi munkából és szociális ellátásból tartották el magukat. A közfoglalkoztatás jelentősége azonban az előző előrehaladási jelentés óta szignifikánsan csökkent: míg 2018. IV. negyedévében 132 ezer főt alkalmaztak közfoglalkoztatás keretén belül, addig 2021. I. negyedévében csak 88 ezer főt.¹⁸ A közfoglalkoztatásból főként a magasabban képzettek, a jobb közlekedési kapcsolatokkal rendelkező vagy munkahelyekkel jobban ellátott településen élők tudtak kilépni, amelyből az következik, hogy a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben sokak számára még mindig a közfoglalkoztatás az egyetlen munkaerőpiaci alternatíva. Megállapítható, hogy a közfoglalkoztatási szakpolitika általában a Keretstratégia elfogadása utáni évtized egyik legsikeresebb válasza lett a nem fenntartható viszonyok fenntartható irányba történő átfordítására.

2022 végére a 80 százalékot is meghaladta a 20-64 éves korcsoport foglalkoztatási rátája, így Európában kiemelten magasnak tekinthető, jelentősen meghaladja az uniós átlagot.

¹⁸ Forrás: KSH, munkaerő-felmérés

36. ábra: 20-64 éves korcsoport foglalkoztatás mutatója, 2022

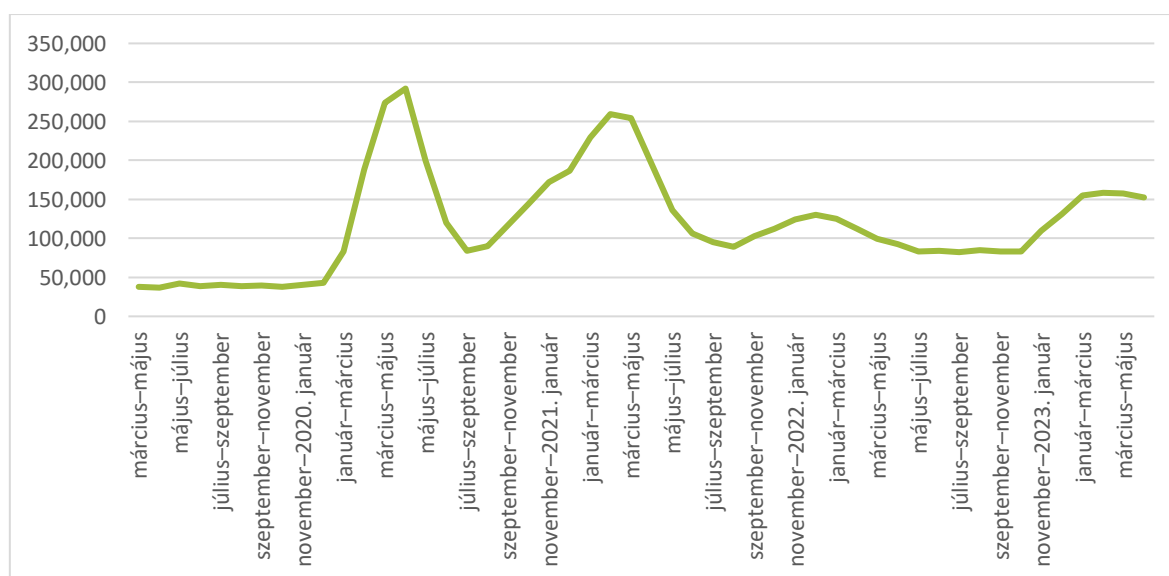

Forrás: Eurostat

Ahogy az előző Jelentésben kiemelten foglalkoztunk az atipikus foglalkoztatási formákkal a járványhelyzet miatt, így jelen Jelentésben is megvizsgáljuk az otthoni munkavégzést amelynek több oka is van:

1. a járványhelyzet hatására nagyon sok vállalat tért át otthoni munkavégzésre, amely a cégek szempontjából is megérte: alacsonyabb bérleti- és rezsiköltségek, amortizációs, stb.;
2. az atipikus foglalkoztatási formák ösztönzik a gyermekvállalást és kihat a nők munkaerőpiaci helyzetére.

37. ábra: A távmunkában dolgozók számának változása, 2019-2023

Forrás: KSH

A járvány előtt átlagosan megközelítőleg 40 ezer munkavállaló végezte otthonról a munkáját rendszeresen. A járványhelyzet és a kijárási korlátozások hatására közel hétszeresére emelkedett a rendszeresen otthonról dolgozók száma, ami a járvány végeztével jelentősen csökkent. A járvány lecsengésével azonban egy újfajta trendnek lehetünk szemtanúi: a fűtési szezonban közel másfélszeresére emelkedett a rendszeresen otthonról dolgozók száma. A háború okozta energiaválság arra ösztönözte a cégeket, hogy támogassák az otthoni munkavégzést, hiszen ezáltal a bérleti díjon és a rezsiköltségen sokat tudnak spórolni.

A munkanélküliség valamelyest emelkedett a Covid-19 járvány hatására, 2021. júniusában 4,0 százalék volt, amely még így is lényeges javulás a 2013-as – 9,8 százalékos – adathoz képest. Arról azonban csak becsléseink lehetnek, hogy a Koronavírussal összefüggésben hányan veszítették el az állásukat, hiszen az adatok között nem találjuk azokat, akik már nem jogosultak az álláskeresői járadékra, de még mindig nem találtak munkát.

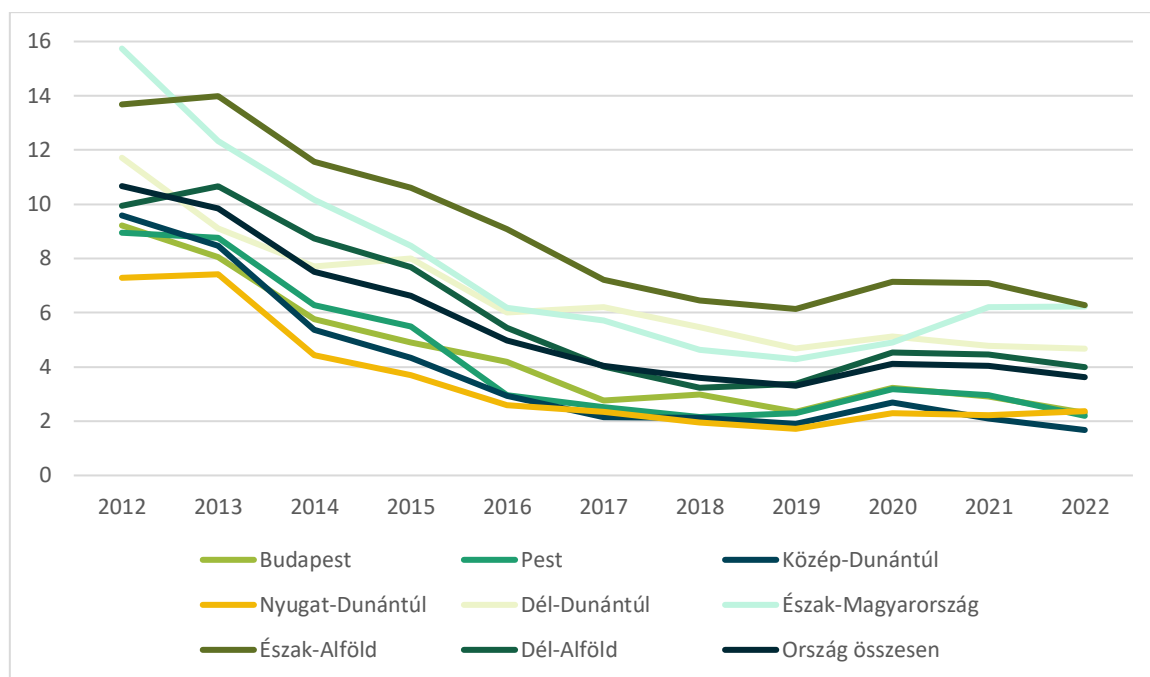
A regionális adatokból jól látszik, hogy a hátrányosabb helyzetű megyéket sújtotta jobban a járvány – legalábbis foglalkoztatási szempontból. Észak-Magyarországon nőtt legnagyobb ütemben a munkanélküliség a járvány hatására. A 2021-2022-es időszakban Észak-Magyarországon, valamint a Nyugat-Dunántúlon nőtt a munkanélküliség, a többi régióban ezen időszakban is csökkent.

2022 decemberében a teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete – a legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozásoknál, a költségvetési intézményeknél, valamint a foglalkoztatás szempontjából jelentős nonprofit szervezeteknél – 581 900, a kedvezmények figyelembevételével számolt nettó átlagkereset 400 300 forint volt. A bruttó átlagkereset 18,1, a nettó átlagkereset 18,7%-kal magasabb volt, mint egy évvel korábban. 2022-ben a bruttó átlagkereset 515 800, a kedvezmények figyelembevételével számolt nettó átlagkereset 355 300 forintot ért el. 2022-ben a bruttó átlagkereset 17,5%-kal, a nettó átlagkereset 18,2%-kal meghaladta az előző évit.

2022-ben a teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete – a munkáltatók teljes körében – 500 000 forint, a kedvezmények figyelembevételével számolt nettó átlagkereset 344 800 forint volt, előbbi 17,4%-kal, utóbbi 18,1%-kal több, mint egy évvel korábban.

A regionális különbségeket vizsgálva azt látjuk, hogy legnagyobb mértékben az észak-alföldi régióban nőtt az átlagkereset 2021-ről 2022-re, azonban hozzá kell tenni, hogy ebben a régióban legalacsonyabb az átlagkereset összességében.

38. ábra: A munkanélküliség régiós alakulása (%)

Forrás: KSH

5.4.5 KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

- Több munkaerőpiaci program járult hozzá az elmúlt időszakban a foglalkoztatási mutatók javulásához, ezek közül a most záruló GINOP munkaerőpiaci programok eredményei kiemelkedőek (Út a Munkaerőpiacra, Ifjúsági Garancia). Az uniós programok keretében országosan több mint 460 ezer embernek segítettünk 9 év alatt, közülük 365 ezren kerültek bértámogatással a munkaerőpiacra. A támogatott álláskereső 58 %-a tartósan foglalkoztatottá vált, mivel 180 nappal a programból való kilépést követően is foglalkoztatva volt. Ez nemzetközi összehasonlításban is jó eredménynek számít.
- A vállalkozói kultúra erősítésének szerves része a fiatalok vállalkozóvá válásának támogatása. Az Országos Foglalkoztatási Közhasznú Nonprofit Kft. (a továbbiakban: OFA Nonprofit Kft.) által megvalósított és a Nemzeti Foglalkoztatási Alapból finanszírozott „Vállalkozó Start” elnevezésű program a fiatalok célcsoportja számára csak 2023-ban indult újra (Vállalkozó Start II megnevezéssel), a beszámolási időszak újdonsága a program negyedévente megrendezésre került Mentorforumai voltak. A program eredményeképpen 1165 új vállalkozás jött létre, és a programba bevont, a munkaerőpiacon korábban álláskeresőként megjelent személyek mellett, hogy vállalkozói gondolkodásmódot, értékrendet alakítottak ki, saját vállalkozásukban gyakran más álláskeresőket is foglalkoztatnak.
- A strukturális munkaerőhiány kezelésének, a munkaerőpiaci területi egyensúly helyreállításának fontos eszköze a munkavállalók lakhatási feltételeinek biztosítása, mobilitási hajlandóságuk erősítése. Ezt a célt szolgálja a munkásszállások kialakítását elősegítő, Nemzeti Foglalkoztatási Alapból finanszírozott munkaerőpiaci program, melynek keretében új munkásszállások

építéséhez vagy arra alkalmas épületek felújításához nyújtható vissza nem térítendő támogatás. A program 2017 és 2022 között megvalósult hat kiírása eredményeképpen mintegy 24 milliárd Ft összegű támogatás segítségével országszerte összesen 61 munkásszállás, s ezzel közel 8500 új munkásszállási férőhely kialakítása válik lehetővé.

- A munkaerőpiaci mobilitás fokozásának fontos eszközei a mobilitási támogatások. A munkavégzés helyétől legalább 10, de legfeljebb 60 km távolságban élő munkavállalók utazási támogatást, a 60 km-nél távolabb élők pedig lakhatási támogatást vehetnek igénybe, ami jelentős segítség a lakóhelyüktől távolabbi helyen munkát vállalni szándékozó személyeknek.
- A Belügyminisztérium közfoglalkoztatásra vonatkozó adatai szerint a közfoglalkoztatásban 2021-ben éves átlagban 87 976 fő, 2022-ben pedig 76 182 fő vett részt, utóbbi létszám mintegy 100 ezer fővel alacsonyabb, mint 2017-ben. A foglalkoztatottak legnagyobb hányadát a hosszabb időtartamú közfoglalkoztatásban (2021: 47,0% 2022: 45,7%), valamint a startmunka mintaprogramokban (2021: 39,3%, 2022: 40,6%) alkalmazták.
- A járvány egyértelműen megmutatta: az ország, a régió élelmiszerellátásának függetlensége növeléséhez szükséges a helyi termelés és ellátás fennmaradásának biztosítása. Ezért folytatódott a helyi termelői piacok fejlesztése, bővítése, továbbá a közétkeztetésben is nagyobb szerepet kapott a rövid ellátási láncban beszerzett, illetve a helyi élelmiszer termékek felhasználása.
- A 2021-2022 években folytatódott a társadalmi vállalkozások támogatási projektjeinek megvalósítása, amelyek a nagyrészt hátrányos helyzetű munkanélküliek számára jövedelemszerző tevékenységet biztosító, fenntartható munkalehetőségek létrehozására irányultak, különösen az alacsony munkaerőpiaci kereslettel rendelkező térségekben. A helyi gazdasági kapcsolatokat is erősítő társadalmi célú vállalkozások fejlesztését a GINOP-5.1.3 és a GINOP-5.1.7 felhívás jelentős forrásokkal támogatta.
- A vilá járvány időszakában a Kormány fenntartotta nyugdíjrendszernek a gyermeknevelést, családokat támogató intézkedéseit (pl. gyermekneveléssel töltött időnek a nyugdíj alapjába történő beszámítása, családi járulékkedvezmény, még nem nyugdíjas nagyszülők is jogosulttá válhatnak gyermekgondozási díjra (GYED), ha vállalják, hogy részt vesznek unokájuk gondozásában, nevelésében, amíg a szülők dolgoznak). A Nők 40 program keretében 2021-ben közel 27 ezer, 2022-ben közel 28 ezer nő részére állapítottak meg nyugdíjat.
- A koronavírus-járvány terjedését korlátozó intézkedések feloldását követően fokozatosan újraindult a gazdaság, és hazánk gazdasági teljesítménye a 2021. évben 7, 1%-kal nőtt az előző évihez képest, A foglalkoztatottak száma mind 2021-ben, mind 2022-ben növekedett elérve a 4,7 millió főt A munkanélküliek száma a megelőző 10 év harmadik legalacsonyabb értékét érte el 2022-ben . A bruttó átlagkeresetek – a legalább öt főt foglalkoztató vállalkozások, költségvetési intézmények és a foglalkoztatás szempontjából jelentős nonprofit szervezetek alkalmazottainak körében – 2021-ben 8,9% és 2022-ben 17,4%-kal nőttek. A beruházási ráta szintje emelkedő tendenciát mutatott 2021-ben 0,7, míg 2022-ben 1 százalékpontnyi bővülést érve el. Az említett folyamatokban kulcsfontosságú szerepet játszottak az állam által biztosított munkahely-megtartó és munkahely-teremtő támogatások, adókönyvitések, a likviditást segítő kedvezményes vállalati hitelezés, a beruházás-ösztönző támogatások, valamint a hitelmoratórium.

- A magyar költségvetési rendszert a beszámolási időszakban is három fő jogszabály határozta meg, amelyek az államháztartást szabályozták. Az Alaptörvény 36-37. cikke tartalmazza az államháztartás fő elvét, az „adósságfék” szabályt, a költségvetési tervezés folyamatát, valamint a Költségvetési Tanács szerepét. Ezen szabályoktól a Kormány csak különleges körülmények között (például a GDP csökkenése esetén) és csak a körülmények által indokolt mértékben térhet el.

5.4.6. ÖSSZEGZŐ KÖVETKEZTETÉSEK

Kedvező tendenciák	Kockázati tényezők
<p>A GDP arányos államadósság a járványt megelőzően tovább mérséklődött, azonban a járvány kezelését célzó intézkedések hatására megnőtt 2020 végére.</p> <p>A 2013 és 2019 közti időszakban a magyar gazdaság teljesítménye évente átlagosan 3,8 százalékkal nőtt, ami több mint 2 százalékponttal meghaladta az eurozóna átlagos növekedési ütemét. Ezt a dinamikus növekedési folyamatot törte meg a koronavírus-járvány.</p> <p>A munkatermelékenység az előző EHJ elfogadása óta minimálisan nőtt.</p> <p>A foglalkoztatás mértéke megközelíti a lehetséges plafont, és 2022-ben 80 százalék fölött volt.</p> <p>Éves szinten az átlagbér és a minimálbér is az inflációt meghaladó mértékben nőtt, amely mérsékelheti az elvándorlást.</p>	<p>A járvány és a háború hatására mind az államadósság, mind pedig a költségvetési hiány jelentősen megnőtt.</p> <p>A gazdasági növekedés területi eloszlása jelentős eltéréseket mutat.</p> <p>Noha növekedett a munkatermelékenység az előző jelentés óta, részben a 2010-es évtized jelentős munkaerőkínálat-bővülése miatt is, még mindig alacsonyabb az uniós átlagénál, amely megkérdőjelezi a gazdaság növekedési ütemének fenntarthatóságát.</p> <p>Az időskori eltartottsági ráta tovább növekedett, így egyre nagyobb teher hárul a munkavállaló korú népességre.</p> <p>Az átlagkereset tekintetében szintén nagyok az országon belüli eltérések és relatív jól követik a gazdasági növekedés területi elosztását.</p> <p>Az infláció 2022 szeptemberétől meghaladta az átlag-bérenövekedés ütemét is meghaladta, így ettől kezdve reálértéken csökkentek a bérek.</p>

6. Irodalomjegyzék

- Adedoyin, O. B., - Soykan, E. (2020). Covid-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments*, 1-13.
- Agostinelli, F. - Doepke, M. - Sorrenti, G. - Zilibotti, F. (2020). When the great equalizer shuts down: Schools, peers, and parents in pandemic times
- Agrárminisztérium (2019a.): A biológiai sokféleség megőrzésének nemzeti stratégiája, féldíós értékelés: www.biodiv.hu/convention/cbd_national/nemzeti-biodiverzitas-strategia/biologiai-sokfelesseg-megorzesenek-2015-2020-kozotti-idoszakra-szolo-nemzeti-1
- Agrárminisztérium (2019b): Ökoszisztéma alaptérkép és adatmodell kialakítása
- Agrárminisztérium (2021): 5. Nemzeti Környezetvédelmi Program 2021-2026 tervezete, Szakpolitikai stratégia
- Andrew, A. et al (2020): Inequalities in children's experiences of home learning during the Covid-19 lockdown in England. *Fiscal Studies*, 41(3), 653-683.
- Armour, J., A. Menezes, M. Uttamchandani és K. van Zwieten (2015): How do creditor rights matter for debt finance? A review of empirical evidence. In *Research Handbook on Secured Financing in Commercial Transactions*. Edward Elgar Publishing.
- ÁSZ (2019): A családtámogatások rendszere Magyarországon. Elemzés, Állami Számvevőszék, Budapest.
- ÁSZ (2021): Családpolitika. Elemzés, Állami Számvevőszék, Budapest.
- Atteberry, A. - McEachin, A. (2021). School's out: The role of summers in understanding achievement disparities. *American Educational Research Journal*, 58(2), 239-282.
- Babinčáková, M. - Bernard, P. (2020). Online experimentation during Covid-19 secondary school closures: Teaching methods and student perceptions. *Journal of Chemical Education*, 97(9), 3295-3300.
- Bacher-Hicks, A. - Goodman, J. - Mulhern, C. (2021). Inequality in household adaptation to schooling shocks: Covid-induced online learning engagement in real time. *Journal of Public Economics*, 193, 104345.
- Bailey, D. H. et al (2021): Achievement gaps in the wake of Covid-19. *Educational Researcher*,
- Bálint, L. – Kovács, K. (2021): Halandóság. In Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, Budapest, 183–210.
- Bálint, L. (2022): A Covid19-járvány néhány demográfiai jellemzője 2020-ban és 2021-ben Magyarországon. In Kolosi Tamás – Szelényi Iván – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2022*. TÁRKI, Budapest, 325–345.
- Bakó, T. – Lakatos, J. (2018): A magyarországi munkapiac 2017-ben. In: Fazekas Károly és Szabó-Morvai Ágnes (szerk.): *Munkaerőpiaci tükör 2017*. Budapest: MTA KRTK KTI.
- Bakó, T. et al (2018): A 2018-2020. évi munkaerőpiaci helyzet és folyamatok várható alakulása, hatása a növekedésre és az államháztartásra. Budapest: MTA KRTK KTI.
- Bartus, G. (2020): Fenntartható pályán? A társadalmi-ökológiai fenntarthatóság állapota és trendjei In: Kolosi Tamás, Szelényi Iván és Tóth István György (szerk. 2020).

- Becker, W. - Norlén, H. - Dijkstra, L. - Athanasoglou, S. (2020). Wrapping up the Europe 2020 strategy: A multidimensional indicator analysis. *Environmental and Sustainability Indicators*, 8, 100075.
- Bernát, A. (2018): A magyarországi romák társadalmi integrációja a 2010-es években megj: Kolosi és Tóth I. Gy (szerk.): *Társadalmi Riport 2018*. Budapest: Társki, 144-165.
- Bessenyei, I. (2007) Korrupt redisztribúció egy neoklasszikus növekedési modellben. *Közgazdász Fórum*, X, 6, 5–28.
- Bessenyei (2014) Gazdasági növekedés és fenntarthatóság. Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács, Műhelytanulmányok, No. 20. 2014. <https://www.nfft.hu/documents/1238941/0/NFFTmt20novokedesesfenntarthatosag-MVwEULrf.pdf/45924232-46e7-51a8-bc63-f73cdf3b6c13?t=1614070051347>
- Boda, Zs. (2019): A méltányosság és az intézményi bizalom szerepe a gazdaságban *Magyar Tudomány* 180(4): 510–520.
- Bördös, K. – Szabó-Morvai, Á. (2021): A 2000-2015 közötti családpolitikai intézkedések hatása a születésszáma Magyarországon, *Demográfia*, 64(2-3), 33–66.
- Boros J. et al (2021): Idősödés. In Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*, Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, (kézirat, megjelenés előtt).
- Buzási, A. - Pálvölgyi, T. - Esses, D., (2021): Drought-related vulnerability and its policy implications in Hungary. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*
- Cirmizi, E., L. Klapper és M. Uttamchandani (2010): *The Challenges of Bankruptcy Reform*. Policy Research Working Paper 5448, World Bank, Washington, DC.
- Csányi, S. et al (2022). *Vadgazdálkodási Adattár - 2021/2022. vadászati év*. Országos Vadgazdálkodási Adattár, Gödöllő, 77 pp.,
- Csapó, B. (2020a). Oktatás és fenntartható fejlődés: a tantermen kívüli digitális munkarend tanulságai. *Élő Bolygónk*, 2020. július 25.
- Csapó, B. (2020b). Az oktatási rendszerek evolúciója: az iskolán kívüli digitális tanulás tartós hatásai. In Kónyáné Tóth, M. & Molnár, Cs. (Eds.). *Mit hoz a jövő? Tanítás-tanulás másképp* (pp. 232-239). Debrecen: Suliszerviz Oktatási és Szakértői Iroda.
- Csapó, B. - Molnár, G. (2019). Online diagnostic assessment in support of personalized teaching and learning: The eDia System. *Frontiers in Psychology*, 10:1522. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01522>
- CSBO (2017): *Családbarát fordulat 2010–2018*. Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft., Budapest.
- del Rio C. et al (2020): Long-term Health Consequences of COVID-19, *JAMA*, 324(17):1723-1724. doi:10.1001/jama.2020.19719
- Dhawan, S. (2020). Online learning: A panacea in the time of COVID-19 crisis. *Journal of Educational Technology Systems*, 49(1), 5-22.
- Duckworth, A. et al (2021): Students attending school remotely suffer socially, emotionally, and academically. *Educational Researcher*, in press. <https://doi.org/10.3102/0013189X2111031551>
- Dura Gy. - Pánics T, (2018): *Háttéranyag a levegő szállópor szennyezettségének környezetegészségügyi értékeléséhez*. Belügyminisztérium: Önkormányzati Hírlevél 2018. évi 1. szám

EC (2019): Az uniós környezetvédelmi politikák végrehajtásának 2019. évi felülvizsgálata. Országjelentés-Magyarország. Európai Bizottság, Brüsszel, 2019.4.4. SWD(2019) 121.

EC (2020): Országos Levegőterhelés-csökkentési Program a Bizottság (EU) 2018/1522 végrehajtási határozata alapján.
<https://ec.europa.eu/environment/air/pdf/reductionnapcp/HU%20final%20NAPCP%2018May20.pdf>

EC (2021): Az Európai Bizottság jelentése az európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a régiók Bizottságának. A levegőminőségről szóló második helyzetkép. Brüsszel. 2021.01.08. COM(2021) 3 final.

EC (2022): A környezetvédelmi politikák végrehajtásának felülvizsgálata, 2022. Országjelentés - Magyarország. Európai Bizottság, Brüsszel, 2022.9.8. SWD(2022) 259 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022SCo259>

EEA (2015): Az európai környezet – Állapot és előretekintés 2015: Összefoglaló jelentés. Európai Környezetvédelmi Ügynökség, pp212, Koppenhága, ISBN: 978-92-9213-557-7

EEA (2018): European waters – Assessment of status and pressures 2018, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018, ISBN 978-92-9213-947-6

EEA (2018): Air quality in Europe – 2018 report; European Environment Agency Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018, ISBN 978-92-9213-989-6

EEA (2019): The European environment – state and outlook 2020, European Environment Agency, 2019, Luxembourg, ISBN 978-92-9480-090-9

EEA (2020): Air quality in Europe – 2019 report; European Environment Agency Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020, ISBN 978-92-9480-292-7.

Engler, Á. - Markos, V. - Dusa, Á. R. (2021). Szülői segítségnyújtás a jelenléti és távolléti oktatás idején. *Educatio*, 30(1), 72-87.

Engzell, P. - Frey, A. - Verhagen, M. D. (2020). Pre-analysis plan for: Learning inequality during the Covid-19 pandemic. *Open Science Framework*.

Engzell, P. - Frey, A. - Verhagen, M. D. (2021). Learning loss due to school closures during the Covid-19 pandemic. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(17). 1-7.

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2011): Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Az önfoglalkoztatás keretében végzett munka új trendjei: a gazdaságilag kiszolgáltatott önfoglalkoztatás speciális esete (saját kezdeményezésű vélemény). 2011/C 18/08.

Eurostat (2019): Migration and migrant population statistics. *Statistics Explained*

Eurostat (2021): CO2 emissions from energy use clearly decreased in the EU in 2020

Fábián, Z. – Szívós, P. (2015): Fenntartható fejlődés Magyarországon. Társadalmi kirekesztés, szegénység és társadalmi kohézió. *Monitoring jelentés a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Tanácsa megrendelésére*.

Fauville, G. et al (2021a): Zoom exhaustion & fatigue scale. SSRN 3786329. <https://vhil.stanford.edu/mm/2021/03/SSRN-id3786329.pdf>

Fauville, G. et al (2021b): Zoom exhaustion & fatigue scale. *Computers in Human Behavior Reports*. 4. 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100119>

- Fehérvári, A. et al (2020): A tanulói lemorzsolódás empirikus vizsgálata. *Iskolakultúra*, 30(8), 3-20.
- Gábos, A, Tomka, Zs, Tóth, I. Gy. (2021) Diversity and change in citizenship: mapping poverty in Europe. EUROSHIP Working Paper No. 2.
- Gödri, I. (2017): Az integráció mutatói és esélykülönbségei a Magyarországon élő bevándorlók körében. *Demográfia*, 60(1): 5–55.
- Gödri, I. (2018): Nemzetközi vándorlás. In Monostori Judit – Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről, Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 237–270.*
- Gödri, I. - Horváth, V. (2021): Nemzetközi vándorlás. In Monostori Judit – Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről, Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, (kézirat, megjelenés előtt).*
- Harcza, I. - Monostori, J. (2018): A háztartás- és családszerkezeti változások hosszú távú trendjei Magyarországon európai kontextusban: teóriák, tévképzetek, tények. *Demográfia*, 60(4), 299–322.
- Hárs, Á. (2016): Elvándorlás, bevándorlás és a magyar munkaerőpiac. Jelenségek, hatások, lehetőségek. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2016. TÁRKI, Budapest, 243–262.*
- Hegedüs, S. - Lehel Zs. - Szabó E. (2020): . A járványhelyzet hatása az étkezési, bevásárlási szokásokra. <https://tetplatform.hu/wp-content/uploads/2020/12/KoronavirusesoletmodTETPlatformfeherkonyv.pdf>
- Herke, B. – Medgyesi, M. (2020): Jóléti állammal kapcsolatos vélemények Magyarországon és az Európai Unióban Megjelent: Kolosi Tamás, Szelényi Iván és Tóth István György (szerk, 2020): 478-499
- Herman Ottó Intézet (2020): Magyarország Környezeti Állapota 2020. Szerk.: Dobi Bálint - Holes Annamária, ISSN 2064-4086, Budapest, 2020. p78.
- HÉTFA (2014): Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia Monitoring Kézikönyvének kidolgozása. NFFT Műhelytanulmányok No 23.
- HÉTFA (2020): Újranyitás, válságkezelés, fenntarthatóság
- HÉTFA (2021): A 2021–2027-es kohéziós politika és a klímavédelmi célok Magyarországon
- IPBES (2019): Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. eds. Sandra Díaz, Josef Settele, Eduardo Brondízio. Secretariat of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services
- ITM (2018): A 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia (Melléklet a 23/2018. (X. 31.) OGY határozathoz)
- ITM (2020): Jelentés az éghajlatváltozás Kárpát-medencére gyakorolt esetleges hatásainak tudományos értékeléséről.
- ITM (2020): Első Éghajlatváltozási Cselekvési Terv
- Jakab, A. – Gajduschek, Gy. (2018): Jogállamiság, jogtudat, normakövetés megj: Kolosi T. és Tóth I. Gy. (szerk): *Társadalmi Riport 2018. Budapest: Tárki,, 397-413.*

- Kaffenberg, M. (2021):). Modelling the long-run learning impact of the Covid-19 learning shock: Actions to (more than) mitigate loss. *International Journal of Educational Development*, 81, 102326. 1-8.
- Kapitány, B. (2019): Bimodális (kétcsúcú) termékenységi görbe Magyarországon - leíró eredmények és lehetséges okok. *Demográfia*, 61(2-3), 121-146.
- Kapitány, B. - Spéder, Zs. (2021): Gyermekvállalás. in.: Monostori – Óri – Spéder (szerk.): *Demográfia Portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, (kézirat, megjelenés előtt).
- Kasza, Gy. et al (2020): . Minden válság egy lehetőség – élelmiszer-biztonság, élelmiszer-tartalékolás és élelmiszer-pazarlás a háztartásokban a koronavírus tükrében.
- Kézdy P. et al (2018): Inváziós fajok előfordulása és kezelése Magyarország védett és Natura 2000 területein, európai összehasonlítással. *Természetvédelmi Közlemények* 24, pp. 85–103, 2018DOI: 10.17779/tvk-jnatconserv.2018.24.85
- KINCS (2020): Gyermekvállalási tervek Magyarországon 2020-ban
- KINCS (2021): Családtámogatási preferenciavizsgálat elemzés
- KINCS (2022): A 2022 februárjában a családok részére érkező támogatások és juttatások megítélése és felhasználása
- Kiss, T. és Popovics, S. (2021) Evaluation on the effectiveness of energy policies – Evidence from the carbon reduction in 25 countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 149 111348
- Kolosi, T. et al (2020): Társadalmi riport 2020. Budapest: Társadalmi Társaság.
- Központi Statisztikai Hivatal [KSH] (2018): Mikrocenzus 2016. Nemzetközi vándorlás. KSH, Budapest.
- KSH (2018): A fenntartható fejlődési célok és az Agenda 2030 keretrendszer.
- KSH (2019): A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon 2018, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2019, ISSN: 2064-0307
- KSH (2022): Fenntartható fogyasztási és termelési módok kialakítása, elérhető: <https://www.ksh.hu/sdg/3-28-sdg-12.html>
- KSH (2022): Szociális Statisztikai Évkönyv 2021. KSH, Budapest.
- KSH (2023): A fenntartható fejlődési célok és az Agenda 2030 keretrendszer
- KSH (2023): A társadalmi haladás mutatószámrendszere https://www.ksh.hu/stadat_files/fo/fo0005.html
- KSH (2023): 32. KSH 2023c: Felszín alóli víztermelés víztípusok szerint, https://www.ksh.hu/stadat_files/kor/hu/kor0024.html
- Lai, J. – Widmar, N. O. (2021): Revisiting the digital divide in the COVID-19 era. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 43(1), 458-464.
- Ligeti, A. S. (2023): Magyarok az Egyesült Királyságban: Egy korszak vége? *Tér és Társadalom*, 37(1), 132–156.
- Long, B. et al (2020): Cardiovascular complications in COVID-19. *The American Journal of Emergency Medicine*, 38 (7): 1504-1507.
- Lutz, Zs. et al (2023): A COVID-19-halandóság életkor-specifikus regionális jellemzői 2021-ben. *ORVOSI HETILAP*, 164: 643–650.

- Magyarország Nemzeti Energia- és Klímaterve, 2020.
- Magyar Nemzeti Bank (2021) Fenntarthatósági jelentés. Budapest
- Magyar Nemzeti Bank (2021): Fizetési mérleg jelentés 2021. december
- Magyar Nemzeti Bank (2021): Inflációs jelentés 2021. december
- Magyar Nemzeti Bank (2021) Költségvetési jelentés. Budapest, 2021 december
- Magyar Nemzeti Bank (2022) Termelékenységi jelentés. Budapest, 2022 július
- Magyar Nemzeti Bank (2022): Versenyképességi jelentés 2022
- Major, G. (2020): Feldolgozták-e már a háztartások az előzőválság hagyatékát? Túlzott eladósodás és adósságkezelés az elmúlt évtized Magyarországon Megjelent: Kolosi Tamás, Szelényi Iván és Tóth István György (szerk.): 358-380.
- Makay, Zs. (2018): Családtámogatás, női munkavállalás. In Monostori Judit – Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai Portré 2018, Jelentés a magyar népesség helyzetéről. Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest: 83-102.
- McGowan, A., Andrews, M., D. és Millot, V. (2017): Insolvency Regimes, Technology Diffusion and Productivity Growth: Evidence from Firms in OECD Countries. OECD Economics Department Working Papers, No. 1425.
- Medgyesi, M. –Tóth, I. Gy. (2020): Kelet-Közép-Európa legújabb felzárkózási kísérlete: harminc évvel a rendszerváltások után megjelent: Kolosi Tamás, Szelényi Iván és Tóth István György (szerk 2020): 15-38.
- Messing, V. – Ságvári, B. (2018): Looking behind the culture of fear. Cross-national analysis of attitudes towards migration. Friedrich Ebert Stiftung study.
- Messing, V. – Ságvári, B (2019): Still divided but more open? Mapping European attitudes towards migration before and after the migration crisis. Friedrich Ebert Stiftung study.
- Middleton, K. V. (2020): The longer-term impact of COVID-19 on K-12 student learning and assessment. Educational Measurement: Issues and Practice, 39(3), 41-44.
- Mihók B. et al (2017): Biodiversity on the waves of history: conservation in a changing social and institutional environment in Hungary, a post-soviet EU member state. Biological Conservation. 211: 67-75
- Nahalka, I. (2021): Koronavírus és oktatáspolitikai. Educatio, 30(1), 22-35.
- NAIK (2020): Statisztikai jelentések - Öntözésjelentés - 2019. év . NAIK Agrárgazdasági Kutatóintézet XXIII. évfolyam 1. szám, 2020, ISSN 1418 213
- NEAK (2020): Egészségügyi évkönyv. Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő, Budapest.
- NFFT (2021): A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács Elnökségének véleménye a Dunai hajóút fejlesztési program 2. (a magyarországi TEN-T belvízi út fejlesztés előkészítésének kiterjesztése projekt) Stratégiai Környezeti Vizsgálata kapcsán.
- OMSZ (2020): Levegőminőségi helyzetkép
- OMSZ (2020): 2021. évi összesítő értékelés hazánk levegőminőségéről az automata mérőhálózat adatai alapján.
- Pálvölgyi T. et al (2011): Éghajlati sérülékenység a hazai kistérségek szintjén. In: Bartholy J. – Bozó L. – Haszpra L. (szerk.): Klímaváltozás – 2011 – Klímaszcenáriók a Kárpát-medence térségére. Magyar Tudományos Akadémia, Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest. pp. 236-256.

- Pressley, T. (2021). Factors contributing to teacher burnout during Covid-19. *Educational Researcher*, in press. <https://doi.org/10.3102/0013189X211004138>
- Reimer, D., Smith, E., Andersen, I. G., & Sortkær, B. (2021). What happens when schools shut down? Investigating inequality in students' reading behavior during Covid-19 in Denmark. *Research in Social Stratification and Mobility*, 71, 100568.
- Sait, B., & Ayse, G. (2020). Inequalities in home learning and schools' provision of distance teaching during school closure of COVID-19 lockdown in the UK. *ISER Working Paper Series*, No. 2020-09. <http://hdl.handle.net/10419/227790>
- Schneider, M. – Medgyesi, M. (2020): Környezettel és környezetvédelemmel kapcsolatos lakossági attitűdök változása Magyarországon megjelent: Kolosi Tamás, Szelényi Iván, Tóth István György (szerk.): 500-521.
- Shulla, K., Filho, W. L., Lardjane, S., Sommer, J. H., & Borgemeister, C. (2020). Sustainable development education in the context of the 2030 Agenda for sustainable development. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 27(5), 458-468.
- Shmakova, L., Malavin, S., Iakovenko, N., Vishnivetskaya, T., Shain, D., Plewka, M. és Rivkina, E. (2021) A living bdelloid rotifer from 24,000 year-old Arctic permafrost. *Current Biology* 31, June 7. 2021 R712 – R713.
- Simonovits, B. – Szeitl, B. (2019): Attitudes towards migration and migration policies in Hungary and Europe (2014-18). In: Tóth, I. Gy. (ed.): *Hungarian Social Report 2019*, 295-313. Budapest: Társki.
- Spéder, Zs. et al (2020): Cash support vs. tax incentives: The differential impact of policy interventions on third births in contemporary Hungary. *Population Studies*, 74(1), 39–54.
- Spéder, Zs. et al (2023): Hazai népesedési folyamatok az elmúlt évtizedben, *SCIENTIA ET SECURITAS*, 3(4): 308–322.
- Szabó, D. F., Tóth, E., & Molnár, É. D. (2021). A felzárkóztatás nehézségei és támogatásának lehetőségei a gyengén teljesítő iskolákban. *Iskolakultúra*, 31(1), 3-25.
40. Szép, T., Pálvölgyi, T., Kármán-Tamus, É., (2022): Indicator-based assessment of sustainable energy performance in the European Union. *Int. J. Sustain. Energy Plan. Manag.* 34, 107–124. <https://doi.org/10.54337/ijsepm.7055>
- Szilveszter, Á., Kassai, R., Takács, Z. K., & Futó, J. (2021). Az otthoni tanulás sikerességét bejósoló tényezők a Covid–19 okozta vészhelyzet miatt kialakított digitális munkarendben eltérő szocioökonómiai helyzetű családok esetében. *Educatio*, 30(1), 88-102.
- VGT (2021): Magyarország vízgyűjtő-gazdálkodási tervének második felülvizsgálata; Magyarország vízgyűjtő-gazdálkodási terve - 2021 II. Vitaanyag
- WHO (2019): Noncommunicable diseases and air pollution, WHO European high-level conference On noncommunicable diseases
- Wyse, A. E., Stickney, E. M., Butz, D., Beckler, A., & Close, C. N. (2020). The potential impact of COVID-19 on student learning and how schools can respond. *Educational Measurement: Issues and Practice*, 39(3), 60-64.